

МАУП

Міжрегіональна
Академія управління
персоналом

Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні

Випуск 6

Хмельницький, 2018

**Хмельницький інститут
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України
Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні

Випуск 6

Хмельницький – 2018

УДК 342.7
ББК 67.9 (4Укр)
А 43

А 43 Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні: зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. – Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2018. – Вип. 6. – 208 с.

У збірнику наукових праць вміщено статті з тематики «Актуальні питання державотворення і захисту прав людини в Україні». Авторами статей розкрито такі питання: конституційні права та свободи людини та громадянина; система захисту прав і свобод людини; шляхи вдосконалення законодавства України та проблеми його адаптації до правової системи Євросоюзу.

Редакційна колегія:

Білий Л. Г., директор Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», кандидат педагогічних наук, доцент (головний редактор); **Авсієвич А.В.**, доктор філософії в галузі права (Хмельницький економіко-правовий коледж ПрАТ «ВНЗ «МАУП»); **Андрушко А.В.**, кандидат юридичних наук, доцент (Хмельницький університет управління і права); **Мота А.Ф.**, кандидат юридичних наук, доцент (Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького); **Охман О.В.**, кандидат юридичних наук (Хмельницький інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»); **Олійник В.В.**, кандидат педагогічних наук, доцент (Хмельницький інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»); **Парандій В.О.**, кандидат історичних наук, доцент (Хмельницький економіко-правовий коледж ПрАТ «ВНЗ «МАУП»); **Трембіцький А.М.**, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник (Хмельницький інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»); **Циганюк Ю.В.**, кандидат юридичних наук (Хмельницький інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»).

Рецензенти:

Дем'янова О.В., кандидат юридичних наук, доцент (м. Хмельницький)
Рабовська С.Я., кандидат юридичних наук, доцент (м. Київ).

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Хмельницького інституту
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
(протокол № 6 від 25 червня 2018 р.)

© Хмельницький інститут
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
©автори статей,
2018

Л.Г. Білий,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Директор Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
(м. Хмельницький)

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: КЛЮЧОВІ ПРІОРИТЕТИ

Російська збройна агресія привнесла особливу гостроту у захист цілого ряду прав людини. Це і право на життя, на свободу та особисту недоторканість, на свободу від тортур, на свободу пересування.

За період бойових дій на Донбасі з 14 квітня 2014 року до 15 травня 2018-го загинули 2725 цивільних осіб без врахування жертв боїнгу МН17. Згідно зі звітом ООН, 298 цивільних осіб, серед них 80 дітей, загинули під час авіакатастрофи рейсу МН17 17 липня 2014 року. Це збільшує кількість загиблих цивільних осіб до 3023.

Загальна кількість цивільних осіб, які зазнали поранень у зв'язку зі збройним конфліктом, становить від 7 до 9 тис. Неможливо точно сказати скільки тисяч людей були піддані катуванням та жорстокому поводженню.

В окупованому Криму продовжуються випадки насильницьких зникнень людей, до яких причетні силові органи Російської Федерації.

Водночас є проблеми захисту прав людини, за вирішення яких відповідальна тільки українська влада. Варто особливо відзначити право на справедливий суд, де очікуваних суспільством результатів досі немає, і зміни у судовій гілці влади тільки розпочалися. Право на справедливий суд, ось що не реалізовується. Ключова проблема – відсутність чесного правосуддя і, відповідно, незахищеність всіх інших прав людини на національному рівні. Щоб це подолати необхідне повне очищення судової системи, забезпечення її незалежності від інших гілок влади, контроль за доброчесністю суддів.

Права дітей потребують захисту ще більше, аніж права дорослих. Забезпечення прав дитини – це пріоритет, адже діти не можуть самі себе захистити. Держава має робити усе необхідне, щоб родини мали належні економічні умови для виховання дітей.

Також в Україні залишається гострою проблема реалізації права на гідний рівень життя. Досить часто поняття «гідне життя» у

суспільстві сприймається як морально-етична, а не нормативно-правова категорія, і кожен вкладає своє суб'єктивне сприйняття складових її змісту, виходячи із свого соціального походження, соціального стану, інтелектуального розвитку і життєвих установок.

Гідний рівень життя повинен дістати конкретне закріплення у соціальному законодавстві України та стати орієнтиром для визначення розмірів заробітної плати, пенсії та інших соціальних виплат, які забезпечують існування людини. Дуже важливо, щоб при цьому, з одного боку, дотримувався принцип соціальної справедливості, але, з іншого – не страждала людська гідність. Саме досягнення гідного рівня життя є основною метою соціальної політики держави та загальної системи соціального захисту населення.

Отже, захист прав людини в Україні має стати визначальним фактором розвитку правової держави і становлення громадянського суспільства.

А.В. Авсієвич,
доктор філософії в галузі права
(м. Хмельницький)

АНАЛІЗ НОВОВВЕДЕНЬ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ЇХ ВПЛИВ НА МОЖЛИВІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ

Нещодавно парламентом було прийнято Закон України № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» (далі – Закон № 2147) [2], який набрав чинності 15 грудня 2017 року. Цей Закон було прийнято у межах судової реформи і ним внесено важливі зміни до судових процедур, в тому числі з питань, пов'язаних з міжнародним арбітражем, а також власне до Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» (далі – Закон про МКА) [1].

Не дивлячись на комплексний характер Закону № 2147, питанням міжнародного арбітражу в ньому відведено досить важливе

місце, про що особливо наголошувалося ще в пояснювальній записці до тоді ще законопроекту № 6232. Ключові зміни в цій сфері спрямовані на:

1) підвищення ефективності судового контролю щодо: визнання та виконання рішень міжнародного арбітражу (у тому числі добровільного виконання таких рішень); скасування рішень і постанов міжнародного арбітражу;

2) заповнення прогалин у питаннях судового сприяння міжнародному арбітражу стосовно: вжиття судом заходів забезпечення позову на підтримку міжнародного арбітражу; надання судом сприяння отриманню та забезпеченню доказів, необхідних в арбітражі;

3) зміну й уточнення правил арбітрабільності, а також формування проарбітражного підходу під час виконання та тлумачення державними судами арбітражних угод;

4) зміну існуючого Закону про МКА для приведення його у відповідність до змін процесуальних кодексів, а також правил, що регулюють форму арбітражної угоди та деякі аспекти арбітражної процедури [4].

Суттєвою зміною є пропонуване зменшення кількості судових інстанцій з розгляду всіх питань судового контролю та сприяння міжнародному арбітражу до двох – компетентний апеляційний загальний суд і Верховний Суд.

Даним законом окремо врегульовано процедуру визнання та приведення до виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу в Україні, незалежно від місця арбітражу, а також процедуру скасування рішень і постанов міжнародного комерційного арбітражу, якщо місце арбітражу знаходиться на території України. До реформи ці питання вирішувалися за процедурою, передбаченою для виконання рішень іноземних судів і скасування рішень третейських судів відповідно. Крім того, ЦПК доповнено нормами, що встановлюють підстави для скасування рішення міжнародного арбітражу (стаття 459) і для відмови у визнанні та видачі дозволу на виконання арбітражного рішення (стаття 478) в Україні [3], які майже дослівно повторюють положення статей 34 і 36 Закону про МКА [1] (і відповідно, Типового закону ЮНСІТРАЛ 1985 року, на якому він ґрунтується).

Законом № 2147 встановлено процедуру реалізації судом положень частини 4 статті 34 Закону про МКА [1], згідно з яким суд,

якщо визнає це належним, може зупинити провадження про оспорування рішення міжнародного комерційного арбітражу на встановлений строк з тим, щоб надати складу міжнародного комерційного арбітражу можливість відновити арбітражний розгляд або вжити інших дій, які, на думку складу міжнародного комерційного арбітражу, дадуть можливість усунути підстави для скасування рішення міжнародного комерційного арбітражу.

Можна спрогнозувати, що ця реформа вирішить ряд наболілих практичних проблем у питаннях оспорування та виконання арбітражних рішень, а також надасть нові можливості сторонам арбітражного розгляду. Наведемо деякі з них:

1) Можливість одночасного розгляду питання скасування та виконання арбітражного рішення. З метою процесуальної економії тепер у ЦПК передбачено можливість розгляду клопотань про скасування та про видачу дозволу на виконання арбітражного рішення в одному судовому провадженні, враховуючи, що підстави для скасування рішення та відмови в його визнанні й приведенні до виконання однакові, а компетентний суд для обох процедур один і той самий – апеляційний загальний суд за місцем арбітражу [3].

2) Можливість добровільного виконання арбітражного рішення. На сьогодні вирішено, хоча й у компромісній формі, проблему добровільного виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу. Раніше з огляду на особливості валютного регулювання українські боржники не могли добровільно виконати арбітражне рішення, якщо сума в ньому була виражена в іноземній валюті. Для здійснення відповідного платежу необхідний виконавчий лист, а його можна було отримати, тільки пройшовши всю процедуру визнання й одержання дозволу на виконання арбітражного рішення в державних судах. Цим Законом не змінюється діюче валютне регулювання, але запроваджується спрощена процедура одержання дозволу суду на виконання арбітражного рішення за заявою боржника, на підставі якої може бути видано виконавчий документ [4].

3) Можливість конвертації суми стягнення за арбітражним рішенням. Законом № 2147 вирішується також проблема валюти стягнення за арбітражним рішенням [1]. Тепер відповідна конвертація суми, що підлягає стягненню за арбітражним рішенням, у валюту України відбувається виключно за заявою стягувача. Раніше така конвертація відбувалася в обов'язковому порядку під час винесення

судом ухвали про видачу дозволу на примусове виконання арбітражного рішення, що не тільки перекладало на стягувача всі валютні ризики, а й часом значно ускладнювало фактичне одержання іноземним кредитором стягнутих з боржника сум.

4) Можливість стягнення відсотків/пені за арбітражними рішеннями. Законом № 2147 урегульовано питання стягнення відсотків і неустойки за арбітражними рішеннями, якщо вони не зазначені у твердій сумі, а підлягають розрахунку за умовами, зазначеними в арбітражному рішенні [1]. Раніше повноваження суду в цьому питанні чітко врегульовано не було, що створювало суперечливу судову практику, аж до відмови у виконанні арбітражного рішення в частині стягнення таких відсотків/пені. Тепер же такі повноваження встановлено статтею 479 ЦПК [3], і суд має зазначити в своєму рішенні про визнання та видачу дозволу на виконання арбітражного рішення про нарахування відповідних відсотків та/або пені аж до моменту фактичного виконання рішення відповідно до чинного законодавства, що регулює таке нарахування. А остаточна сума відсотків (пені) у такому випадку розраховується за правилами, визначеними в рішенні суду, органом (особою), що вчиняє примусове виконання. Це дасть змогу мотивувати боржника добровільно виконати відповідне арбітражне рішення і не затягувати відповідні судові процедури стосовно одержання дозволу суду на таке виконання.

Зміни стосуються також і нових процесуальних можливостей для сторін та арбітрів, які раніше їм доступні не були, що дає змогу отримати судове сприяння в питаннях арбітражу для забезпечення виконання майбутнього арбітражного рішення в Україні, для забезпечення й одержання доказів, необхідних для арбітражного розгляду, у тому числі шляхом витребування доказів і допиту свідків.

Одним з таких можливостей є спроба одержання в суді заходів забезпечення позову на підтримку міжнародного арбітражу. Нарешті встановлено можливість звернення до державного суду за отриманням забезпечувальних заходів на підтримку міжнародного арбітражу. Сторона може звернутися за такими заходами після ініціювання арбітражного розгляду відповідно до загальних правил і процедури, установлених для одержання забезпечувальних заходів у цивільному процесі (стаття 149 ЦПК) [3].

Сторони арбітражного розгляду також мають можливість отримання судового сприяння забезпеченню доказів, необхідних в

арбітражному розгляді. З'явився новий процесуальний інструмент – можливість отримати судове сприяння забезпеченню доказів, необхідних в арбітражному розгляді. Така процесуальна можливість доступна сторонам судових розглядів, якщо є підстави вважати, що засіб доказування може бути втрачено чи збір або надання відповідних доказів стане згодом неможливим чи важчим.

На сьогодні змінилися і правила арбітрабільності в Господарському процесуальному кодексі України [1]. Після багатьох років заборони стосовно арбітрабільності корпоративних спорів нові правила дозволяють передавати до арбітражу корпоративні спори, що виникають із договору, на підставі арбітражної угоди, укладеної між юридичною особою й усіма її учасниками.

Нові правила арбітрабільності прямо дозволяють передавати до арбітражу цивільно-правові аспекти спорів щодо приватизації майна, у сфері конкуренції, а також спорів, що виникають під час укладення, зміни, розірвання та виконання договорів про публічні закупівлі. Усі інші аспекти перерахованих вище видів спорів, так само як і спори щодо державної реєстрації прав на нерухоме майно, прав інтелектуальної власності, прав на цінні папери, спори про банкрутство та за майновими вимогами до боржника, стосовно якого відкрито провадження в справі про банкрутство (включаючи визнання недійсними правочинів, укладених боржником), є неарбітрабільними.

Даним Законом усуваються протиріччя в чинному законодавстві України при вирішенні ситуацій, коли до суду подано позов з питання, що є предметом арбітражної угоди. Тепер у такій ситуації суд залишає позов без розгляду, якщо від відповідача не пізніше подання ним першої заяви по суті спору надійшли заперечення проти вирішення спору в суді, якщо тільки суд не визнає, що така угода недійсна, втратила чинність або не може бути виконана. При цьому з метою формування загального підходу судів до виконання та тлумачення арбітражних угод Закон № 2147 установлює, що будь-які неточності в тексті арбітражної угоди сторін та/або сумніви в її дійсності, юридичній силі та виконуваності мають тлумачитися судом на користь її дійсності, юридичної сили та виконуваності [1] («презумпція дійсності арбітражної угоди»).

Закон № 2147 вносить кілька змін до Закону про МКА. Попередня редакція була прийнята ще у 1994 році, на базі Типового закон ЮНСІТРАЛ 1985 року з невеликими відхиленнями, і діяла понад 20 років практично в незмінному стані. Цього разу було

вирішено додати нові положення до Закону про МКА для приведення його у відповідність до змінених процесуальних кодексів, а також з метою імплементації деяких положень Типового закону ЮНСІТРАЛ у редакції 2006 року.

Зокрема, внесено зміни до статті 7 Закону про МКА щодо форми арбітражної угоди, прямо дозволяючи укладення такої угоди шляхом обміну електронними повідомленнями, якщо інформація, яка в них міститься, є доступною для її подальшого використання [2]. Статтю 17 Закону про МКА, яка врегульовувала забезпечувальні заходи складу арбітрів, доповнено новим положенням про застосування до сторони, яка запитує забезпечувальні заходи, забезпечення арбітражних витрат (внесенням на депозитний рахунок визначеної суми арбітражних витрат). До статті 25 Закону про МКА додано новий параграф, який прямо дозволяє складу арбітрів у разі неподання на його вимогу стороною доказів, залежно від того, яка особа ухиляється від їхнього подання, а також яке ці докази мають значення, визнати обставину, для з'ясування якої мав бути поданий доказ, або відмовити в її визнанні, або розглянути справу за наявними в матеріалах справи доказами [2].

У цілому Закон № 2147 розв'язав дуже багато наболілих питань в сфері застосування в якості інструменту для вирішення спору міжнародного комерційного арбітражу і створив гарне підґрунтя для того, щоб Україна стала більш дружньою до арбітражу юрисдикцією та більш привабливим місцем арбітражу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-XII // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 48. Ст.436.
2. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24.02.1994 р., зі змінами від 03.10.2017 р. № 4002-XII // Відомості Верховної Ради (ВВР). 1994 № 25. Ст.198
3. Цивільний процесуальний кодекс України: прийнятий 18.02.2004 р., зі змінами від 18.01.2018 р. // Відомості Верховної Ради України України (ВВР). 2004. № 40-41, 42. Ст.492.
4. Перепелинська О. Реформа процесуального законодавства на підтримку міжнародного арбітражу: нові можливості для користувачів // [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://arbitration.kiev.ua/Uploads/Admin/Integrites-3%20\(ukr\).pdf](http://arbitration.kiev.ua/Uploads/Admin/Integrites-3%20(ukr).pdf)

А.В. Андрушко,
кандидат юридичних наук, доцент
(м. Хмельницький)

НОВЕЛИ ПРОЕКТУ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

На новий Трудовий Кодекс України [1] покладається багато завдань та функцій, виконання яких має покращити правове регулювання трудових відносин, наблизити його до європейських стандартів. Під цим кутом зору кожен, хто цікавиться проблемами трудового законодавства може ознайомитися з проектом Трудового Кодексу України, що розміщений на сайті Верховної Ради України у вільному доступі. Окреслимо деякі новели цього законодавчого акту для більш чіткішого уявлення про правовий механізм його регулювання. Так, ст. 41 проекту визначено порядок включення до трудового договору умови про нерозголошення державної, комерційної таємниці та іншої захищеної законом інформації. І хоча визначення поняття вказаної правової категорії Кодекс не містить, проте в ч.2 цієї ж статті передбачена обов'язкова виплата працівникові грошової компенсації за включення до трудового договору зазначеної умови. Проте застосування терміну «компенсація» можливе лише у розумінні відшкодування витрат працівника у процесі здійснення ним трудових обов'язків, а тому не може бути застосоване у цій нормі. На нашу думку, положення щодо виплати компенсації підлягає виключенню із тексту статті, оскільки плата праці працівника, який має доступ до відповідної інформації, може бути збільшена роботодавцем шляхом встановлення підвищеного посадового окладу, надбавки, доплати до посадового окладу тощо. Крім того, з метою чіткого та логічного викладення положень цієї норми було б доцільно визначити окремими частинами в статті випадки включення зазначеної умови при укладенні трудового договору та включення такої умови до укладеного трудового договору, а також наслідки відмови працівника від включення цієї умови до трудового договору. При цьому вважаємо, що відмова працівника від включення до укладеного трудового договору умови про допуск до державної, комерційної та іншої захищеної законом інформації має наслідком розірвання з ним трудового договору у зв'язку із відмовою від продовження роботи у зв'язку із зміною істотних умов праці, а не за скороченням чисельності і штату працівників. Проектом не передбачена виплата вихідної допомоги працівникам, які відмовилися продовжувати

роботу у зв'язку із зміною істотних умов праці, що позбавляє їх гарантії, передбаченої статтею 44 Кодексу законів про працю України. Відтак, положення частини третьої статті 42 проекту порушують вимоги частини третьої статті 22 Конституції України.

Слід звернути увагу на те, що у проекті запроваджується інститут недійсності трудового договору. Проте застосування поняття «недійсність договору» притаманне цивільному праву, що передбачає наслідком обов'язок сторін повернути одна одній у натурі все, що одержано на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення – відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування. А також у тому випадку, коли особа, яка його вчинила, не мала необхідного обсягу цивільної дієздатності, чи волевиявлення сторони договору не було вільним і не відповідало його внутрішній волі, договір не був спрямований на реальне настання наслідків, що обумовлений ним. Крім того, недійсні правочини поділяються на нікчемні (недійсність яких встановлена законом) та оспорювані (недійсність яких безпосередньо не встановлена законом, але їх дійсність може заперечуватись на підставах, встановлених законом). Що стосується трудових відносин, на нашу думку, положення щодо недійсності трудового договору, відображені у цивільному праві, не можуть бути застосовані у трудовому праві. Наразі в проекті має залишитися лише застереження щодо недійсності окремих умов трудового договору, як зокрема, укладення трудового договору з неналежної стороною, недотримання істотних умов трудового договору, недотримання вимог щодо форми трудового договору, укладення трудового договору без наміру виконувати обумовлені у ньому обов'язки. Таким чином, недійсність трудового договору або окремих його умов можливе у випадках: 1) з особами без дотримання вимог, передбачених частинами третьою, четвертою та п'ятою статті 20 цього проекту Кодексу; 2) з особою, визнаною у встановленому порядку недієздатною; 3) у разі його укладення з неповнолітніми особами без дотримання певних вимог; 4) в інших випадках, встановлених цим проектом Кодексу та законами. Також трудовий договір може бути визнаний недійсним за рішенням суду, якщо його укладено: 1) під впливом оман, погрози, примушення; 2) без наміру створити юридичні наслідки (удаваний трудовий договір); 3) в інших випадках, встановлених цим проектом Кодексу та законами. Окремі умови трудового договору є недійсними, якщо вони: 1) погіршують

становище працівника порівняно з трудовим законодавством і колективним договором; 2) мають дискримінаційний характер. Недійсність окремих умов трудового договору не тягне за собою визнання недійсним трудового договору в цілому. У такому разі роботодавець зобов'язаний, за згодою працівника, внести до трудового договору відповідні зміни. Якщо сторони трудового договору не дійдуть згоди щодо зміни його умов, застосовуються норми трудового законодавства або колективного договору. Недійсність трудового договору в цілому може бути підставою для припинення трудових відносин відповідно до статті 86 проекту Кодексу, якщо неможливо усунути умови, що спричинили недійсність трудового договору, та продовжити трудові відносини згідно з вимогами закону. Недійсність трудового договору або окремих його умов не тягне за собою обов'язок працівника повернути роботодавцеві отримані ним заробітну плату, інші матеріальні блага.

Новелою є введення у науковий обіг поняття «нормативні акти роботодавця» у сфері праці, - маються на увазі накази, розпорядження, рішення. Нормативні акти роботодавця не можуть суперечити актам трудового законодавства, колективним угодам, колективному договору. Нормативні акти роботодавця приймаються ним самостійно. У випадках, передбачених законом, колективними угодами та договорами, такі акти приймаються роботодавцем з урахуванням пропозицій чи за погодженням з виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником). Нормативні акти роботодавця, прийняті ним самостійно, не можуть суперечити нормативним актам, які прийняті ним з урахуванням пропозицій виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника). Нормативні акти роботодавця, прийняті ним самостійно або з урахуванням пропозицій виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника), не можуть суперечити нормативним актам, прийнятим за погодженням з виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником).

Таким чином, підготовка нового кодифікованого акту у сфері праці викликана змінами системи суспільних відносин, що відбуваються в Україні і потребує належної правової уваги науковців, практиків і громадськості.

Список використаних джерел та літератури:

1. Проект Трудового Кодексу України від 20.05.2015 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221

Ю. А. Андрушко,
студентка
(м. Хмельницький)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ МАЛОЛІТНІХ ПРАЦІВНИКІВ

В більшості країн вважається, що використання дитячої праці є формою експлуатації, яка є незаконною, а тому на законодавчому рівні заборонено використовувати працю дітей у віці до 14 років. Стаття 32 Конвенції про права дитини гарантує захист від економічної експлуатації і від виконання будь-якої роботи, яка може бути небезпечною для здоров'я чи слугувати перешкодою у отриманні ними освіти, або наносити шкоду фізичному, розумовому, моральному і соціальному розвитку [1]. Як виняток, серед видів дитячої праці до вказаного віку у світі широко застосовується праця дітей у шоу-бізнесі, зокрема театрі, кіно, естраді, телебаченні, радіо тощо. Відповідно до п. 5 ст. 20 проекту Трудового Кодексу України [2] в організаціях кінематографії, театральних, концертно-видовищних та інших творчих організаціях дозволяється за письмовою згодою одного з батьків або особи, яка їх замінює, приймати на роботу осіб, які не досягли чотирнадцятирічного віку, для участі в концертах, виставах, інших заходах, а також у створенні кінофільмів або інших творів мистецтва, якщо це не завдає шкоди їхньому здоров'ю, моральному розвитку і процесу навчання. Прийняття на роботу в таких випадках допускається за наявності дозволу служби у справах дітей за умови погодження умов праці та її оплати з цією службою. Слід зазначити, що колишньому СРСР діяв нормативно-правовий акт, згідно якому малолітні могли бути прийняті для кінозйомок в будь-якому віці, тобто коли вони за загальними нормами трудового права ще не володіють трудовою правосвідчатністю, але вже мають здібність виконувати відповідну сценічну роль. Так, Правила про охорону праці працівників цирку, затв. постановою НКТ СРСР від 5 липня 1929 р. допускали виступ малолітніх в номерах партерних, фізкультурно-спортивних, музикальних та інших жанрів з 11 років, а постановою НКТ РРФСР від 12 липня 1933 р. допускалося можливість прийняття малолітніх на кінозйомку в будь-якому віці, коли вони здатні зіграти відповідну роль [3].

Діти на екрані – популярний тренд сучасного світу, в якому з'являється все більше і більше дитячих телевізійних проєктів. Важливим є те, що праця малолітніх забороняється на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах, а також забороняється залучати їх до підймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми. Забороняється також залучати малолітніх до нічних, надурочних робіт і робіт у вихідні дні. Взагалі застосування праці малолітніх у виробництвах, професіях і на роботах з важкими та шкідливими умовами праці забороняється на всіх підприємствах, установах та організаціях незалежно від форм власності і видів їх діяльності. Відзначимо, що діти працюють, зокрема можуть зніматися у кіно й на телебаченні від самого народження, але з дозволу батьків. Договір з малолітнім (виконавцем) обов'язково підписується двома батьками (усиновлювачами, опікунами). Законом заборонено показ аудіовізуальних творів за участю дітей та елементами психологічного й фізичного насильства зокрема із застосуванням різної зброї в кадрі. Також заборонено втягувати неповнолітніх у діяльність із виробництва та обігу продукції сексуального чи еротичного характеру, порнографічних матеріалів, використання образів дітей у будь-якій формі в продукції такого змісту.

Таким чином, у законодавстві потрібно продумати всі фактори, які можуть вплинути на благополуччя дитини під час створення програми або в результаті її появи у теле- чи радіоефірі. Такі фактори, як вік, зрілість, основна тематика, а також попередній життєвий досвід можуть вплинути на те, як дитина реагуватиме на таку демонстрацію себе. Хоча в жодному законі не прописано, якою має бути дитяча робоча зміна, на нашу думку, не потрібно залучати малолітніх акторів до зйомок уночі й дотримуватися норми перебування дитини на знімальному майданчику не більше 24 годин на тиждень. Але продюсери та режисери повсякчас йдуть на порушення. В основному це стосується кількості годин, проведених дитиною на знімальному майданчику, адже через невеликі бюджети та обмежений термін знімального процесу мало хто може дозволити собі збільшувати робочу зміну двічі, як це було прийнято за радянськими нормативами, якщо до зйомок залучені малолітні. Тож дітям інколи доводиться проводити на майданчику не 24 години на тиждень, а по 12 годин на добу, особливо якщо йдеться про дитячий фільм або такий, де дитяча сюжетна лінія є основною.

На нашу думку, необхідно дотримуватись належної обережності по відношенню до фізичного та емоційного здоров'я та гідності малолітніх дітей, які беруть участь або якимось іншим чином залучені до програм. На це жодним чином не може впливати будь-яка згода, надана учасником, або одним з його батьків або іншою особою, старшою за 18 років, що діє на правах батьків. Дитяча вразливість та здатність до відновлення нормального функціонування може дуже суттєво різнитись залежно від таких факторів як вік; стать; зрілість; культурний, етичний та релігійний досвід; особисті обставини; попередній життєвий досвід. Тому при використанні праці малолітніх не слід робити припущень, що кожна дитина реагуватиме у однаковий спосіб на участь у роботі. Адже деякі жанри та формати програм фокусуються на тематиці конфліктів та криз й часто передбачають висвітлення досвіду, який спричинив, або може спричинити, психологічний стрес або тривогу у дитини.

Тому законодавець у проекті Трудового Кодексу України має роботи надзвичайно виважені та обережні підходи до правового регулювання праці малолітніх осіб, які не досягли 14 річного віку, зокрема у теле- шоу програмах, а на практиці потрібно застосовувати диференційований підхід та врахувати, наприклад, вік, зрілість та особисті обставини молодої людини перед прийняттям рішення про її залучення до роботи, а також характер та зміст програми й обсяг залученості дитини. Доцільно також забезпечити проведення належних попередніх перевірок щодо соціальних, сімейних, медичних та освітніх умов осіб, які не досягли 14-річного віку. Ці перевірки будуть варіюватись залежно від характеру та контенту програми та рівня участі малолітніх осіб. У деяких випадках може бути корисним для роботодавців документувати відстеження відповідних перевірок, листування та будь-яких питань, які постають в рамках цього процесу. Діти різняться рівнем своєї вразливості та здатності до психологічного відновлення; своїм віком, статтю, фізичними та розумовими можливостями, своєю зрілістю, своїм культурним, етнічним та релігійним оточенням та своїм попереднім життєвим досвідом. Всі ці критерії можуть сплинути на те, як діти можуть зреагувати на певні конкретні обставини та характер їх «ролі» у програмі, їх роботи.

Всі ці фактори, звичайно, не можуть бути враховані у трудовому законодавстві, проте можуть бути враховані на практиці індивідуально при проведенні оцінки ризиків. Тому ми ще раз

відзначаємо, що у деяких обставинах може бути корисною задокументована оцінка ризиків щодо впливу участі у виробництві на емоційний та розумовий стан та благополуччя малолітньої дитини. Наприклад, якщо дитина мала або не стикалась раніше з акторською грою; якщо діти беруть участь у виробництві, що може розширити їх емоційну зрілість або досвід; або якщо формат/жанр або конкретна сцена у виробництві може включати потенційні негативні ризики. Оцінки ризиків, задокументовані під час проходження етапів передвиробництва (які охоплюють як здоров'я, безпеку і фізичне благополуччя, так і емоційне благополуччя) можуть бути дуже корисними в якості документальних підтверджень, якщо будуть підніматись регуляторні питання після трансляції.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року [Електронний ресурс] Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021
2. Проект Трудового Кодексу України від 20.05.2015 року [Електронний ресурс] Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221
3. Правила про охорону праці працівників цирку, затв. постановою НКТ СРСР від 5 липня 1929 р. // Бюлетень фінансового и хозяйственного законодательства, - 1933. - № 14.

Л.М. Біленко,
викладач
(м. Полтава)

АКЦІОНЕРНІ ТОВАРИСТВА: СТАНОВЛЕННЯ, ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЇХ ПРАВОВОГО СТАТУСУ

Акціонерні товариства виступають однією з найпоширеніших форм здійснення господарської діяльності саме завдяки функції повного забезпечення централізації капіталу, яка дає змогу швидко регенерувати капітал у період економічного зростання та володіти широкими можливостями поповнення фінансового капіталу товариства.

Нині у дослідженнях відсутня єдина думка щодо виникнення акціонерних товариств. Ряд дослідників вважають, що вони виникли у період первісного нагромадження капіталу, зокрема у 1594 році, коли

було засновано голландську об'єднану Ост-Індську компанію. На думку інших дослідників, колоніальні компанії були акціонерними компаніями лише за назвою. Вони вважають, що перші акціонерні товариства, були створені в Англії у кінці XVII століття [5, с. 225, 267, 295]. Поширеним твердженням є те, що акціонерні товариства на американському континенті почали виникати наприкінці XVIII ст. [7]. Запозичена ця організаційно-правова форма підприємництва була в Англії. Разом з першими акціонерними товариствами в Америці з'явилися і «бульбашкові компанії», засновники яких мали ту саму мету, що й їх англійські «колеги» - привласнити кошти зібрані в процесі підписки на акції і залишити передплатників напризволяще. У цілому, основною причиною виникнення акціонерних товариств вважається наявність протиріч між зростаючим обсягом виробництва та обмеженими розмірами індивідуального капіталу [6], що змушувало підприємців укладати угоди про заснування акціонерних товариств та здійснювати мобілізацію капіталів завдяки випуску (емісії) акцій.

У сучасній Україні акціонерні товариства вперше виникли у 1988 році, тобто під час здійснення спроб формування акціонерних відносин у рамках державного сектору СРСР. Зазначена спроба здійснювалась через механізм випуску акцій підприємств, які були закріплені Постановою Ради Міністрів «Про випуск підприємствами й організаціями цінних паперів» від 15 жовтня 1988 року № 1195 [10].

Особливості функціонування акціонерних товариств досліджували такі зарубіжні вчені, як С. Брю, В. Бончаров, І. Брей, Р. Мертон, Ф. Мішкін, Я. Функ, Е. Брігхем, Дж. Літнер, а також такі вітчизняні науковці, як І. Бланк, О. Кавтиш, О. Рудченко, В. Федосов.

Традиційно під акціонерним товариством розуміють господарське товариство, яке має статутний капітал, поділений на певну кількість акцій однакової номінальної вартості, а акціонери відповідають за його зобов'язаннями лише в межах належних їм акцій. На законодавчому рівні поняття «акціонерне товариство» визначено у Цивільному, Господарському кодексах України та Законі України «Про акціонерні товариства».

Відповідно до ч. 1 ст. 152 Цивільного кодексу України та ч. 1 ст. 3 Закону України «Про акціонерні товариства», акціонерне товариство - господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями [2,3]. У

Господарському кодексі України надається інше, більш детальне визначення, а саме: акціонерним товариством є господарське товариство, яке має статутний капітал, поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вартості належних їм акцій [1].

Питання правового регулювання акціонерних товариств визначено також у Законах України «Про господарські товариства», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про управління об'єктами державної власності» та «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні».

У всьому світі акціонерні товариства стали досить розповсюдженою формою організації підприємницької діяльності, завдяки таким перевагам:

- легкість формування значного за розмірами капіталу;
- обмеженість ризику акціонера розміром сплачених за акції коштів, що сприяло залученню значної кількості акціонерів та концентрації великих капіталів;
- стабільність майнової бази;
- необов'язковість персональної участі акціонерів у діяльності акціонерного товариства, що полегшує участь у ньому;
- можливість залучення до участі у публічних акціонерних товариствах широких верств населення і відповідно - розподілу прибутку між ними;
- можливість застосування у різних сферах та видах економічної діяльності (банківська, страхова, інвестиційна діяльність, промисловість, тощо) та в усіх секторах економіки - державному, комунальному, приватному, а також створення змішаних акціонерних товариств;
- використання акціонерних товариств у процесі роздержавлення і приватизації;
- можливість здійснення контролю над акціонерними товариствами завдяки володінню контрольним пакетом акцій (для стратегічного інвестора), не купуючи всі акції [4].

Чинне законодавство розрізняє два типи акціонерних товариств: публічні і приватні. Проте проведені дослідження у даному напрямі дають можливість стверджувати, що не всі акціонерні товариства на практиці змінили назву з відкритих на публічні та із

закритих на приватні, хоча це визначено на законодавчому рівні. Г.Ф. Шершеневичем дещо по-іншому представлено сутність акціонерного товариства, а саме як товариство, засноване на договорі з'єднання осіб для спільного виробництва торговельного промислу за допомогою капіталу, розподіленого на рівні частки, межами яких й обмежується відповідальність кожного учасника [9, с. 383].

З визначеної сутності акціонерного товариства випливають його особливості, що зумовлюють специфіку юридичного статусу:

- є господарською організацією корпоративного типу;
- належить до товариств - об'єднань капіталів, у яких майнові елементи домінують над особистими;
- статутний капітал має акціонерну природу, формується шляхом емісії та продажу акцій фізичним та/або юридичним особам;
- має публічний статус емітента цінних паперів (акцій, облігацій), є юридичною особою, яка від свого імені випускає акції і зобов'язується своєчасно виконувати обов'язки, що випливають з умов їх випуску;
- фізичні та юридичні особи, які придбали акції, набувають статусу акціонерів, права і обов'язки яких визначаються законом;
- існує обмеження щодо відповідальності акціонерів - вони відповідають за зобов'язаннями товариства тільки в межах належних їм акцій [8];
- залежно від способу емісії акцій виділяють публічні та приватні акціонерні товариства.

На рис. 1 наведено динаміку акціонерних товариств в Україні за 2014-2016 рр. у цілому та за їх типами.

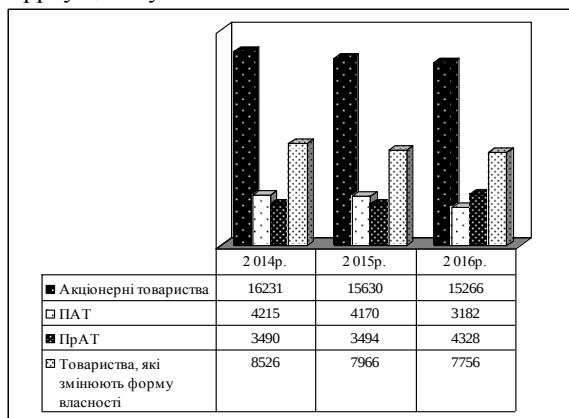

Рис. 1. Динаміка акціонерних товариств в Україні за 2014-2016 рр.

На основі проведеного статистичного аналізу можна визначити, що акціонерні товариства в Україні включають публічні акціонерні товариства (ПАТ), приватні акціонерні товариства (ПрАТ) та товариства, що змінюють форму власності (з ВАТ та ЗАТ). З 2014 по 2016 р. загальна кількість АТ зменшилася на 965 од. (5,95%), з 16231 до 15266 за рахунок зменшення ПАТ на 1033 од. (24,5%), збільшення ПрАТ на 838 од. (24,01%) та товариств, що змінюють свою форму власності (з ВАТ та ЗАТ) на 770 од. (9,03%).

Причинами такого зменшення є:

- реорганізація акціонерних товариств в інші організаційно-правові форми;
- неможливість з боку підприємств, створених у процесі приватизації та корпоратизації, підтримувати дану форму власності;
- зміна законодавчої бази.

За результатами проведеного дослідження важливо зазначити, що на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки існують певні перешкоди, що негативно впливають на розвиток акціонерних товариств, а саме:

- 1) складність введення цієї організаційно-правової форми господарювання;
- 2) недостатній рівень розвитку фондового ринку;
- 3) низький рівень виплати дивідендів порівняно з їх нарахуванням;
- 4) конфлікти між власниками у зв'язку з великою кількістю суб'єктів управління та різними поглядами на ту чи іншу ситуацію;
- 5) недостатнє законодавче стимулювання їх розвитку;
- 6) недостатня компетентність керівних органів підприємств у сфері корпоративного управління;
- 7) високі організаційні витрати на створення та введення у дію акціонерних товариств;
- 8) низька інвестиційна привабливість у зв'язку з переважанням приватних акціонерних товариств.

Таким чином, враховуючи тенденції розвитку акціонерних товариств в Україні, доцільно сказати про нестабільність їх функціонування за роки незалежності перш за все через недосконалість нормативно-правової бази та нерозвиненість фондового ринку. Правова основа діяльності акціонерних товариств була закладена ще у 1991 році, однак визначальним моментом було прийняття Закону «Про акціонерні товариства» у 2008 році, що

одночасно створило численні складнощі у діяльності цього виду господарського товариства. Сучасні тенденції розвитку характеризуються зменшенням кількості акціонерних товариств, численними реорганізаціями, переважанням приватного виду їх організації та зменшенням активності на ринку цінних паперів.

Враховуючи численні проблеми функціонування цієї організаційно-правової форми господарювання, доцільно запропонувати низку удосконалень, що сприятимуть зростанню ефективності існування акціонерних товариств в Україні та підвищать їх привабливість як форму ведення бізнесу.

Основними напрямками удосконалення правового статусу акціонерних товариств можна зазначити:

- забезпечення захищеності прав акціонерів шляхом змін законодавства;
- стимулювання діяльності публічних акціонерних товариств;
- підвищення рівня розвитку фондового ринку;
- удосконалення рівня кваліфікації керівного складу;
- забезпечення добросовісної конкуренції;
- підвищення рівня інвестиційного клімату в Україні;
- забезпечення прозорості та відкритості ведення діяльності;
- активізація державного моніторингу і регулювання діяльності акціонерних товариств;
- стимулювання емісійної політики.

Застосування таких змін дасть поштовх для нового рівня розвитку акціонерних товариств, що вплине на фінансово-економічний клімат в Україні, адже акціонерні товариства відіграють важливу роль в економіці будь-якої держави.

Список використаних джерел та літератури:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/514-17>.
3. Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. № 435-IV // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
4. Ігнат'єва І. А. Корпоративне управління : підруч. / І. А. Ігнат'єва, О. І. Гарафонова. - К. : ЦУЛ, 2013. - Книга. - 600 с.

5. Каминка А.И. Акционерные компании: Юридическое исследование / А.И. Каминка. – СПб.: Типо- лит. А.Е. Ландау, 1902. – 512 с.
6. Супрун Н.А. З історії акціонерного підприємництва в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.) / Н.А. Супрун // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наук. праць. – Дніпропетровськ, 2003. – вип.176. – С.11-16.
7. Суторміна В.М. Фінанси зарубіжних корпорацій: Підручник. / В.М. Суторміна. – К.: КНЕУ, 2004. – 566 с.
8. Функ Я.И. Акционерное общество / Я.И.Функ, В.А.Михальченко, В.В. Хвалей. – Минск: Амалфея, 1999. – 608 с.
9. Шершеневич Г.Ф. курс торгового права. т. 1. / Ф. Шершеневич. – СПб, 1908. – 516 с.
10. Публічні акціонерні товариства: проблеми розвитку та управління / [О. Леось, Д. Дегерменджи, А. Хазах] // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2012. – № 4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_4_5.

Н. С. Бобрик,
студентка
(м. Хмельницький)

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ В БАЧЕННІ СТУДЕНТІВ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ЕКОНОМІКО- ПРАВОВОГО КОЛЕДЖУ

Реформа прокуратури – це найважливіше зобов'язання України, що було взято нашою державою при вступі до Ради Європи ще в 1995 р. Із того часу Парламентська Асамблея Ради Європи, інші європейські інституції та високопосадовці не втомлювалися нагадувати українській владі про необхідність реформування прокуратури. Завдання реформи – створити демократичну, професійну та самоврядну систему органів прокуратури, що у своїх діяльності керується Конституцією, законами та провідними європейськими стандартами прав людини.

У державному механізмі України прокуратура виступає як самостійний інститут державного ладу, який реалізує покладені на нього Конституцією та законами України функції у взаємодії з іншими органами державної влади. Хоча відповідно до ст. 131-1 Конституції України та ст. 6 Закону України «Про прокуратуру», органи прокуратури України становлять єдину централізовану

систему, яку очолює Генеральний прокурор України, із підпорядкуванням нижчестоящих прокурорів вищестоящим.

Для кращого функціонування прокуратури необхідна чітка взаємодія в роботі між прокуратурою та суспільством. Суспільство – це основна ланка на яку спрямована діяльність цих органів. Прокуратура працює задля охорони та захисту людини та громадянина.

Система прокуратури в Україні є не досконалою і потребує значних змін та реформування, що потрібно здійснювати покроково.

Необхідно здійснити такі сім кроки:

1. Необхідно визначити чітке місце прокуратури у загальній системі державної влади та узгодження її функціонування у цій сфері. Прокуратура як виокремлена система має відігравати роль «рефері» в суперечках між державою та іншою не державною структурою у суді.

2. Необхідно значно скоротити чисельність прокурорів та працівників прокуратури, можливо до 5 тисяч, цього буде достатньо для здійснення їх функцій. В такому випадку на працівники прокуратури буде збільшене навантаження і кошти які вкладаються в їх діяльність будуть цілком виправдані.

3. Об'єднати районні прокуратури в регіональні та їх функції зокрема які існують на сьогоднішній день. Цим кроком ми можемо дещо скоротити бюджет який витрачається, також ці дії спрямують працівників прокуратури в русло більш активної діяльності а не пасивного ставлення до завдань.

4. Кодифікування та уніфікація законодавства щодо прокуратури та їх діяльність в єдиний Кодекс, який допоможе визначитись конкретно з системою, функціями та завданням прокуратури, тому що на даний момент існує три нормативно правові акти – це Конституція України, Закон України «Про прокуратуру» та Кримінальний процесуальний кодекс який у своєму змісті містить три різні тлумачення функцій прокуратури, що призводить до певних труднощів і не порозумінь.

Також цей крок допоможе встановити чіткість в нинішньому дещо не стабільному формуванні законодавчих актів, яка прослідковується в додатку до Закону України «Про прокуратуру», а саме в переліку і територіальній юрисдикції місцевих та військових прокуратур де простежується не чіткість у визначенні приналежності Летичівського району, його територіальна прокуратура є

приналежною одразу до двох місцевих прокуратур а саме до Хмельницької та Старокостянтинівської.

5. Розширити гласність діяльності прокуратури, зробивши її більш відкритою для суспільства.

Цілковита відкритість та прозорість прокуратури до суспільства, звітування про виконану роботу на основі реально виконаних завдань. Загальна доступність цієї звітності для усього населення, яке виявить бажання ознайомитись із ними. Проведення масових заходів для інформування населення про діяльність цього правового органа.

Для максимально повного й об'єктивного донесення до громадськості інформації про діяльність органів прокуратури систематично брати безпосередню участь у заходах медійного характеру (брифінгах, прес-конференціях, теле- і радіо ефірах) та обов'язкові зустрічі з студентами вищих навчальних закладів в яких готують до роботи майбутніх спеціалістів в галузі права, що допоможе їм дізнатись усі новинки в реформуванні прокуратури.

6. Необхідно відзначити один із елементів прокуратури – Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, яка виконує такі завдання:

1) здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України;

2) підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях;

3) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених законом і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями.

Беручи за приклад досвід прокуратуру Італії нам необхідно долучити Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру до складу суддівського корпусу, що утвориться при судах, та стане ієрархічно організованою системою, що функціонуватиме під головуванням міністра юстиції, тобто підкоряється виконавчій владі.

7. Необхідно забрати у прокуратури таку функцію як представництво інтересів громадян в судах. Для виконання цієї функції потрібно застосовувати відповідних кваліфікованих захисників – адвокатів та органів опіки та піклування що будуть захищати їх права у суді, якщо немає такої можливості то є створена система безоплатної правової допомоги, яка регламентується Законом

України «Про безоплатну правову допомогу» до завдань якої входять: правові послуги – надання правової інформації, консультацій і роз’яснень із правових питань; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; здійснення представництва інтересів особи в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; забезпечення захисту особи від обвинувачення; надання особі допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

Метою концепції реформування прокуратури є вдосконалення діяльності органів прокуратури України в умовах демократичної, правової держави шляхом оптимізації їх завдань і функцій, структури та чисельності, фінансового, матеріально-технічного, організаційно-правового й кадрового забезпечення.

Для того щоб змінити прокуратуру необхідний час для здійснення поставлених завдань. Ми маємо оптимізувати систему державної влади і реформи запрацюють на благо нашого суспільства. Через деякий період активна праця виведе нас на новий рівень ми із своєю демократичною системою зможемо конкурувати з іншими європейськими країнами, які на даному етапі діляться з нами своїм досвідом реформування.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. із змінами від 02.06.2016 р. // Відомості Верховної Ради України (далі – ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. із змінами від 13.07.2017 р. // ВВР, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.
3. Про прокуратуру. Закон України від 14.10.2014 р. із змінами від 21.12.2016 р. // ВВР, 2015, № 2-3, ст. 12.
4. Трембіцький А. М. Прокурорський нагляд в Україні : навч.-метод. посіб / А. М. Трембіцький, О. В. Охман. – Хмельницький : ІРД, 2015. – 222 с. – Бібліогр.: с. 164-165.

Т.А. Бобрівник,
Студентка
Ю.В. Кокодій,
кандидат педагогічних наук, доцент
(м. Хмельницький)

МІСЦЕ І РОЛЬ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ДЛЯ УСПІШНОЇ РОЗРОБКИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ РЕФОРМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

24 червня 2016 року на своєму засіданні Кабінет міністрів України розглянув і схвалив Стратегію реформи державного управління на 2016-2020 роки та План заходів з її реалізації.

Стратегія реформування державного управління на 2016-2020 роки визначає спільні межі не лише реформи інституцій, а й самої якості державної політики, процесу її формування та впровадження [1].

Стратегія передбачає такі актуальні завдання, як створення реформаторських команд в органах виконавчої влади, перегляд системи органів виконавчої влади та їх підзвітності, підвищення якості нормотворчої роботи, функціональний аналіз органів виконавчої влади та перерозподіл компетенції щодо прийняття рішень між Кабінетом Міністрів України та міністрами, перехід системи державного управління від фрагментарного планування та здійснення реформаторських дій до планомірного та сталого розвитку держави.

Необхідною умовою успішного проведення реформи державного управління є подальше реформування адміністративного права як фундаментальної галузі у системі українського права.

Адміністративне право регулює діяльності структур виконавчої влади, місцевого самоврядування, державних і недержавних підприємств, установ, організацій. Є обов'язковим інструментом, здійснення державної виконавчої влади у формі державного управління. Норми адміністративного права складаються під впливом цивільного, трудового, сімейного та інших галузей права.

Державне управління – це діяльність органів виконавчої влади, яка полягає в забезпеченні виконання законів та інших нормативно-правових актів усіма суб'єктами держави. Адміністративне право інколи називають «правом управління», або «управлінським правом». Адміністративне право – це управлінське

право, яке відрізняється від інших галузей права специфікою предмета регулювання, юридичною своєрідністю (особливим методом регулювання) та структурними особливостями, тобто системою розташування нормативного матеріалу [2;3].

Адміністративне право створює правовий режим для здійснення управлінських функцій, що є найважливішою умовою впорядкованості сфери державного управління. Закріплення в юридичних нормах правил поведінки, тобто яким чином слід діяти в конкретній ситуації, від чого слід утриматися, що робити категорично заборонено тощо, надає управлінським відносинам юридичного характеру, перетворює неправові відносини на формально обумовлені.

Але адміністративне право регулює не всі суспільні відносини у сфері державного управління, а тільки ті, що є предметом регулювання адміністративного права. Тобто такими, де від імені держави виступає компетентний суб'єкт виконавчої влади (орган, посадова особа), саме з метою виконання нормативних приписів держави.

Поняття адміністративного права як галузі права ширше поняття адміністративного законодавства, яке є складовою частиною законодавства України. Адміністративне право – це система правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері державного управління, а адміністративне законодавство – це система правових актів, в яких ці норми знаходять своє втілення.

Предметом правового регулювання адміністративного права України є суспільні відносини управлінського характеру між публічною адміністрацією та об'єктами публічного управління, які виникають у сфері владно-розпорядчої діяльності, надання адміністративних сервісних послуг з метою публічного забезпечення прав і свобод людини.

Стосовно ж характеру зазначених відносин слід відзначити, що переважають у них не управлінські ознаки, а ознаки так званої «публічної сервісної» діяльності, тобто діяльності держави і органів місцевого самоврядування з надання населенню, конкретним приватним (фізичним і юридичним) особам різноманітних і численних адміністративних послуг [4].

Виходячи з цього, треба радикально змінити ставлення до доктринального тлумачення поняття адміністративного права, а саме: це – галузь права, що регулює переважним чином не управлінські

відносини між державними і недержавними виконавчими органами, з одного боку, і підвладними керованими об'єктами – з іншого, а різноманітні взаємостосунки між органами публічної (державної і самоврядної) адміністрації і приватними особами щодо забезпечення цими органами необхідних умов для ефективної реалізації належних приватним особам прав, свобод і охоронюваних законом інтересів. І лише як додаткова (тобто не першорядна, хоча і важлива) риса поняття адміністративного права має враховуватись «управлінська» (тобто – власне «адміністративна») складова предмета регулювання цієї галузі права.

Список використаних джерел та літератури:

1. Розпорядження КМУ «Деякі питання реформування державного управління України» № 474-р від 24.06.2016// Офіційний вісник України. – 2016. – № 55.
2. Адміністративне право. Загальна частина. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. — 216 с.
3. Адміністративне право: навч. посіб. / В. В. Серeda, З. Р. Кісіль, Р.-В. В. Кісіль; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Львів, 2015. – 519 с.
4. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України: оновлення поглядів на його роль і зміст в сучасній державі // Матеріали конференції «Адміністративне право: сучасний стан і напрями реформування». Івано-Франківськ, 1998.

О. О. Галус

*кандидат юридичних наук, доцент
(м. Хмельницький)*

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗГЛЯД ЗВЕРНЕНЬ ЖИТЕЛІВ СЕЛА, СЕЛИЩА СТАРОСТОЮ

Порядок подачі та розгляду звернень громадян регулюється Законом України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р.[1], Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Інструкції з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування» від 14 квітня 1997 р. № 348 [2].

Під зверненнями громадян розуміють викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги. Усне звернення викладається громадянином на особистому прийомі або за допомогою засобів телефонного зв'язку через визначені

контактні центри, телефонні «гарячі лінії» та записується (реєструється) посадовою особою. Письмове звернення надсилається поштою або передається громадянином до відповідного органу, установи особисто чи через уповноважену ним особу, повноваження якої оформлені відповідно до законодавства. Письмове звернення також може бути надіслане з використанням мережі Інтернет, засобів електронного зв'язку (електронне звернення).

Звернення громадян, оформлені належним чином і подані у встановленому порядку, підлягають обов'язковому прийняттю та розгляду старостою.

Так, у зверненні має бути зазначено прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання громадянина, викладено суть порушеного питання, зауваження, пропозиції, заяви чи скарги, прохання чи вимоги. Письмове звернення повинно бути підписано заявником (заявниками) із зазначенням дати. В електронному зверненні також має бути зазначено електронну поштову адресу, на яку заявнику може бути надіслано відповідь, або відомості про інші засоби зв'язку з ним.

Якщо питання, порушені в одержаному старостою зверненні, не входять до його повноважень, воно в термін не більше п'яти днів пересилається ним за належністю відповідному органу чи посадовій особі, про що повідомляється громадянину, який подав звернення.

У разі якщо звернення не містить даних, необхідних для прийняття обґрунтованого рішення органом чи посадовою особою, воно в той же термін повертається громадянину з відповідними роз'ясненнями.

Не підлягають розгляду анонімні звернення. Не розглядаються також повторні звернення одним і тим же органом від одного і того ж громадянина з одного і того ж питання, якщо перше вирішено по суті, а також скарги, направлені з порушенням термінів подання (тобто протягом одного року з моменту прийняття рішення, але не пізніше одного місяця з часу ознайомлення громадянина з ним), та звернення осіб, визнаних судом недієздатними.

Звернення розглядають у термін не більше одного місяця від дня їх надходження, а ті, що не потребують додаткового вивчення, — невідкладно, але не пізніше 15 днів від дня їх отримання. Якщо в місячний термін розв'язати порушені у зверненні питання неможливо, то він може бути подовжений. При цьому загальний термін вирішення питань, порушених у зверненні, не може перевищувати 45 днів.

Староста зобов'язаний приймати усі види заяв, пропозицій, скарг жителів відповідного старостинського округу, передавати їх за призначенням у відповідні органи місцевого самоврядування та здійснювати моніторинг дотримання встановлених законом вимог щодо розгляду таких звернень [3].

Окрім передбачених законом повноважень, у Положенні про старосту можуть бути передбачені й інші повноваження, пов'язані прийняттям та розглядом звернень громадян, зокрема: ведення обліку та узагальнення пропозицій жителів старостинського округу; видача довідок, довідок – характеристик фізичним особам, які проживають на території відповідного старостинського округу; оголошення на засіданнях виконавчого комітету текстів заяв та звернень відповідної внутрішньої громади, її членів з питань, що стосуються інтересів внутрішньої громади чи інтересів сільської ради об'єднаної територіальної громади загалом тощо.

Графік особистого прийому старостою може визначатися у Статуті територіальної громади [4], затверджуватися рішенням виконавчого комітету або розпорядженням сільського, селищного, сільського голови [5] тощо.

Особистий прийом старостою може проводитися в робочому кабінеті в установлені графіком дні і години, або в окремому, спеціально відведеному та обладнаному для цього приміщенні [6, с.9]. Час прийому жителів старостою повинен становити не менше як три дні на тиждень, один із яких не менш як до 19-ї години [7].

Графік, у якому зазначені дні та години прийому громадян, вивіщується у приймальні старости або приміщенні відповідної ради на видному місці та регулярно доводиться до відома громадян через засоби масової інформації не пізніше ніж за п'ять днів до прийому.

Усні пропозиції, заяви і скарги, подані на особистому прийомі, також підлягають централізованій реєстрації на реєстраційно-контрольних картках, придатних для оброблення персональними комп'ютерами, або в журналах. Діловодство за зверненнями громадян має вестися окремо від інших видів діловодства відповідно до Інструкції з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування [2].

Усі пропозиції, заяви і скарги, що надійшли, повинні прийматися та централізовано реєструватися у день їх надходження, а ті, що надійшли у неробочий день та час, — наступного після нього робочого дня на реєстраційно-контрольних картках, придатних для

оброблення персональними комп'ютерами, або в журналах. Конверти (вирізки з них) зберігаються разом з пропозицією, заявою, скаргою.

Журнальна форма реєстрації пропозицій, заяв і скарг та обліку особистого прийому громадян допускається, якщо річний обсяг надходження становить до 600 пропозицій, заяв та скарг і таку ж кількість звернень громадян на особистому прийомі.

Під час реєстрації звернення йому надається реєстраційний індекс. Реєстраційний індекс звернення складається з початкової літери прізвища заявника, порядкового номера звернення, що надійшло, та індексу структурного підрозділу.

Після закінчення встановлених строків зберігання звернення громадян та документи щодо їх розгляду підлягають знищенню у порядку, встановленому Мін'юстом.

Згідно з п.4 ч.1 ст.54-1 староста сприяє жителям відповідного села, селища у підготовці документів, що подаються до органів місцевого самоврядування [8]. Однак, яким чином це сприяння має відбуватися, наразі законодавець відповіді не надає і залишає це на розсуд місцевої ради об'єднаної територіальної громади. Очевидно, що для здійснення старостою цієї діяльності з місцевого бюджету мають бути виділені кошти на матеріально-технічне забезпечення, за можливості – приміщення у селі (селищі) для здійснення старостою прийому жителів [9].

Також згадане повноваженням за своїм змістом частково схоже на такий вид надання правових послуг в межах безоплатної первинної правової допомоги. Виконавчий комітет відповідної ради може своїм рішенням уповноважити старосту на надання безоплатної первинної правової допомоги мешканцям відповідного старостинського округу з питань, що належать до його компетенції (зокрема, надання правової інформації; надання консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації).

Порядок розгляду таких звернень регулюється Законом України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 р.[10], згідно із ст.10 якого органи місцевого самоврядування у разі письмового звернення осіб про надання будь-якого з видів правових послуг з питань, що віднесені до їх повноважень, зобов'язані надати такі послуги протягом 30 календарних днів з дня надходження

звернення. Якщо ж у зверненні особи міститься лише прохання про надання відповідної правової інформації, така правова допомога надається не пізніше п'ятнадцятиденного терміну з дня отримання звернення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 47. – Ст. 256.
2. Про затвердження Інструкції з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 р. № 348 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 16. – Ст. 85.
3. Практичний посібник з питань організації роботи органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://auc.org.ua/sites/default/files/library/mod1web.pdf>
4. Положення про старосту Жданівської сільської ради об'єднаної територіальної громади, затверджене рішенням Жданівської сільської ради об'єднаної територіальної громади від 11 січня 2017 року 14-1/I // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zhdanivska-gromada.gov.ua/polozhennya-pro-starostu-16-42-49-02-10-2017/>
5. Положення про старосту Андрушківської сільської ради, затверджене рішенням Андрушківської сільської ради від 09.06.2017 р. № 113 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://andrushkivska-gromada.gov.ua/polozhennya-pro-starostu-23-25-18-15-06-2017/>
6. Мацоків А. Робота старости у громаді: звернення та особистий прийом / А. Мацоків // Радник старости. – 2016. - № 2, листопад. – С.9.
7. Типове положення про старосту, розроблене Асоціацією міст України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://auc.org.ua/sites/default/files/books2web.pdf>
8. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.
9. Дзюпин М. Староста - нова людина в українському селі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zhdanivska-gromada.gov.ua/polozhennya-pro-starostu-16-42-49-02-10-2017/http://blog.liga.net/user/mdzyupyn/article/20995.aspx>
10. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 2 червня 2011 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/3460-17>

НАПРЯМКИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕЖИМУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ

Останнім часом спостерігається активізація діяльності щодо вдосконалення законодавства ринку цінних паперів в Україні. Період з 2011-го до кінця 2012 р. відзначився зрушеннями у вдосконаленні діючих норм законодавства вітчизняного фондового ринку, що проявилось в ухваленні та набранні чинності нових законів та законопроектів, які мають на меті упорядкувати правові відносини на фондовому ринку України та підтримати ефективне його функціонування, однак багато питань залишаються поза межами правового поля та потребують більш чіткого законодавчого регулювання.

Цікавим є питання щодо віднесення заставної до того чи іншого виду цінних паперів. Варто наголосити на тому, що згідно із Законом України «Про іпотеку» заставні не є іпотечними цінними паперами: вони визначені як окремий вид цінних паперів, хоч і забезпечених іпотекою. Відповідно до ст. 20 цього Закону заставна – це борговий цінний папір. І тут я бачу чітку невідповідність цієї норми нормам загального Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», оскільки у ст. 3 «Цінні папери та їх класифікація» заставна віднесена до групи іпотечних цінних паперів, а серед групи боргових цінних паперів вона не фігурує. [2]

Таку суперечність між цими нормами необхідно усунути шляхом внесення змін до ч. 1 ст. 20 Закону України «Про іпотеку», виклавши її у такій редакції: «Заставна – це іпотечний цінний папір, який засвідчує безумовне право його власника на отримання від боржника виконання за основним зобов'язанням, за умови, що воно підлягає виконанню в грошовій формі, а в разі невиконання основного зобов'язання - право звернути стягнення на предмет іпотеки» [5, с. 124].

В результаті аналізу правового регулювання трьох видів іпотечних цінних паперів (іпотечних облігацій, іпотечних сертифікатів та заставних), виявлено неузгодженості норм загального та спеціальних законів. У зв'язку з цим необхідно привести до спільного знаменника віднесення заставної та сертифікатів ФОН саме

до іпотечних, а не до інших груп цінних паперів, шляхом внесення відповідних змін до згаданих законодавчих актів. Стан чинного законодавства у частині регулювання механізму іпотечного кредитування свідчить про те, що на сьогодні основну правову базу для його функціонування вже створено. Але її використання на практиці безумовно ще виявить багато недоліків, які у процесі практичного застосування законодавства будуть усуватися. Таким чином, поступово буде вибудовуватися ефективний механізм іпотечного кредитування в Україні.

При створенні гармонічної системи правового регулювання обігу деривативів в країні: концепцію системи правового регулювання обігу деривативів в Україні та інфраструктури ринку деривативів необхідно будувати на підставі ретельного добору положень світової економічної практики біржової торгівлі з погляду їхньої застосовності для умов України; потрібне чіткі підходи до створення ринку деривативів як в плані його саморегулювання, так і в його державному регулюванні; предмет правового регулювання ринку деривативів є достатньо широким та включає ф'ючерсні контракти та опціони, у зв'язку з чим система правового регулювання обігу деривативів повинна буде охоплювати велике коло суб'єктів господарювання, визначити нові права і обов'язки, з урахуванням тих, що були раніше; для розробки системи правового регулювання обігу деривативів, аналізу потребує не тільки законодавство стосовно біржової торгівлі, а й законодавство інших напрямків та галузей права; розробка системи правового регулювання обігу деривативів потребує специфічних знань, досвіду та аналізу не тільки у юриспруденції. Є необхідність у прогнозуванні, економічних, політичних, та інших наслідків реалізації запропонованої системи; є потреба у визначенні принципового підходу до створення системи правового регулювання обігу товарних деривативів, чи буде вона розроблена на основі і принципах діючого законодавства України, чи окремо розроблена система правового регулювання буде вимагати прийняття нових законодавчих актів та внесення кардинальних змін і доповнень в існуючі.

Більшість експертів притримуються думки, що існуюче на сьогоднішній день законодавче поле є заплутаним, суперечливим і не дозволяє створити ефективно діючий ринок деривативів на сільськогосподарську продукцію [2, с. 48].

Досягти того, щоб законодавче поле сприяло розвитку ринку деривативів можна за рахунок комплексної реалізації наступних кроків:

1) прийняття спеціального закону, який регулював би обіг деривативів на організаційно оформлених ринках (даний закон має регулювати торгівлю, розрахунки та виконання зобов'язань за деривативами на організаційно оформленому ринку, тобто стосуватися лише стандартних біржових інструментів – ф'ючерсних контрактів та опціонів. Зокрема, в даному законі необхідно: конкретно визначити терміни щодо торгівлі деривативами на організаційно оформлених ринках; визначити державний орган, відповідальний за регулювання торгівлі деривативами на організаційно оформлених ринках, його завдання, функції та межі компетенції; визначити вимоги до специфікації ф'ючерсного контракту та опціону; визначити вимоги, функції та відповідальність біржі, на якій може здійснюватися торгівля деривативами; визначити вимоги, функції та відповідальність розрахункових установ, що обслуговують операції з деривативами на організаційно оформлених ринках).

2) приведення у відповідність вищезгаданому закону всіх законів та інших нормативних актів, які прямо чи опосередковано стосуються обігу деривативів на організаційно оформлених ринках (зокрема, прийняття нової редакції Закон "Про товарну біржу"; внесення змін до Закону Про оподаткування прибутку підприємств" в частині конкретного визначення термінів; внесення доповнень до Закону «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронний цифровий підпис», які дозволили б проведення торгів біржовими контрактами у електронному режимі; внести зміни у законодавство про цінні папери, за якими строкові біржові контракти (ф'ючерси та опціони) не відносили б до цінних паперів). [7, с. 120]

На мою думку для ефективного функціонування ринку цінних паперів необхідні передбачити кроки для зростання й розвитку фондового ринку й сектору фінансових послуг шляхом:

- посилення інституціональної спроможності й операційної незалежності регуляторів ринку небанківських фінансових послуг і фондового ринку;

- посилення вимог до управління ризиками, прозорості діяльності й розкриття інформації учасниками фінансового ринку;

- створення законодавчої бази для впровадження нових фінансових інструментів та механізмів перерозподілу коштів, у т.ч. похідних цінних паперів;
- удосконалення регулювання іпотечного ринку, у т.ч. вирішення питання обігу заставних інструментів на іпотечному ринку України;
- створення єдиної системи депозитарного обліку цінних паперів;
 - введення єдиних правил розрахунків біржового курсу цінних паперів, запобігання маніпулюванню ціноутворенням на ринку цінних паперів, посилення на законодавчому рівні відповідальності за використання інсайдерської інформації;
 - стимулювання збільшення обсягів операцій на організованому сегменті фондового ринку шляхом продажу на фондовій біржі пакетів акцій до 25 відсотків статутного капіталу приватизованих об'єктів.
 - створення законодавчої бази для впровадження нових фінансових інструментів та механізмів перерозподілу коштів;
 - посилення інституціональної спроможності й операційної незалежності регулятора фондового ринку;
 - посилення вимог до управління ризиками, прозорості діяльності та розкриття інформації учасниками фондового ринку;
 - створення єдиної системи депозитарного обліку цінних паперів. [6, с. 44-45]

Актуальною проблемою є вдосконалення механізмів валютного регулювання на фондовому ринку. Не вдосконалюючи систему валютного регулювання, неможливо здійснити інтеграцію українського ринку капіталу у світовий ринок. Без цього вітчизняні емітенти не зможуть ефективно реалізовувати цінні папери іноземним інвесторам, а вітчизняні інвестори - купувати іноземні цінні папери.

Отже, необхідно здійснити низку заходів щодо покращення ситуації у цій сфері.

Також, необхідно запланувати запровадити стимули щодо здійснення ІРО українськими компаніями. При цьому важливо розширювати доступ до фондових бірж для інвесторів-фізичних осіб. Здійснити вдосконалення системи звітності ІСІ, розширення переліку інструментів, в які можуть інвестуватися кошти ІСІ, запровадити інститут інвестиційних консультантів.

Національні інтереси України вимагають створення ефективно діючого фондового ринку, який забезпечить необхідний для успішних

реформ рівень інвестиційного процесу. Отже, проблем, які склалися на ринку цінних паперів в Україні, досить багато. Пояснюється це недосконалою нормативною базою, малим досвідом.

Законодавче регулювання нашого фондового ринку вдосконалюється з процесом реформування економіки країни та накопичення досвіду з випуску і обігу цінних паперів та формування інфраструктури фондового ринку.

Для покращення ситуації на ринку цінних паперів, має бути застосований окремий підхід до емітентів з малою кількістю акціонерів, акції яких згідно з чинними вимогами не можуть пройти лістинг для котирування на організаційно оформлених ринках, мають право самостійно вести реєстр.

Слід розглянути й питання про те, як проводиться державна політика, скерована на забезпечення реальних надходжень до підприємств за рахунок випуску акцій, переливу капіталів у найбільш ефективні сектори економіки України, що впливає на поведінку інвесторів та емітентів як споживачів капіталів інвесторів.

Становлення ринку цінних паперів в Україні неможливе без активізації процесу соціально-економічних та політичних реформ. Будь-яке масштабне перетворення має бути всеохоплюючим.

Національні фондові ринки світу все більше інтернаціоналізуються. Найважливішим є створення фундаменту для багатогранної спільної праці і ділової інтеграції. Цей обмін досвідом, можна виділити, як головну опору при подальшому розвитку ринку цінних паперів на Україні.

Результати розвитку українського фондового ринку показують, чого варта спроба прямого впровадження іноземного досвіду без його адаптації до українських реалій. Такий досвід має бути вивчений й адаптований з урахуванням усього комплексу законодавчих і нормативних актів України. Цей шлях забезпечить реальну можливість інтеграції українського ринку цінних паперів у міжнародні ринки. В Україні участь фізичних осіб в інвестиційних процесах характеризується гранично низьким рівнем, що є наслідком недовіри населення до суб'єктів фінансового ринку і держави в цілому, а також негативного досвіду, одержаного в роки функціонування командно-адміністративної економіки. Саме тому першочерговим завданням у цьому напрямі є відновлення довіри населення до держави.

В викладі основного матеріалу також були зазначені основні напрямки для покращення стану пов'язані з державою та розвитком законодавства. Ці напрямки не слід забувати і підтримувати розвиток держави у правильному ключі.

Отже, можна зазначити, що основними завданнями на шляху формування ринку цінних паперів є: 1. Вдосконалення законодавчої бази. 2. Запобігання порушенням законодавства в даній галузі. 3. Забезпечення прозорості ринку цінних паперів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР - <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. - № 31. – Ст.268. - <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
3. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» // Верховна Рада України; Закон від 30.10.1996 № 448/96-ВР.
4. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 р. № 851-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 36. – Ст.275.- <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.
5. Закон України «Про іпотеку» від 05.06.2003 № 898-IV - <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/898-15>.
6. Забучинська Т. Співвідношення державного регулювання та державного управління на ринку цінних паперів //Юридична Україна. - 2007. - № 7. - С. 44-48
7. Вавженчук С.Я. Проблеми виокремлення ознак цінного папера . – Вісник господарського судочинства. – 2013 . - № 1. – С. 118-124.

В.В. Гладкий,
магістр права
м. Легниця (Польща)

ТРУДОВА ДИСЦИПЛІНА – ОСНОВНА КАТЕГОРІЯ ТЕОРІЇ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ЇЇ НОРМАТИВНА ВИЗНАЧЕНІСТЬ

Проблеми юридичної відповідальності у трудовому праві до сьогодення залишаються найбільш актуальними питаннями сучасної доктрини трудового права, у зв'язку із тим, що вказаний вид соціальної відповідальності пов'язується з позбавленнями, яких можуть зазнати сторони трудових правовідносин, що порушили

норми чинного законодавства, договірні зобов'язання у сфері праці. Іншими словами, особлива зацікавленість академічних кіл вчених у галузі права (приміром, таких вчених як В.С. Венедиктов [1], Н.І. Дуравкіна [2], О.С. Заржицький [3], Т.М. Лежнева [4], П.С. Луцюк [5], Є.Ю. Подорожній [6], Н.М. Хуторян [7], О.В. Черкасов [8] та ін.) питанням юридичної відповідальності у трудовому праві пов'язана із тим, що: (1) види юридичної відповідальності – є легальним звуженням меж свободи порушника, з метою досягнення мети та завдань відповідальності (специфічним це є саме для трудового права, суб'єкти якого не є рівними між собою ні в об'єктивно юридичному, ні у фактичному контексті); (2) юридична відповідальність, а також її субінститути, до сьогодні складають теоретичне та практичне питання, яке позбавлене правової визначеності; (3) усе, що не на належному рівні осмислено у теоретичному аспекті та не у достатній мірі врегульовано на законодавчому рівні, може бути викривлене у процесі невиправдано широкої інтерпретації у практичній дійсності, наслідком чого є зловживання правами (зокрема, протягування до відповідальності), а також безпосереднє порушення прав людини [9, с. 41–44].

Викладене актуалізує *мету* цієї публікації – дослідити рівень нормативної визначеності поняття «трудова дисципліна» в окремих пострадянських державах, порушення якої визначається центральною фактичною підставою дисциплінарної відповідальності працівника.

Спершу слід наголосити на тому, що на сьогоднішній день трудове законодавство різних країн у частині нормативного визначення поняття «трудова дисципліна» залишається неуніфікованим, спірним і технічно недостатнім, чому є кілька пояснень: (1) визначеність тих чи інших понять у теорії відображається також і на однозначності правового регулювання відповідних правовідносин, в яких застосовується відповідний термін (відсутність єдиного підходу до визначення поняття в теорії, часто виявляється суттєвим бар'єром для формулювання конкретної легальної дефініції відповідного терміну у чинному законодавстві); (2) спірним і технічно недостатнім у частині регулювання трудової дисципліни виявлялось законодавство колишнього СРСР, котре отримали у спадок колишні радянські республіки і яке стало базисом для розробки ними власного трудового законодавства. У цьому контексті слід наголосити на тому, що в Основах законодавства СРСР і союзних республік про працю 1970 р. дотримання трудової

дисципліни, нарівні зі сумлінною працею, а також дбайливим ставленням до народного майна, виконанням встановлених державою за участю професійних спілок норм праці, підвищенням продуктивності праці, професійною майстерністю, якістю роботи та продукції, що випускається, становили «обов'язок всіх робітників і службовців» (ч. 3 ст. 2 Основ 1970 р.). Трудовій дисципліні в Основах 1970 р. присвячувалась глава VI, якою регламентувалися: обов'язки робітників і службовців; забезпечення трудової дисципліни; обов'язки адміністрації; правила внутрішнього трудового розпорядку та статuti про дисципліну; заохочення за успіхи у роботі та стягнення за порушення трудової дисципліни. Тим часом, важливо звернути увагу й на те, що радянським законодавцем в уже згадуваному кодифікованому законодавчому акті не було сформульовано визначення поняття «трудова дисципліна».

Означені положення радянського законодавства про працю у частині норм про трудову дисципліну без істотних змін відобразились у відповідних кодексах про працю союзних республік колишнього СРСР, які у подальшому успадкували держави, що отримали або ж відновили свою незалежність після розпаду Радянської держави. У рамках ринково орієнтованих процесів реформування трудового законодавства, більшість пострадянських республік, відштовхуючись від успадкованого законодавства про працю, реформували також й інститут трудової дисципліни, який, тим не менш, концептуально не був переглянутий.

Найдовше радянське трудове законодавство у тій чи іншій мірі існує саме в Україні, в якій до сих пір залишається чинним КЗпП України 1971 р. Звернемо увагу на те, що поняття «трудова дисципліна» у сучасному українському трудовому законодавстві широко використовується, проте, як і раніше, законодавцем не пояснюється правова сутність і зміст цього терміну. Разом із тим, слід наголосити на тому, що легальна дефініція досліджуваного терміну міститься у спеціальному українському законодавстві, в якому сутність дисципліни праці викладається, певна річ, у світлі предмету й об'єкту відповідного нормативно-правового акту, що закріплює поняття трудової дисципліни. Зокрема, у п. 2 Положення про дисципліну працівників гірничих підприємств від 13 березня 2002 р. № 294 дисципліна праці на роботах у шкідливих і небезпечних підземних умовах зводиться до дотримання всіма працівниками вимог законодавства про охорону праці, нормативно-правових актів

міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, до сфери управління яких належать гірничі підприємства, наказів і розпоряджень власника або уповноваженого ним органу, приписів спеціально уповноважених органів державного нагляду, а також означеного Положення.

Поняття «трудова дисципліна» визначається також у проектному трудовому законодавстві України, а саме у ч. 1 ст. 348 проекту ТК України від 27 грудня 2014 р. № 1658 (у редакції законопроекту, підготовленого до другого читання від 24 липня 2017 р.). У зазначеній нормі Проекту вказується, що під «трудовою дисципліною» слід розуміти «обов'язкове для всіх працівників дотримання правил поведінки, визначених цим Кодексом, трудовим законодавством, колективним договором, правилами внутрішнього трудового розпорядку, нормативним актом роботодавця та трудовим договором».

Інші пострадянські республіки на сьогоднішній день прийняли нові кодифіковані акти про працю, які, разом з тим, не в значній мірі вирішили проблеми невизначеності та суперечливості інституту трудової дисципліни. Наприклад, в ТК Республіки Узбекистан, хоча і не міститься визначення поняття «трудова дисципліна», проте у ч. 1 ст. 176 Кодексу законодавцем вказується, що працівник зобов'язаний «сумлінно виконувати свої трудові обов'язки, дотримуватися дисципліни праці, своєчасно та точно виконувати законні розпорядження роботодавця, дотримуватися технологічної дисципліни, вимог з охорони праці, техніки безпеки та виробничої санітарії, дбайливо ставитися до майна роботодавця». Таким чином, узбецький законодавець відокремлює поняття «трудової дисципліни» від сумлінного виконання працівником своїх трудових обов'язків тощо, при цьому вказує, що «трудові обов'язки працівника конкретизуються у правилах внутрішнього розпорядку, статутах і положеннях про дисципліну, локальних актах, прийнятих на підприємстві (колективних договорах, інструкціях тощо), трудовому договорі».

Зазначена проблема також має місце і в ТК Російської Федерації у ч. 2 ст. 21 якого законодавець зобов'язує працівника: (1) сумлінно виконувати свої трудові обов'язки, покладені на нього трудовим договором; (2) дотримуватися правил внутрішнього трудового розпорядку; (3) виконувати встановлені норми праці; (4) дотримуватися вимог з охорони праці та забезпечення безпеки

праці; (5) дбайливо ставитися до майна роботодавця тощо. Між тим, у ч. 1 ст. 189 ТК РФ законодавець формулює визначення поняття «трудова дисципліна», під яким розуміє «обов'язкове для всіх працівників підпорядкування правилам поведінки, визначеним згідно з цим Кодексом, іншими федеральними законами, колективним договором, угодами, локальними нормативними актами, трудовим договором». Окрім іншого, слід погодитися з тим, що у законодавчому визначенні дисципліни праці немає згадки про обов'язки працівника виконувати накази та розпорядження своїх керівників, хоча на практиці «досить часті випадки, коли за невиконання цих обов'язків працівники притягаються до дисциплінарної відповідальності» [10, с. 103].

Також через призму обов'язку трудова дисципліна розуміється і в ТК Туркменістану: дисципліна праці – це «обов'язкове для всіх працівників підпорядкування правилам поведінки, визначеним згідно із трудовим законодавством Туркменістану, трудовим договором, колективним договором (угодою)». У той же час, у п. 3 ч. 2 ст. 13 Кодексу туркменський законодавець, подібно узбецькому та російському законодавцям, серед обов'язків працівника називає також обов'язок «дотримуватися трудової дисципліни, правил внутрішнього трудового розпорядку підприємства». Тобто законодавець помилково називає приватне (правила внутрішнього трудового розпорядку), нарівні із загальним (трудова дисципліна), розділяючи їх, незважаючи на те, що дотримання трудового розпорядку, як «правил поведінки», за змістом ч. ч. 1 і 3 ст. 180 ТК Туркменістану не може розглядатися у розглядуваному контексті в якості самостійної вимоги.

У меншій мірі зазначена проблема знайшла своє відображення у нормах ТК Республіки Молдова. У п. «d» ч. 2 ст. 9 ТК серед обов'язків працівника молдавський законодавець називає обов'язок «дотримуватися трудової дисципліни», хоча у п. «a» вказаної частини ст. 9 Кодексу на працівника також покладається обов'язок «сумлінно виконувати свої трудові обов'язки, передбачені індивідуальним трудовим договором», а в п. «с» – «дотримуватися правил внутрішнього розпорядку підприємства та постійно носити при собі персональний дозвіл на допуск до робочого місця, виданий роботодавцем». З цього випливає, що законодавець не вважає, що «трудова дисципліна» працівника охоплює, серед іншого, обов'язки, передбачені індивідуальним трудовим договором, а також правила внутрішнього розпорядку підприємства. Разом з тим, у ч. 1 ст. 199

ТК РМ визначається, що правила внутрішнього розпорядку підприємства повинні містити положення, що стосуються дисципліни праці на підприємстві, що вже узгоджується зі ст. 201 Кодексу, з огляду на яку під «дисципліною праці» законодавець розуміє «обов'язок всіх працівників підкорятися певним правилам поведінки, встановленим відповідно до цього кодексу, іншими нормативними актами, колективними угодами, колективними й індивідуальними трудовими договорами, а також нормативними актами на рівні підприємства, зокрема, правилами внутрішнього розпорядку підприємства».

Що ж стосується Республіки Білорусь, то у ст. 193 ТК цієї держави законодавцем дається визначення поняттю «трудова дисципліна», під якою пропонується розуміти «обов'язкове для усіх працівників підпорядкування встановленому трудовому розпорядку та належне виконання своїх обов'язків». Інакше кажучи, білоруський законодавець визначає означене поняття, з одного боку, як сукупний обов'язок працівника, що конкретизується у трудовому розпорядку, а, з іншого боку, – як певний стан правомірності та доброчесності працівника. Проблематичним у вказаному визначенні виявляється те, що обов'язки працівника не обмежуються трудовим розпорядком: якщо дисципліна визначається мірою підпорядкування працівника трудовому розпорядку, то результат цього підпорядкування не може у достатній мірі характеризувати ступінь належного виконання працівником своїх обов'язків. Отже, або трудова дисципліна – це обов'язкове для всіх працівників підпорядкування не лише встановленому трудовому розпорядку, або обов'язки працівника – це все те, що можна звести до дотримання внутрішнього трудового розпорядку, або ж дотримання цього розпорядку не є складовою частиною комплексу обов'язків працівника, котрі повинні належним чином виконуватися. Певною мірою означену проблему вирішує п. 2 ч. 1 ст. 53 ТК РБ, яким серед обов'язків працівника також називає обов'язок «підкорятися правилам внутрішнього трудового розпорядку, іншим документам, що регламентують питання дисципліни праці, виконувати письмові та усні накази (розпорядження) роботодавця, що не суперечать законодавству та локальним нормативно-правовим актам». Беручи до уваги наведену норму Кодексу, слід уточнити, що у ст. 193 трудова дисципліна (як обов'язок) не зводиться до обов'язку дотримуватися лише встановленого трудового розпорядку, але й також й «інших

документів, що регламентують питання дисципліни праці», хоча законодавець не уточнює переліку цих документів. Між тим, аналізуючи підхід законодавця до визначення поняття «трудова дисципліна» через призму юридичного обов'язку та правового стану, доходимо висновку, що такий є, перш за все, надмірно надлишковим, тому що саме стан належної правомірності працівника вже у повній мірі вказує на міру дотримання цим працівником норм про трудову дисципліну.

У свою чергу в Республіці Казахстан, а саме у п. 30 ч. 1 ст. 1 ТК цієї держави поняття «трудова дисципліна» визначається в якості «належного виконання роботодавцем і працівниками зобов'язань, встановлених нормативними правовими актами Республіки Казахстан, а також угодами, трудовим, колективним договорами, актами роботодавця, установчими документами». Досить важливо звернути увагу на те, що за наведеним легальним визначенням поняття «трудова дисципліна», розглядувана дисципліна знаменується в якості правового стану не лише працівника, але й роботодавця, що можна вважати проявом істотної еволюції трудового права на пострадянському просторі.

Разом із тим, необхідно визнати, що вказаний крок законодавця видається не в повній мірі послідовним, враховуючи саме формулювання терміну. «Трудова дисципліна», на відміну від, наприклад, «дисципліни трудових правовідносин», «дисципліни виконання зобов'язань в сфері праці та зайнятості» тощо, за своїм формулюванням спрямована на того, хто зайнятий працею та перебуває у відповідних правових відносинах. Очевидно, що роботодавець не здатний дотримуватися трудової дисципліни щодо зобов'язань перед працівником, проте, по суті законодавства про працю, зобов'язаний дисципліновано виконувати зобов'язання перед працівником, покладені на нього законодавством і взяті ним у процесі укладення індивідуального трудового і колективного договорів. Тому, незважаючи на те, що Казахстан першим із пострадянських держав чітко поклав у трудовому законодавстві і на працівників, і на роботодавців обов'язок дисципліновано виконувати свої обов'язки, законотворчу реалізацію означеної ідеї, утім, не можна назвати достатньою.

Серед проблем нормативного закріплення трудової дисципліни в ТК РК також слід назвати її правову невизначеність у зв'язку з іншими нормами Кодексу. За прикладом інших пострадянських

держав, в ч. 2 ст. 22 ТК Республіки Казахстан працівник зобов'язується «виконувати трудові обов'язки відповідно до угод, трудового, колективного договорів, актів роботодавця», а також «дотримуватися трудової дисципліни». У той же час, не можна повноцінно стверджувати, що ідея про дисциплінованість і працівника, і роботодавця, котра закладена у п. 30 ч. 1 ст. 1 ТК РК, знайшла своє послідовне відображення в інших статтях кодифікованого закону про працю: якщо трудова дисципліна працівника відбивається на його обов'язках, їх виконанні та, відповідно, обумовлює дисциплінарну відповідальність, то щодо роботодавця ця логіка загалом не дотримана, і в нормах Кодексу, таким чином, відсутні норми про дисциплінарну відповідальність роботодавця, на потребі запровадження якої ми вже наголошували в межах загального викладення авторської теорії трудової відповідальності [див. напр.: 11, с. 89].

Що ж стосується підходів до визначення поняття «трудова дисципліна» в пострадянських країнах, що входять на сьогоднішній день до складу Європейського Союзу, то, слід звернути увагу на те, що законодавці цих держав не оперують вказаним поняттям. Зокрема, у ч. ч. 1 і 2 ст. 28 Закону Латвійської Республіки «Про працю» 2001 р. закріплюється правило, в силу якого трудові відносини між працівником і роботодавцем встановлюються трудовим договором, в якому працівник зобов'язується виконувати певну роботу, дотримуючись розпорядку дня (*darba kārtība*), підкоряючись розпорядженням роботодавця, а роботодавець, у свою чергу, приймає на себе обов'язок виплачувати обумовлену винагороду та забезпечити для працівника справедливі, безпечні та здорові умови праці. При цьому, у ст. ст. 55 і 54 вказаного законодавчого акту уточнюється, що розпорядок дня працівника ґрунтується на правилах внутрішнього розпорядку (ці правила приймаються роботодавцем після консультацій з представниками працівників, якщо у нього працює, принаймні, 10 працівників), а також на нормах колективного договору, трудового договору та на розпорядженнях роботодавця. При цьому, важливо звернути увагу на те, що латвійський законодавець не вживає у відповідному законодавчому акті поняття «трудова дисципліна». З цього випливає, що вказівка на обов'язок працівника дотримуватися *darba kārtība* й слідувати розпорядженням роботодавця (хоча такі можуть містити оперативні норми про розпорядок дня), не є законодавчою помилкою у тій мірі, що і у

пострадянських державах, в яких вживається поняття «трудова дисципліна», разом з елементами цієї дисципліни, як з самостійними правовими джерелами правових обов'язків працівника.

Примітним також є й те, що у Законі Латвійської Республіки «Про працю» хоча і не вживається поняття «трудова дисципліна», законодавець неодноразово вживає термін «дисципліна», а саме у ч. 5 ст. 90 Закону, в якій йдеться про відновлення статусу працівника «дисциплінарно безкарний», тобто правового стану, в межах якого до працівника не застосовуються такі заходи, як зауваження (*piezīmi*) чи догана (*rājienu*). Іншими словами, в Латвії має місце дисциплінарна відповідальність працівника, яка, з урахуванням ч. 1 означеної статті може наступати за порушення працівником розпорядку дня або ж умов трудового договору. Тобто, у трудовому законодавстві дисциплінарна відповідальність настає не за порушення т. зв. «трудової дисципліни», а за недотримання відповідних правових зобов'язань.

Таким чином, слід дійти *висновку*, що концепція трудової дисципліни, котра була ідеологічно сформована у трудовому праві колишнього СРСР, продовжує існувати майже у всіх пострадянських державах, окрім тих, що набули членства в Європейському Союзі та європеїзували власне законодавство про працю (Латвія, Литва, Естонія). Незважаючи на те, що правова сутність трудової дисципліни у державах колишнього СРСР суттєво не переглядалась, більшість з цих держав здійснили помітні спроби деталізувати цю сутність у нових кодифікованих законодавчих актах про працю, зокрема, визначаючи поняття «трудова дисципліна» (Білорусь, Казахстан, Молдова, РФ, Туркменістан) та намагаючись узгодити концепцію дисципліни праці з іншими інститутами трудового права, результати чого залишаються недостатніми. Найбільш прогресивним в означеному контексті є трудове законодавство Казахстану, яке фрагментарно реконцептуалізує трудову дисципліну, поширюючи її дію не лише на працівника, але й на роботодавця, хоча ці законодавчі кроки залишаються непослідовними.

Таким чином, в якості *пропозиції*, що ґрунтуються на результатах проведеного дослідження, з метою підвищення рівня забезпечення трудових прав і законних інтересів працівників, вважаємо за доцільне запропонувати в межах триваючої реформи законодавства України про працю переосмислити концепт «трудова дисципліна», замінивши його на більш вдале поняття «дисципліна

виконання обов'язків у сфері праці», що буде поширене не лише на працівника, але й на іншу сторону трудових правовідносин – роботодавця. При цьому, якщо суб'єктом дисциплінарної влади відносно працівника буде залишатись роботодавець, то відносно роботодавця роль цього суб'єкта може виконувати працівник:

(1) безпосередньо – подаючи роботодавцеві письмові заперечення. Означені заперечення повинні фіксуватись у відділі кадрів, а також містити інформацію про: сторони правовідносин; характер порушення роботодавцем трудових прав і законних інтересів; час вчинення цих порушень та момент їх викриття працівником. Роботодавець має бути зобов'язаним офіційно протягом трьох діб відреагувати на заперечення, надавши письмові пояснення працівнику з приводу суті заперечення, а за потреби – звернутись до процедури медіації, запровадження в трудовому законодавстві якої є нагальною для України;

(2) опосередковано – звернувшись до суду (якщо заперечення працівника залишились без відповіді чи ця відповідь, на думку працівника, не є достатньою, працівник може звернутись до суду, за допомогою якого забезпечити притягнення роботодавця до дисциплінарної відповідальності).

Таким чином, викладене дозволяє реконцептуалізувати й дисциплінарну відповідальність у трудовому праві (в межах сформульованої нами теорії трудової відповідальності ми її розглядаємо органічною частиною галузевої відповідальності [11, с. 88–89]), яка буде поширена й на роботодавця, що у повній мірі також сприятиме подальшій еволюції трудового права.

Список використаних джерел та літератури:

1. Венедиктов В.С. Теоретические проблемы юридической ответственности в трудовом праве. Харьков: НПКФ «Консум», 1995. 136 с.
2. Дуравкіна Н.І. Правове регулювання юридичної відповідальності суб'єктів трудового права в умовах ринкової економіки: дис. ... канд. юрид. наук. Луганськ, 2011. 178 с.
3. Заржицький О.С. Юридична відповідальність в трудовому праві України: монографія. Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕС. 2009. 144 с.
4. Лежнєва Т.М. Санкції в трудовому праві України: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2012. 195 с.
5. Луцок П.С. Концептуальні засади юридичної відповідальності в сучасних умовах розвитку трудового законодавства: дис. ... д-ра юрид. наук. Сєверодонецьк, 2017. 468 с.

6. Подорожній Є.Ю. Особливості юридичної відповідальності у трудовому праві України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2016. – 39 с.

7. Хуторян Н.М. Теоретичні проблеми матеріальної відповідальності сторін трудових правовідносин: монографія. Київ: Ін-т держ. і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. 264 с.

8. Черкасов О.В. Єдність і диференціація відповідальності у трудовому праві України: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 230 с.

9. Гладкий В.В. Проблемы универсального понимания термина «юридическая ответственность»: исторический контекст. // Актуальные научные исследования в современном мире. Переяслав-Хмельницкий. 2017. Вып. 4 (24). Ч. 9. С. 37–50. DOI: 10.5281/zenodo.556611.

10. Сабельфельд Т.Ю. Понятие дисциплины труда. // Вестник Новосибирского государственного аграрного университета. Новосибирск. 2005. № 2. С. 102–104.

11. Гладкий В.В. К вопросу о теории трудового права. // Стратегічні пріоритети в ХХІ столітті: матеріали ІІ Міжнар. наук.-практ. конф., (14 - 15 лют.2017 р., м. Київ). Київ: СПД-ФО Пшонківський О.В., 2017. С. 86–90. DOI: 10.5281/zenodo.439731.

Л.О. Григоренко,
студентка
(м. Київ)

ЗАКОНОДАВЧІ АКТИ ВЛАДНИХ ІНСТИТУЦІЙ ЩОДО ОСОБИСТИХ ПРИСАДИБНИХ ГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Тривалий час життя колгоспного селянства регулювалося документом, який було ухвалено 17 лютого 1935 року [1, с.519-530]. Відтоді кожна артіль під час загальних зборів своїх членів мала затверджувати власний статут. Цей документ складався з восьми розділів, в яких обґрунтовувалася мета сільськогосподарської артілі, а також ставилися завдання для трудівників села. Колективне об'єднання у вигляді колгоспів мало за мету організацію високовиробничої праці та забезпечення кращого життя колгоспників. Оскільки найголовнішим у житті села було питання про землю, у документі визначалися умови відносин земля – артіль та земля – колгоспник. Землі перебували в безстроковому колективному користуванні артілі, не дозволялося скорочення їх площ, можливим було тільки збільшення за рахунок вільних земель, земель державного

фонду або зайвих земель, які займали одноосібники. При цьому не допускалося черезземужжя. В особисте користування колгоспного двору виділяли невеличкий наділ у вигляді присадибної землі (город, сад), розміри якої без урахування землі під житловими будівлями коливалися від 0,25 до 0,5 га. У документі передбачалися норми громадського життя селян, обов'язки артіль та її правління, організація, оплата й дисципліна праці. Оскільки сільськогосподарська артіль мала перед державою ряд зобов'язань, кожне окреме громадське господарство могло ухвалювати власні норми трудоднів та оплати праці колгоспників, виходячи з можливостей господарства виконувати державні плани.

Життя сільського соціуму регулювалося численними законними та підзаконними актами, спрямованими на подальший розвиток сільськогосподарського виробництва та покращення побутових умов сільських мешканців. В останні роки правління Сталіна відбувалося примусове зниження цін на продовольчі товари, вилучення із села коштів без будь-яких навіть мінімальних державних капіталовкладень. У 1948 і 1950-х роках було суттєво підвищено ставки податку колгоспників. Законами «Про сільськогосподарський податок» і «Про прибутковий податок з колгоспів», ухваленими в 1952 році, підвищувалася загальна сума податків, збільшувалися норми прибутковості для присадибних господарств колгоспників. Також встановлювалася єдина 10% надбавка на інші доходи незалежно від їх розмірів. Уперше до сплати податку почали зараховувати доходи колгоспників, отримані на трудодні в колгоспі у грошовій і натуральній формах. Закон скасував пільги для господарств сільських вчителів, лікарів, агрономів та інших спеціалістів. Ці радикальні заходи призвели до самовільного знищення селянами худоби, скорочення посівів. Водночас на початку 1950-х років було проведено майже дворазове зниження роздрібних цін на основні сільськогосподарські продукти, що вело до значного погіршення матеріального становища українського селянина[2, с.40]. У наступний період колгоспам було надано деякі права у плануванні виробництва, підвищено оплату праці колгоспників, знижено податки з присадибних господарств, розширено культурно-побутове будівництво на селі [3, с.610-653]. Таку політику після вересневого (1953р.) пленуму ЦК КПРС преса назвала «новим аграрним курсом М.С.Хрущова» [4, с.179].

Основи державної політики щодо особистих присадибних господарств було переглянуто у 1953-1956 роках, що виявилось у зменшенні податків на 43%, запровадженні твердої погектарної ставки незалежно від вирощуваних культур чи порід тварин, урожайності, загальної суми доходів колгоспників. Було також суттєво зменшено обсяги натуральних поставок державі господарствами колгоспників, а з 1 січня 1958 року вони взагалі скасовувалися. Для господарств без худоби запроваджувалося зниження податку на її придбання [5, с.349-351].

У березні 1956 року вийшла постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР, яка дозволила колгоспам доповнювати та змінювати окремі положення статуту з урахуванням місцевих умов колгоспів [6, с.290-297]. Виходячи з того, що внесок членів артілі у розвиток колективного господарства був неоднаковим, загальні збори членів артілей мали встановлювати розмір присадибних наділів колгоспників з урахуванням участі працездатних селян у колективному господарстві. Більші земельні наділи передбачалися для колгоспників, які сумлінно виконували свої обов'язки щодо колективного господарства. Однак, збільшення земельного присадибного фонду за рахунок суспільних земель колгоспів не дозволялося [7, с.295]. Навпаки, в подальшому передбачалося скорочення розмірів особистих присадибних наділів у випадку збільшення доходів колгоспників від роботи в колгоспі. Було звернено увагу на подальше скорочення поголів'я свійських тварин у колгоспному дворі. Після прийняття означеної постанови колгоспи мали величезні зобов'язання і перед державою, і перед сільськими трудівниками.

В 1958-1964 роках знову переглядалася державна політика щодо особистого присадибного господарства. В радянській науковій літературі серед деяких авторів того часу побутовала думка, що природне прагнення селян до приватного господарювання є мало не паростками капіталістичного господарювання. При цьому вважалося, що особисте присадибне господарство відволікає колгоспників від участі в суспільному виробництві, яке згідно з думкою, яка тоді утвердилася, було в змозі повністю забезпечити потреби сільського населення у продуктах харчування. В цей же період суспільству стала також нав'язуватися думка, що особисте присадибне господарство не дає можливості селянам відпочивати, збагачуватися духовно, що воно давить, душить, отупляє і принижує жінку. В одному з своїх виступів М.Хрущов говорив: «Треба більше проявляти турботи про жінку-

колгоспницю. Якщо вона одержуватиме молоко з ферми, а хліб з громадської пекарні, якщо її діти будуть під наглядом в дитячому садку, тоді жінка-мати зітхне вільніше і працювати почне на повну силу. У неї з'явиться можливість почитати книгу, сходити в кіно, на лекцію, розширити свій кругозір, підвищити культурний рівень»[8, с.54].

На грудневому 1958 року пленумі ЦК КПРС було прийнято рішення про неадміністративне скорочення особистих господарств колгоспників шляхом закупівлі в колгоспників худоби, переведення її на колгоспні ферми і забезпечення колишніх власників сільськогосподарською продукцією за рахунок громадського виробництва. Вирощену важкою працею сільськогосподарську продукцію заборонялось продавати без відповідних довідок сільрад [9, с.183]. Після прийняття Радою Міністрів УРСР постанови від 13 січня 1961 року на селі розпочалася кампанія щодо виявлення надлишків землі в особистих присадибних господарствах понад установлену норму, які було знижено з 0,6 до 0,4 га на один колгоспний двір. Відрізані землі досить швидко стали занедбаними, тому що колгоспи були не в змозі обробити ці невеликі окремо розташовані наділи [10, с.207].

Страшний то був час, змахував він в чомусь на розкуркулювання. Скільки жіночих і дитячих сліз було пролито, коли великі сім'ї залишалися без корови, основної тоді для багатьох годувальниці. Трудівник позбавлявся всього того, що робило його селянином. Його перетворили з постачальника сільськогосподарської продукції в споживача державних магазинів. Люди забули смак домашнього хліба, молока, масла. Багато дорослих дівчат не вміли видоїти корову, а хлопці – косити. І відривалися вони від сім'ї, роз'їжджалися у ті місця, де й не пахне хліборобською працею.

16 травня 1963 року Президія Верховної Ради УРСР ухвалила постанови про норми утримання худоби в особистій власності громадян, які не є членами колгоспів, про громадський податок із громадян-власників худоби[11, с.6-7]. Було проведено облік платників грошового податку, виявлено робітників і службовців, які утримували худобу понад визначену норму та господарства колгоспників, котрі не виробили встановленого мінімуму трудоднів і мали більше худоби, ніж це було передбачено Статутом сільськогосподарської артілі, а також громадян, які взагалі не займалися суспільно-корисною працею.

Однак незабаром виявилася повна необґрунтованість такого підходу до особистого присадибного господарства, все більше утверджувався здоровий глузд. При всіх трагічних перипетіях нашої історії, в українського селянства в крові збереглося прагнення трудитися, дбати про своє обійстя, підносити культуру власної садиби. В листопаді 1964 року відповідно до постанови ЦК КПРС від 27 жовтня 1964 року вийшла постанова ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР. Колгоспам рекомендувалося переглянути доповнення та зміни Статуту сільськогосподарської артілі, прийняті колгоспами після 1955 року, у частині зменшення присадибних ділянок й обмеження поголів'я худоби в особистому користуванні, і відновити розміри присадибних ділянок та норми худоби, що існували в колгоспах до схвалення зазначених змін у статуті [12, с.3-6].

В кінці 1980-х років ні в кого не викликав сумнівів той факт, що особисте присадибне господарство – важлива, корисна справа. Для села фізична праця завжди була об'єктом пошани і поваги, пуста трата часу осуджувалася. У 1988 році в Україні особисте присадибне господарство вели майже 9 мільйонів дворів. В їх користуванні було близько 2,5 мільйонів гектарів землі [13]. У 1989 році 90,5% сільських молодих сімей мали присадибну ділянку, 84,3% цих сімей проживали самостійно від батьків [14, с.68]. Зовсім не випадково, коли почали пробивати собі дорогу різні форми господарювання на селі, зокрема, оренда, то організаторами стали молоді люди з справжніх селянських сімей. З другої половини 1970-х років господарства починали сприяти присадибному селянському господарству. Наявність однорідної галузевої структури в громадському і присадибному господарствах спрощувало організацію такої допомоги. В багатьох сільгосппідприємствах селяни забезпечувалися посівними матеріалами і добривами. Для потреб присадибного тваринництва і птахівництва господарства виділяли молодняк свино- і птахоферм, інкубаторних станцій. Так, у 1980 році керівництво господарства «Дружба» Солонянського району на Дніпропетровщині допомогло трудівникам придбати 422 поросят, 64 голови молодняка великої рогатої худоби, 20,5 тисячі штук молодняка птиці. Крім цього, було виділено 4,5 тонн насіння суданської трави, 3 тонни ячменю, а також насіння кормових буряків, соняшнику, отрутохімікати для боротьби з шкідниками і інше [15, с.102]. У 1985 році населенню Львівщини було продано 124 тисячі поросят, 10,5 мільйона голів молодняка птиці, що відповідно на 33 і 46,8% більше, ніж у 1980 році [16, с.39]. На кінець

1987 року в цій області на 100 селянських садиб припадало 113 голів великої рогатої худоби, в тому числі 60 корів. У цілому поголів'я худоби в населення 1987 року збільшилося в 11, а корів – у 17 районах [17 с. 30]. В сільгоспідприємстві «Україна» Городоцького району Хмельницької області оранку чи обробіток присадибних ділянок виконували у такому ж обов'язковому порядку, як і в громадському секторі. Восени на городах орали на зяб, а весною проводили культивуацію. Для цього правління господарства виділяло трактори, причіпні знаряддя[18, с.38]. В Красноармійському районі Донецької області для консультацій з питань культури ведення присадибного господарства, підвищення родючості землі, впровадження нових сортів, боротьби з шкідниками і хворобами сільськогосподарських культур закріплювалися спеціалісти сільгоспідприємств [19, арк.35]. В сільгоспідприємстві «Дружба» Саратського району Одеської області існувала посада зоотехніка по особистих присадибних господарствах [20].

Президія Верховної Ради України у 1988 році підтримала ініціативу ряду областей у створенні кооперативів по наданню допомоги громадянам у веденні особистого присадибного господарства, реалізації лишків сільськогосподарської продукції. На початку 1989 року у Харківській області їх діяло майже 400, у Львівській – 370, а в цілому по Україні – понад 3 тисячі.

Така увага з боку держави, сільгоспідприємств до розвитку особистого присадибного господарства давала позитивні результати. По діловому, зацікавлено вели роботу по розвитку домашніх господарств в Житомирській, Івано-Франківській, Чернігівській областях. Заслуговує уваги робота з особистими присадибними господарствами в Тернопільській області. У 1988 році на 100 сільських дворів приходилося в середньому 126 голів великої рогатої худоби, в тому числі 58 корів, 92 свині. В особистих присадибних господарствах в цьому році у розрахунку на одного жителя області вироблено по 76 кілограмів м'яса в живій вазі[21]. Разом з тим у 1988 році не утримували ніяких видів худоби половина сільських дворів у Криму, Запорізькій та інших областях[22]. На одному із засідань Президії Верховної Ради України наводився такий факт: на всі 900 дворів Тіністівської сільради Бахчисарайського району в Криму припадала...аж 21 корова[23]. У 1992 році 37% господарств населення сільської місцевості України зовсім не мали худоби, 67% не тримали корів, 51% - свиней[24].

Праця в особистому присадибному господарстві була трудомісткою, мало механізованою. Все навантаження лягало на руки. Селяни з повним правом вимагали від промисловості створення «малої» механізації – городніх тракторів з необхідним набором робочих інструментів, ручних косарок. Повідомлення про появу таких механізмів появлялися в пресі, але це були поки що тільки виставочні експонати. Не було легких, зручних насосів для обробітку рослин хімікатами. Тому сільчани обприскували свої ділянки з допомогою віників. Дефіцитом стали і самі хімікати.

Важливим стимулом для розвитку особистого присадибного господарства була оплата праці в господарствах не тільки грішми, а й зерном, картоплею, буряками тощо. Тоді свійських тварин було чим годувати. Натуральна оплата праці позитивно впливає на трудову активність селян, закріплення кадрів. В селі Володимирівка Артемівського району Донецької області було найбільше по району поголів'я корів у домашніх господарствах. Більшість школярів після закінчення школи не виїжджали з села, а залишалися працювати на полях і фермах сільгоспідприємства. Місцеве керівництво проявило оригінальну і як виявилось правильну ініціативу щодо збільшення чисельності живності у власних господарствах хліборобів. Якщо в селі – весілля, то молодим «підносили» не телевізор чи килим, а домашню живність. На перший дзвоник, на будь-які інші урочистості в школі дітям дарували або ж кабанця, або кролів, або ж теличку чи бичка[25].

Законодавчі акти владних інституцій щодо розвитку особистого присадибного господарства засвідчують, що їх зміст мінявся неодноразово. Але найбільш життєвими виявилися ті, які найбільш реально відповідали тогочасному розвитку суспільства. Ведення особистого присадибного господарства має велике значення для життєдіяльності селян, трудового виховання підростаючого покоління, його орієнтацію на працю в сільському господарстві. В таких сім'ях, які обходять живність, діти з малих років пізнавали ціну сільської праці, виростали працьовитими, спостережливими у повсякденному спілкуванні з живою природою, частіше після закінчення школи залишалися працювати в рідних селах. Дослідники відзначають, що любов до фізичної праці, природи у сільських дітей вища, ніж у міських [26, с.145]. Допомагаючи батькам, діти одержують основи економічних і екологічних знань. Діти змалку привчаються доглядати тварин, відчувають необхідність фізичної

праці – і вже згодом їх не злякають труднощі на полях і фермах. Поступово, незаметно діти привчаються до праці, і з часом стають справжніми майстрами полів і ферм. Привчившись з дитинства до праці, молода людина добиватиметься високих трудових показників і в інших сферах своєї діяльності, прогодує свою сім'ю з особистого присадибного господарства, а при доброму врожаї, високих надоях і приростах відправить значну частину продукції в міські магазини або на ринок.

Список використаних джерел та літератури:

1. Примерный устав сельскохозяйственной артели, принятый II Всесоюзным съездом колхозников-ударников и утвержденный Советом Народных Комиссаров Союза ССР и Центральным комитетом ВКП(б) 17 февраля 1935 г. // Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам (1917-1967 гг.). – Т.2. – М., 1967. – С.519-530.
2. Романюк І.М. Українське село в 50-ті – першій половині 60-х рр. ХХ століття. – Вінниця, 2005. – С.40.
3. Пленум ЦК КПСС 3-7 сентября 1953 г.//КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. – Ч.III. – М.,1954. – С.610-653.
4. Завальнюк О.М., Рибак І.В. Новітня аграрна історія України.- Кам'янець-Подільський, 2004.-С.179.
5. Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР. 4 июля 1957 г. Об отмене обязательных поставок сельскохозяйственных продуктов государству хозяйствами колхозников, рабочих и служащих // Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам. – Т.5. – М., 1968. – С. 349-351.
6. Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР. 6 марта 1956 г. Об уставе сельскохозяйственной артели и дальнейшем развитии инициативы колхозников в организации производства и управлении делами артели//Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам (1917-1967 гг.). – Т.4. – М.,1968. – С.290-297.
7. Там само. – С.295.
8. Стреляний А. Останній романтик//Радянська Україна.-1988. – 24 вересня.
9. Завальнюк О., Рибак І.В. Новітня аграрна історія України. – Кам'янець-Подільський,2004. – С.183.
10. Там само. – С.207.
11. Постанова Ради Міністрів Української РСР. Про порядок застосування указів Президії Верховної Ради Української РСР від 16 травня 1963 р. «Про норми утримання худоби в особистій власності громадян, які не є членами колгоспів» та «Про грошовий податок з громадян – власників худоби, які не займаються суспільно-корисною працею, які утримують

худобу з метою особистого збагачення». 24 червня 1963 р. // Збірник постанов і розпоряджень уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки. – 1963. - №6. – С.6-7.

12. Постанова ЦК КП України і Ради Міністрів Української РСР. Про усунення необґрунтованих обмежень особистого підсобного господарства колгоспників, робітників та службовців. 2 листопада 1964 р. // Там само. – 1965. - №11. – С.3-6.

13. Масол В.А. Про заходи щодо поліпшення продовольчого забезпечення населення республіки// Радянська Україна. – 1988. – 12 жовтня.

14. Проблемы молодежи и молодой семьи. Статистический сборник. - М.,1990. – С.68.

15. Щедрін В.С., Лісечко В.І. Правда проти лицемірства.- Дніпропетровськ, 1982. – С.102.

16. Кирей М.І. Для блага сільських трудівників. – К.,1986. – С.39.

17. Василів М.Г. Стратегія оновлення. – К.,1988. – С.30.

18. Панченко П., Григоренко О. І для сім'ї, і на ринок//Тваринництво України.-1988.-№10.-С.38.

19. Державний архів Донецької області. – Ф. – П-326. – Оп.93. – Спр.114. – Арк.35.

20. Василюк В. «Домашний» зоотехнік//Правда.-1988.-20 апреля.

21. Крестьянская инициатива//Правда.-1989.-8 апреля.

22. Масол В.А. Про заходи щодо поліпшення продовольчого забезпечення населення республіки//Радянська Україна.-1988.-12 жовтня.

23. Шевченко В.С. Гласно, з увагою до людей//Радянська Україна.- 1988.-31 січня.

24. Юхновський І. Про перебудову структури виробництва в Україні (сільське господарство) // Голос України. – 1992. – 13 серпня.

25. Дзюба В., Архипенко А. Із класу – в робітники // Радянська освіта. – 1986. – 10 червня.

26. Личное подсобное хозяйство. – М., 1988. – С.145.

А.Ф. Гуменюк,

кандидат економічних наук, доцент,

(м. Хмельницький)

АКЦИЗНЕ ОПОДАТКУВАННЯ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ КРИЗЬ ПРИЗМУ НОВЕЛ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у

2018 році» [1] набули чинності зміни з приводу акцизного оподаткування, серед них виділяють наступні:

- змінено імператив у нормі пункту 4 розділу XIX Податкового кодексу України з приводу необхідності щорічного подання КМУ проекту закону про збільшення ставок акцизного податку, визначених у абсолютних величинах, на подання такого законопроекту в разі необхідності;

- з приводу алкогольних напоїв, то проведено планове вирівнювання пільгової ставки на коньяк до ставки на інші спиртові дистиляти (загальне збільшення на 12%);

- уточнено текст норми щодо оподаткування акцизним податком за зниженою ставкою напоїв що «бродять», одержаних після процесу природного (натурального) бродіння фруктових, ягідних та фруктово-ягідних соків, із вмістом спирту етилового не більше 8,5 % об'ємних одиниць (без додання спирту) задля можливості застосування такої зниженої ставки також для сумішей таких зброджених напоїв та сумішей таких зброджених напоїв з безалкогольними напоями з вмістом спирту не більше 8,5 відсотка об'ємних одиниць (без додання спирту);

- виключено з підакцизних товарів «Квас живого бродіння» (код 2206 згідно УКТ ЗЕД);

- по тютюновим виробам встановлено графік збільшення специфічних ставок акцизного податку і мінімального акцизного податкового зобов'язання зі сплати акцизного податку з тютюнових виробів у 2018 році (з урахуванням попередньої індексації загалом на 29,7%), та у подальшому до 2025 року на 20% щорічно до досягнення мінімального стандарту ЄС (90 євро за 1000 штук);

- із 1 січня 2026 року введено визначення середньозваженої роздрібної вартості сигарет та загальної суми податкових зобов'язань з акцизного податку на сигарети, а також запроваджено порядок визначення частки загальної суми податкових зобов'язань з акцизного податку у середньозваженій роздрібній ціні (60% від вартості) продажу сигарет;

- перенесено на рік (з 1 січня 2019 року) строк обов'язкового використання витратомірів-лічильників та/або рівномірів-лічильників на акцизних складах та одночасно з цієї дати запроваджено відповідальність за не обладнання витратомірами-лічильниками та/або рівномірами-лічильниками акцизних складів, на яких здійснюється виробництво, оброблення (перероблення), змішування,

навантаження-розвантаження, зберігання пального та/або відпуск такого пального без використання витратомірів-лічильників та/або рівномірів-лічильників;

- звільнено від акцизного оподаткування операції з передачі в межах одного підприємства підакцизної сировини для виробництва не підакцизного бензолу;

- розширено перелік нафтопродуктів, що можуть бути ввезені в якості сировини для виробництва етилену за нульовою ставкою та застосування вексельної форми контролю за цільового використання пального;

- збільшена кількість випадків застосування нульової ставки акцизного податку при використанні речовин в якості компонентів для виробництва моторних палив;

- передбачена можливість використання засобів електронного зв'язку для передавання копії податкового векселя при митному оформленні речовин, що використовуються як компоненти моторних палив та ввозяться на митну територію України з метою використання в хімічній промисловості;

- до 31 грудня 2018 року звільняються від оподаткування акцизним податком операції з ввезення на митну територію України та реалізації на митній території України виключно електромобілів (у тому числі вироблених в Україні).

Метою даного дослідження є проаналізувати зміну саме акцизного податку на тютюнові вироби і вказати, яким чином вона вплине на бюджетне формування.

З прийняттям зазначених змін в суспільстві почалися різкі суперечки щодо їх мети. Серед основних цілей виділяються наступні:

- збільшення реальних цін на тютюнові вироби, що зменшить поширеність тютюнокуріння серед населення України та позитивно відобразиться на рівні здоров'я населення;

- наближення до стандартів оподаткування тютюнових виробів в ЄС;

- збільшення доходів держбюджету.[2]

Важливо зазначити, що попри значний приріст ціни на тютюнові вироби вони все ж залишаються найдешевшими в Європі. За Угодою про асоціацію з ЄС, Україна має підвищити ставку акцизу на сигарети до 90 євро за 1000 штук. Зараз в Україні ставка акцизу становить приблизно 21 євро. Тому парламент вперше проголосував за план підвищення акцизів на сім років. Так, в 2018 році акциз з

пачки сигарет буде 15,5-17 гривень. За Угодою про асоціацію, Україна повинна поступово збільшити ставку акцизу на сигарети до 90 євро за 1000 штук. У 2017 цей податок в Україні досяг лише 21 євро. Планувалося, що до потрібного рівня країна дійде до 2024 року, якщо піднімати податок щорічно. До цього часу очікується, що продажі сигарет скоротяться до 40 млрд сигарет з нинішніх 73 млрд. При цьому, за досвідом інших країн, доходи в бюджет не будуть скорочуватися, а навпаки зростуть до 100 млрд грн на рік. Наприклад, в країнах ЄС *адвалорні ставки стартують від 21,7%: Польща - 31,4%, Словаччина - 23%, Чехія - 27%, Естонія - 30%, Австрія - 39%, Хорватія - 36%, Болгарія - 27%, Угорщина - 25%, Литва - 25%, Латвія - 25%, Словаччина - 23%, Німеччина - 21,7%.* У 2018 році ціни на сигарети зростуть приблизно на шість гривень і середня вартість пачки становитиме 29-30 грн, прогнозують в Українському центрі контролю над тютюном.[3]

І тут постає питання, спершу коли фахівці почали розмову про збільшення акцизного податку на тютюн, то суперечки були з приводу розвитку контрабанди сигарет в Україну через їх значне подорожчання. Але насправді вище зазначені дані свідчать про те, що саме Європі варто побоюватись контрабанди з України, і саме тому однією з вимог Угоди про асоціацію є наближення цін України до ЄС.

Важливо вказати, що податки на фонд оплати праці в Україні стали занадто високими, але чи можливо їх зменшити, розуміючи який дефіцит може відчувати бюджет. Аби зменшити ці податки потрібно за рахунок інших компенсувати втрату. Саме тому варто збільшувати акцизний податок. Причиною цьому є те, що останній взагалі не впливає на рівень життя людей, адже «не хочеш платити – не кури». Доходи від реалізації тютюну надвеликі. І це навіть попри те, що з 2012 року ціни на нього почали різко зростати. Але ринок зменшився, дійсно курців стало менше. Як зазначають фахівці – *ідеальна схема: «Люди курять менше – держава отримує більше».*

Але все ж можливі негативні наслідки від збільшення вказаного податку. Фахівці прогнозують перехід населення на дешеві або саморобні сигарети, що ще гірше вплине на їхнє здоров'я. Так, *"Акцизне оподаткування тютюнових виробів – це фінансовий інструмент, який використовується в умовах гострого дефіциту фінансів. Тому сьогодні вкрай важливо запобігти переходу населення на дешеві і нелегальні тютюнові вироби",* – впевнений виконавчий

директор регіонального відділення Українського Союзу Промисловців і Підприємців Едуард Набока.[4]

Результати дослідження показали, що різке підвищення акцизу призведе до подальшого зменшення споживання тютюнових виробів преміум і середнього цінового сегменту. Але при цьому збільшиться споживання більш дешевих сигарет і тіньової тютюнової продукції, з яких не сплачується адвалорний податок. На думку авторів, аби запобігти цьому ризику, треба в майбутньому поступово підвищувати виключно фіксовану частину акцизу, тобто специфічну ставку і мінімальне податкове зобов'язання. Саме ці частини акцизного податку забезпечують найбільші і найпрогнозованіші доходи для бюджетної системи України. За результатами документу, автори рекомендують Уряду «використати усі наявні інструменти, аби тютюнова галузь і надалі залишалася бюджетоутворюючою при одночасному формуванні умов для стабільного розвитку галузі і подальшого просування експортних можливостей».

Проте на даному етапі, це єдина загроза. Адже важливим є те, наскільки завдяки таким змінам вдасться вплинути на формування інших податків. А також, гроші, які бюджет отримує після збільшення (близько 3 млрд), можуть бути використані на розвиток важливих реформ – освіта, медицина та інше. Питання лише в тому, чи правильно будуть використані ці кошти.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про внесення змін до Податкового Кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2018 році» №2245-19 від 07.12.2017р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2245-19>
2. Пояснювальна записка до Проекту Закону України «Про внесення змін до Податкового Кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2018 році» від 14.11.2017р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62878
3. Он-лайн видання «Сьогодні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/sigarety-podorozhayut-chego-zhdai-kurilshchikam-1098425.html> Он-лайн видання «Сьогодні»
4. Он-лайн видання «Інформаційне агентство УНІАН» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://economics.unian.ua/finance/1895116-rizke-pidvischennya-aktsizu-prizvede-do-podalshogo-zmenshennya-spojivannya-tyutyunovih-virobiv-premium-i-serednogo-klasu-harkivskiy-uspp.html>

О.А. Дацюк,
кандидат богослов'я, протоієрей
(м. Хмельницький)

ПЕРШОХРИСТІЯНИ: ОСОБИСТІСТЬ, ГРОМАДА, ДЕРЖАВА *(лекція А.Десницького)*

Хоч у концепції прав людини немає такого, про що прямо говорить Біблія, але вона народилась і прижилась саме у тих країнах, де панує християнська культура та у своїй основі має Біблійні істини.

У Китаї конфуціанство – традиційна філософсько-релігійна система Китаю, не впровадило концепцію прав людини, вона б там і не прижилась, хоч багато що народилося та мало початок саме у Китаї, або там чудово прижилося, маючи початок в інших культурах.

Тож, які саме біблійні теми та сюжети мали вплив на концепцію прав людини? Нижче буде розглянуто політологічний, соціологічний аспект цього питання на кількох біблійних прикладах.

У 117-му році при імп. Траяні, коли римська держава мала найбільший розвиток, там відверто переслідували християн, але за два століття ця релігія вже стає державною. Як таке могло статися? Таких прикладів у світі майже не було! Якщо іслам розширювався ще швидше, але це відбувалося силою меча, то християнство поширювалося виключно силою переконань. Спочатку кров проливали лише християн, але не християни. Потім було порізному... Невже так цікаво було людям богослов'я? Навряд. Але воно запропонувало гарну модель соціальних взаємин, яка прижилась у європейському суспільстві.

Розглянемо три цитати з Євангелія.

Мф. 19: 3-9. «3 Приступили до Нього фарисеї і, випробовуючи Його, сказали: Чи годиться чоловікові відпустити свою жінку з усякої причини? 4 А Він у відповідь сказав: Чи не читали ви, що Творець на початку створив їх чоловіком і жінкою? 5 І мовив: Тому лишить чоловік батька й матір і пристане до своєї жінки, і обоє будуть одним тілом. 6 То вже буде не два, а одне тіло. Отже, що Бог спарував, людина хай не роз'єднує. 7 Кажуть Йому: А чому ж Мойсей звелів давати лист розлучення та її відпустити? 8 Каже їм: Мойсей через вашу жорстокість дозволив вам відпускати своїх жінок, але спочатку так не було. 9 Кажу ж вам, що хто лиш відпустить свою жінку, за

винятком причини розпустити, і одружується з іншою, чинить перелюб, [і хто оженився з відпущеною, чинить перелюб]».

Інститут єдиного шлюбу був в іудействі та у римлян, але такої позиції не було. Жорстка та безкомпромісна норма. В інших позиціях був дозволений легкий розвід.

Мф. 20:20-28. «Тоді приступила до Нього мати синів Зеведеєвих зі своїми синами, кланяючись і просячи щось у Нього. 21 Він сказав їй: Чого бажаєш? Вона відповідає: Звели, щоб двоє моїх синів сіли - один праворуч тебе, а другий - ліворуч у твоїм Царстві. 22 У відповідь Ісус мовив: Не знаєте, чого просите. Чи можете пити чашу, яку Я маю пити? [Або хреститися хрещенням, яким Я хрещуся?] Кажуть Йому: Можемо. 23 Каже їм: Отже, чашу мою питимете [і хрещенням, яким Я хрещуся, хреститиметесь]; але щоб сісти по моїх правиці й лівиці, не моє це давати, а лише кому приготував мій Отець. 24 Почувши це, десятеро обурилися двома братами. 25 Ісус же, прикликавши їх, сказав: Знаєте, що князі поган володіють ними, а сильні світу панують над ними. 26 Не так буде у вас: якщо хто хоче між вами стати великим, той хай буде вам слугою, 27 і хто лиш хоче між вами бути першим, хай буде вам рабом; 28 так само і Син Людський - прийшов Він не для того, щоб служили Йому, а щоб послужити й дати свою душу як викуп за багатьох...».

Соціальні ролі перевернуті. Перші будуть останніми, а останні першими. Це не загроза, але ось такий задум. Екстремістський текст. Дуже нехарактерний для того часу особливо.

Мф. 22. 15:22. «Тоді фарисеї пішли і вчинили раду, щоб зловити Його на слові. 16 І послали до Нього своїх учнів з іродіанами, кажучи: Учителю, знаємо, що ти є правдомовний, справедливо навчаєш Божої дороги і не зважаєш ні на кого, бо не дивишся на обличчя людей. 17 Тож скажи нам, як тобі здається: чи належить давати податок кесареві чи ні? 18 Зрозумівши їхню злобу, Ісус сказав: Чому Мене випробовуєте, лицеміри? 19 Покажіть мені податкову монету. Вони принесли Йому динарій. 20 А Він каже їм: Чий це образ і напис? Відповідають: Кесарів. Тоді Він каже їм: Тож віддайте кесареві кесареві, а Боже - Богові. 22 Почувши це, ті здивувалися і, лишивши Його, відійшли».

В іудаїзмі заборонено зображати живих істот, тим більше, що там писалося (на динаріях): «*Divus Augustus Pontifex Maximus*» - «*Божественний Август і найвищий жрець*»). Іншими словами: «Навіщо ви мені це даєте?! Я навіть не хочу це брати до рук. Віддайте

це тому, кому воно належить». Екстремістський заклик. Незрозуміло...

Три таких не дуже зрозумілих висловлюваннях у Євангелії. І про них варто поговорити більш детально.

Перша цитата про розлучення була незручною. У середні віки оголошували шлюб незаконним і відбувався розвід, оскільки усі люди є у більшій чи меншій мірі родичами, документи було неважко підробити і здійснити розлучення при бажанні.

Євангельська позиція була незручною. Ось практика і ідеал водночас та дуже жорстка норма. І друге – це право дітей на життя. Не можна робити аборти і викидати хворих дітей, що тоді було нормою і для римлян і для античного світу (наприклад Спарта). У римському суспільстві людина визнавалася людиною, коли батько садив собі дитину на коліна, тобто визнавав її своєю. Але християни це категорично відкидають. Це означає, що у людини немає другої спроби...

Слід зазначити і те, що шлюб у середні віки був династичним, і мав силу такого, лише якщо він був єдиним і нерозлучним. Це зближувало роди. Тоді шлюб був інститутом, який вирішував певні задачі. І з дітьми відбувалося теж саме. В ідеалі людина не має виходити за межі свого кола. Багато хто говорить, що парламентаризм і інші гарні речі розвинулися в Англії тому, що Англія острів. У людей не було можливості вийти за межі. Ти зобов'язаний жити на цій території і пристосовуватися.

Християнство водночас не ставить в основу духовного життя безшлюбність, як це було в маніхействі та інших паракхристиянських течіях. У християнстві цього немає. Локально – чернецтво є, але це не загальна вимога. Треба домовлятися, але міняти соціум кардинально неможна.

Щодо другого уривку. «Перші і останні». Інший парадокс. Християнська громада вносить нові орієнтири. В іудаїзмі є поняття «народ Божий», але він обмежений етнічними кордонами. Тут ці кордони знімаються повністю. Знищуються кордони між різними соціальними ролями – «хто хоче бути першим, нехай буде усім слугою». Христос Месія Сам показує приклад такого служіння. Впроваджується нова ієрархія, яка залежить від внутрішнього відношення з Богом, як відношення патрон-клієнт. Клієнт за тодішньою термінологією – вільноотпущеник, людина, що має особисту свободу, вона стає, за римською термінологією, «клієнтом»

по відношенню до володаря. Патрон дає йому усе необхідне, а він служить. Були цілі міста, що мали патронів.

Бог те ж саме робить по відношенню до християнської громади. Таким чином, всередині громади виникає не первинна рівність, але є певна ієрархія, з якої уходить абсолют. На відміну від конфуціанства, коли розумне облаштування спільноти є основною задачею, цієї мети у християнства немає, але при цьому структура спільноти залишається.

Римське право, одне з найбільш досконалих, не відмінюється. Але воно не оголошується абсолютним. З ним конкурує християнське милосердя. Чому саме Захід став місцем, де народилася концепція прав людини? Тому що там завжди була конкуренція певних суспільних інститутів. Так виникла ця культура. Коли варвари прийшли у цю спільноту зі своїм законами виникали правові структури. З іншого боку був Чингізхан з повною владою над усім, що завоював.

Християнська модель має таку ознаку: «римське право є, воно не скасовується, але воно не є головним». З'являються інші пріоритети, неформальні. Ранній пам'ятник «Дідахе» (I ст.) описує християнське життя так: «Всякий пророк і вчитель має потреби... віддай йому початки свого врожаю, якщо їх нема (серед вас) – віддай бідним...». Громада збирається на Євхаристію разом... Єпископи і диякони у Дідахе – розпорядники, але громада сама здійснює Євхаристію, а єпископи та диякони їй служать.

Послання до Діогніта (анонімне) описує як живуть християни. «Вони живуть у містах, не відрізняються ні мовою, ні одягом, ні способом життя... Вони населяють міста кому як довелось... Показують внутрішню відмінність ... живуть як громадяни, але терплять як прибульці... всіляка чужина їм батьківщина і батьківщина чужина... народивши дітей не кидають... трапеза їхня загальна, але не для всіх... (немає окремих блюд)... плоттю володіють, але не по плоті живуть... підкоряються законам, але життям над законами...». Тобто, християни вбудовані у систему римського світу, але живуть не за нею, не порушуючи, але зі своїми цінностями. «Як в тілі душа, так і у світі християни».

На фоні римської релігії християнство виглядало непривабливо. Були навіть карикатури на християнство, які малювали римляни. Байки народжуються, коли люди чогось не знають, але висміюють (поклоніння голові віслюка у Розп'ятого Христа - це

незрозуміло римлянам, смішно для них, що люди навіть цьому кланяються – крайньому позорові, як прояву крайньої звитяги).

Перші зображення катакомб – типові картинки римської доби (напр. «Пастир добрий»). Катакомбне християнство не намагалося створити навіть свої культурні форми, використовуючи те, що було.

Римська імперія була держава великих контрастів, але християни сказали, що це не грає ролі – усі люди абсолютно однакові. Куди це дівалося? Важливість зовнішніх форм сьогодні присутнє і у християнстві, воно має на все свій погляд, воно часом занадто удержавлюється, тощо.

У Діяннях ми маємо історію Павла і Сили, які потратили до в'язниці і були визволені чудовим способом (Діян. 16: 20, 40). «...і, повівши їх до воєвод, сказали: Ці люди, будучи юдеями, бунтують наше місто 21 і навчають звичаїв, яких нам, римлянам, не годиться приймати ані виконувати. 22 І збіглася юрба проти них, і воєводи, роздерши їхній одяг, наказали бити їх палицями. 23 І завдавши їм багато ран, кинули до в'язниці, наказавши в'язничному сторожеві пильно їх стерегти. 24 Він, діставши такий наказ, кинув їх до внутрішньої в'язниці і забив їхні ноги в колоди. 25 Опівночі Павло й Сила, молячись, прославляли Бога, а в'язні слухали їх. 26 Раптом стався великий землетрус, аж порушилась основа в'язниці, відчинилися враз усі двері, і з усіх кайдани поспадали. 27 А коли прокинувся сторож темниці й побачив, що двері в'язниці відчинено, витяг меча й хотів себе вбити, думаючи, що в'язні повтікали. 28 Павло ж закричав гучним голосом, кажучи: Не роби собі ніякого зла, бо всі ми ось тут. 29 Попросивши світла, той ускочив і, тремтячи, припав до Павла та Сили 30 і, вивівши їх геть, спитав: Добродії, що мені треба робити, аби спастися? 31 Вони відказали: Віруй у Господа Ісуса [Христа і] спасешся ти і твій дім. 32 І говорили йому Господнє слово і всім, що в його оселі. 33 І, забравши їх тієї години ночі, обмив їм рани, і тут же охрестився сам і вся його родина. 34 А ввівши їх до оселі, поставив частування і радів з усім домом своїм, що ввірував у Бога. 35 Коли настав день, послали воєводи паличників, кажучи: Відпусти тих людей. 36 А темничний сторож переказав ці слова Павлові, що послали воєводи, аби вас відпустити. Тож вийдіть тепер та йдіть з миром. 37 А Павло відказав їм: Прилюдно побивши нас, римлян, незасуджених людей посадили до в'язниці, а тепер таємно нас виводять? Ні ж бо, хай самі прийдуть та й виведуть нас. 38 Паличники сповістили воєводам ці слова. Ті налякалися, почувши, що

вони римляни, 39 прийшли й ублагали їх, а вивівши, благали, щоб пішли з міста. 40 Як вийшли з в'язниці, прибули до Лідії і, побачивши братів, потішили [їх] та й пішли...». Ми бачимо, як охоронець прийняв їх та охрестився... Тут варто замислитись – темничний страж зробив особистий вибір, але його домашні – ні, вони могли якось висловити своє невдоволення, але тоді мали б проблеми. Це тому, що тоді у римській державі не було особистості, були фамілії, *pater families* мав необмежену владу, навіть міг продати у рабство власних дітей. Фактично релігійне життя родини визначалося вибором батька. Бо діватись їм було нікуди.

Як перенести у сьогодення Павла і Силу, за логікою, вони мали б залишитися у місті, проповідувати, тощо. Але вони це не зробили. Хазяїн прийняв це через диво, яке сталося, а домашні погодились з його вибором.

Коли Микола II відповів на запит в анкеті «Хто ти?» - «Хазяїн землі Руської», він не хвалився, він, за римською традицією, ним і був. Тому вибір імператора був обов'язковим для всієї держави.

Окрім того, Церква, яка засновується у римській державі, вона живе у її правовому полі, але говорить, що зсередини усе буде інакше.

В ісламі усе було навпаки, Магомет змінив всю правову систему, всі норми...

Але зовнішні форми церковного життя регламентують усе, як у державі, подібні до неї. Ігнатій Богоносець на поч. II ст. (біля 100 року) пише у Смирну про ознаку християн, які мають мати справи милосердя і закликає коритися єпископу: «Без єпископа не роби нічого, що відноситься до Церкви...». Ось так дві традиції співіснують. Це є і в католиків і у протестантів, останні взагалі мали жорстоку диктатуру, особливо у Женеві в 16 ст.

Ця вертикаль з'явилася, як повторення вищої структури - державної. Так формується ієрархія. Пророче служіння та служіння дияконів зникло. Диякони допомагали єпископу, але не в службі, а у господарських справах. Церква переймає адміністративну структуру імперії, бо краще за римську адміністрацію ще нічого ще не придумали.

Ось далі, господар – домініус, приймає християнство.

Костянтин приймає віру. Він воює з конкурентами. Так, він після перемоги над Максентієм, у 313 році оголошує Міланський едикт, що всі релігії рівні, але так не буває і усі розуміють, що він сприяє християнам, бо зробив свій вибір. З 323 року – він єдиний

правитель імперії, з 324 р. – впроваджує будівництво міста, нової столиці імперії на місці давньої колонії Візантія, з 330-го – нова столиця, з 332 р. – руйнація язичницьких храмів, 337 – хрещення і смерть. Donatio Constantini.

Костянтин залишається ідеальним імператором, подаривши, за деякими даними, Захід імперії папі (Donatio Constantini звичайно неправдивий документ).

Вслід за Міланським едиктом у Церкву йдуть люди, багато з кар'єрних міркувань, тощо. Оскільки у ті часи індивідуумів немає, є родина, особистого вибору у реаліях 4-го ст. бути не могло.

Далі Іоанн Златоуст, вже у кін. 4-го ст., (який жив одразу суч. Турція, тоді – Сірія, а потім став архієпископом Константинопольським) мав конфлікт з усією знаттю Константинополя (який являв собою сьгоднішній Лондон, Рим, Париж, Єрусалим, Нью-Йорк одночасно) тому, що проповідував, зокрема, проти багатства, щоб творили милостиню, тощо.

Послання до Євдоксії (імператриці) «знову Іродіада біснується...» - сьогодні така проповідь у центральному соборі немислима... справа закінчилася засланням, але він помер дорогою на Кавказ (Піцунда). У християнстві постійно зберігається пафос: «Богу Боже, а кесарю кесарево...», але у Іоанна Златоуста усе навпаки. Він говорить про права бідняків, про рівність перед Богом усіх людей і про права Церкви, яка не має підкорятися державі.

В ісламі було не так. Іслам за 100 років завоював велику територію – «халіфат» - держава всіх мусульман, яка має закон у Корані. Тут важко говорити про права, ісламське право існує, але ситуації напруги між Боговим і кесаревим не існує.

Є країни, у яких не було Міланського едикта. Наприклад в Японії, коли на поч. 16 ст. Японію відкрили іспанці і почали проповідувати християнство, тоді багато хто навернувся у віру, але одразу приймають закон на заборону місіонерства і до кінця 17 ст. в Японії не лишається християн, впроваджується закон, щоб навіть топтали християнські зображення, які навіть спеціально виготовляли самі майстри. Такого не було у Кореї, там більше 50% християн (протестантизм, католицизм). Там держава ніколи не вмішувалася. Християнство там розповсюджувалося само. Після 1945 року під американською і радянською окупацією, коли Америка створила з Японської провінції державу, там відкривається свобода місіонерства. У Південній Кореї є Православ'я (там офіційно атеїзм, але

православних буквально призначили, щоб вони ходили у храм і ті ходять...). Інших прикладів, де держава не вмішувалася у справи християнства напевне немає.

Висновки.

Шлюб і діти – назавжди.

Усі соціальні ролі умовні, служіння іншим – це вища влада, а прагнення до звеличення себе – ганьба.

Держава і церква – різні і постійно треба думати, що по якому відомству проходить.

Ці три парадокси сформували західний світ, де людина відстоює свої права, яка визнається індивідумом, на відміну від колишньої родини. У минулому індивідуальної віри не було у принципі... Але усе це формується під впливом біблійних ідей.

Список використаних джерел та літератури:

1. Андрей Десницький. Лекция. Первые христиане: личность, община, государство <https://www.youtube.com/watch?v=3PCsbG5gf6o>

А.С. Дереш,

Студентка

(м. Хмельницький)

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ І ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ

Наявність принципів організації і діяльності прокуратури, а також принципів організації роботи її органів зумовлюють сутність, зміст, структуру організації діяльності тих чи інших органів прокуратури. Від того, як буде організована робота, залежить ефективність здійснення функцій, покладених на єдину систему прокуратури, а також виконання завдань прокурорського нагляду за додержанням законів. Конкретна організація роботи в органах прокуратури, її структура законом не визначається. І нормативно це визначити практично неможливо, тому що організація роботи залежить від конкретних органів регіональних прокуратур, їх кадрового забезпечення, специфіки районів, регіонів, у яких функціонують ті чи інші прокуратури, та конкретних завдань, що ними виконуються. Так, важко поєднувати в плані організації роботи прокуратури великих промислових міст із прокурорами сільської місцевості, курортних зон тощо.

Організація роботи в тих чи інших органах прокуратури може мати ситуативний, динамічний характер». Ця думка є актуальною і сьогодні. І хоча в новому Законі України «Про прокуратуру», у ст. 3, визначаються засади діяльності прокуратури замість принципів організації і діяльності прокуратури старого Закону України «Про прокуратуру» (ст. 6), актуальність організації діяльності прокуратури України на тепер не зменшується.

Тому що організаційні заходи, управління всією системою органів прокуратури України – це загалом діяльність, спрямована на оптимізацію роботи з виконання завдань і функцій прокурорської системи, покладених на неї Конституцією України і Законом України «Про прокуратуру». «Особливу роль в організації роботи органів прокуратури відіграють нормативні акти Генерального прокурора України, що видаються на підставі статті 9 Закону України «Про прокуратуру», де визначається, що він організовує діяльність органів прокуратури України, затверджує акти з питань щодо організації діяльності органів прокуратури, видає накази з питань, що належать до його адміністративних повноважень, на основі та на виконання Конституції і законів України.

Накази Генерального прокурора, положення, інструкції, вказівки та інші нормативні документи Генерального прокурора України охоплюють усю багатогранну практичну діяльність органів прокуратури і конкретизують порядок її здійснення на різних напрямках. У Законі України «Про прокуратуру», у статті 17 щодо підпорядкування прокурорів та виконання наказів і вказівок, зазначається: «Прокурори здійснюють свої повноваження у межах, визначених законом, і підпорядковуються керівникам виключно в частині виконання письмових наказів адміністративного характеру, пов'язаних з організаційними питаннями діяльності прокурорів та органів прокуратури. Генеральний прокурор України має право видавати письмові накази адміністративного характеру, що є обов'язковими до виконання всіма прокурорами». Усі зазначені заходи мають бути спрямовані на роботу з кадрами та підвищення їх кваліфікації, планування роботи, контроль і перевірку виконання, керівництво, діловодство, облік і звітність, узагальнення прокурорської практики та її аналіз, систематизацію законодавства, роботу зі зверненнями фізичних та юридичних осіб до прокуратури, а також матеріально-технічне, фінансове та правове забезпечення.

Крім внутрішньовідомчих, суто прокурорських організаційних питань, законодавець окремо визначає, що органи прокуратури України «координують діяльність правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності, координаційні повноваження прокуратури здійснюють шляхом проведення спільних нарад, створення міжвідомчих робочих груп, а також проведення узгоджених заходів, здійснення аналітичної діяльності».

З огляду на це, регіональні та інші органи прокуратури позбавлені можливості видавати власні відповідні нормативно-правові акти щодо організації роботи відповідно до вимог сьогодення.

Отже потрібно застосувати такі основні елементи для покращення роботи (діяльності) прокурора, як:

1. Вдосконалити систему складання кваліфікаційних іспитів на посаду прокурора: збагатити і збільшити кількість літератури в програмній системі складання даного іспиту;

2. Розширити нормативну базу правового регулювання діяльності прокурора;

3. Зменшити заробітну плату до мінімальної заробітної плати громадян;

4. Щорічно запрошувати: професорів, доцентів з іноземних країн світу, а також, проводити семінари з підвищення кваліфікації, тренінги для студентів, прокурорів, послідовність новітніх знань на сучасному етапі;

5. Створення Всеукраїнської школи прокурорів, для того, щоб ті прокурори які мали більш глибокі знання у правовій системі – передавали його молодшому поколінню, та студентам правових спеціальностей, ділилися своїми знаннями, здобутками, а також практикою (заняття в школі не рідше 1 разу в місяць)

6. Якщо будучи на посаді прокурора, дана особа вчинила злочин, то вона повинна бути неодмінно покарана, таким чином, потрібно зняти прокурорську недоторканність. Будь-яка особа, яка вчинила злочин – повинна бути покарана, за ту дію чи бездіяльність яку вона вчинила;

7. Сумлінно здійснювати свої права та обов'язки, не порушуючи при цьому чинне законодавство України та етику прокурора.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. із змінами від 02.06.2016 р. // Відомості Верховної Ради України (далі – ВВР), 1996, № 30, ст. 141.

2. Кримінально-процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. із змінами від 13.07.2017 р. // ВВР, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.
3. Про прокуратуру. Закон України від 14.10.2014 р. із змінами від 21.12.2016 р. // ВВР, 2015, № 2-3, ст. 12.
4. Трембіцький А. М. Прокурорський нагляд в Україні : навч.-метод. посіб / А. М. Трембіцький, О. В. Охман. – Хмельницький : ІРД, 2015. – 222 с. – Бібліогр.: с. 164-165.

М.Ю. Дзинюк,

учень НВК №10

Науковий керівник: О. А. Юхимович,

учитель-методист

(м. Хмельницький)

SHARING ECONOMY ЯК ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТІВ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Інтернет є невидимою, але досить відчутною рушійною силою глобальних трансформацій сучасного світу. Одним із найяскравіше виражених сучасних економічних трендів, породжених Інтернетом, є sharing economy – економіка спільної участі.

Спільне користування ресурсами відоме людству з давніх часів, але було прийнятим, як правило, серед членів родини або друзів. Проте як явище економіка спільного споживання стала можливою в епоху бурхливого розвитку інтернету, віртуалізації економіки, створення соціальних мереж та появи онлайн співтовариств за інтересами.

Sharing economy – інноваційна технологія соціальної взаємодії, основний принцип якої полягає у тому, що власник будь-якого активу дозволяє користуватися ним іншим людям, безкоштовно або стягуючи за це договірну плату [2].

Вивченню особливостей економіки спільної участі та її впливу на ринок та суспільство присвячені дослідження науковців Ванг Рей, Томіо Герон, Дін Бейкер (США), Ліза Гански (Великобританія), Сара Болкато (Італія), тощо.

Однозначного визначення для поняття sharing economy не існує, оскільки поняття розглядають з точки зору економіки, соціології, управління бізнесом та юриспруденції [3, с.186].

З точки зору макроекономіки, економіка спільної участі є змішаною ринковою моделлю, в якій обмін товарів і послуг базується

на передачі прав власності на економічні ресурси між двома сторонами за гроші або безкоштовно. Маркетинг (мікроекономіка) аналізує значимість брендів, яка може стати менш передбачуваною, якщо споживачі отримують доступ до різних автомобілів різних виробників. Sharing economy також є частиною досліджень в галузі бізнес адміністрування, який визначає нові стратегії для неї, включно з шеринг-платформами та іншими учасниками ринку[5, с.186].

Сама концепція вторинного використання та спільного використання не нова. Тривалий час громадські та приватні організації використовували варіант спільної участі: бібліотеки, магазини second hand, karshering, veloshering. Останнім часом одержала розвиток ідея оренди товарів у інших людей, а замість оренди в організації з'являються майданчики для обміну між людьми безпосередньо.

Перші компанії sharing economy з'явилися в 1995р. зі створенням торгових майданчиків для повторного використання товарів eBay і Craigslist. Вони просувалися завдяки можливості придбання дешевих імпортованих товарів, складному програмному забезпеченню та наявності репутаційної інформації. У 2009 р. ідея спільного і взаємовигідного користування благами поширилась на автомобілі з появою сервісу Getaround. З початку нового століття спростилося фінансування різних проектів: інтернет кампанії (Kickstarter), спільний збір коштів (crowdfunding) [8], допомога заможних приватних осіб – бізнес ангелів.

Найстарішими sharing economy сервісами в Україні є Couchsurfing (Каучсерфінг) та Airbnb [4]. BlaBlaCar - це найбільша спільнота попутників у світі, яка налічує більше 20 мільйонів користувачів та об'єднує водіїв і пасажирів, яким по дорозі [1]. В Києві, Харкові та Дніпропетровську набув популярності сайт «Метнись кабанчиком», котрий дозволяє знайти виконавців на різні роботи.

Модель шерингової економіки була запропонована як можливий шлях для виживання в складних економічних умовах, або як можливість для нового життя і прийняття більш стійкої та справедливої системи. Криза в банківській сфері була пов'язана з ліквідністю, це була криза довіри банкам. Останні змушені були продавати цінні папери, акції та облігації, викликаючи падіння їхньої вартості.

Sharing economy є сталою екосистемою, що складається з наступних складових: люди (активні громадяни та учасники своїх громад і суспільства в цілому), виробництво (відкрите і доступне для всіх, хто бажає долучитися), системи обміну (гібридна економіка, де існує безліч форм обміну, стимулювання та створення доданої вартості), цінність (не тільки фінансова, але й екологічна, соціальна, цінність престижу), розподіл (ефективний, справедливий та корисний для суспільства), природа (виробництво і розподіл ресурсів здійснюються в синергії та гармонії з наявними природними ресурсами), взаємозв'язки (sharing economy сприяє справедливій оплаті, скороченню нерівності і бідності), законотворчість (механізм правотворчості є демократичним, громадським і доступним), комунікації (інформація і знання є загальними, відкритими і доступними), культура (основою економіки спільної участі є соціальний бізнес, сталий розвиток, підтримання ділової етики, соціальне підприємництво), перспективність (надійна, стійка економічна система, що враховує вплив і наслідки сучасних дій на майбутнє)[8, с.95].

Нова економічна модель виникає на перетині онлайн-ових соціальних мереж, мобільних технологій та громадського руху, що відбувається у відповідь на глобальну економічну кризу та скорочення купівельної спроможності людей.

Вимірювання економічної діяльності в рамках sharing economy породжує ряд питань. Історично, економіка була зосереджена на виробництві, а з появою економіки спільної участі великий акцент робиться на повторному використанні ресурсів для забезпечення економічних вигод. Оскільки безпосередньо між людьми укладається дедалі більше угод, буде важко оцінити їхній масштаб задля отримання економічної інформації.

На даний момент нез'ясованими залишаються і проблеми вимірювання доданої вартості; наприклад, не вирішено, якого значення надавати автомобілю, за допомогою якого власник перевозить випадкових пасажирів, даний актив має оцінюватися як вже існуючий чи економіка спільної участі створює нове значення активу та нову економічну діяльність? Поки що законодавство та нормативно-правова сфера не встигають за соціальними змінами, які спричинені sharing economy.

Згідно з ідеями економіки Адама Сміта, добровільний обмін є взаємовигідним, оскільки якщо дві людини мають те, чим вони хотіли

би обмінятися, то після обміну в умовах вільного ринку обоє стануть щасливими [13, с.74]. Але в такій теорії, заснованій на бартері та обміні і представленій тепер неокласичною теорією, економіка-це машина, яка створює економічну гармонію, поки її лишають саму собі. Тому слід звернути увагу на фінансову та монетарну змінні. Згідно з цією теорією, фактори, які ведуть до економічного розвитку (нові знання, технології, людську взаємодію і синергію, інфраструктуру) або виводять за рамки теорії, або вони зникають в абстрактних пошуках середніх величин, скажімо, «репрезентативної фірми». У теорії, що опирається на виробництво, відбувається протилежне, там фінансова та монетарна змінні стають каркасом, необхідним для побудови продуктивної здатності країни. Якраз унаслідок нехтування зазначених вище факторів стандартна теорія доходить висновку, що глобалізація однаковою мірою принесе користь кожному. Розвиток у цьому випадку розглядають як нагромадження капіталу, а не як прагнення дорівнятисть і засвоєння знань.

Так як рівноцінного обміну між учасниками угод бути не може через асиметрію інформації та інші негативні чинники, то sharing есоному може стати гідною альтернативою стандартній економічній теорії, оскільки ґрунтується на соціальній складовій (співучасть, довіра). Економіка спільної участі може мати переваги над традиційною економікою, якщо буде надавати учасникам економічні переваги і вигоди, даючи суспільству більш здорове навколишнє середовище (через ефективніше використання наявних ресурсів), вибудовуючи сильні спільноти людей, які здатні активно взаємодіяти, враховуючи інтереси кожного члена громади, і при цьому надаючи довірі важливого значення.

Вся економіка побудована на обміні товарами та послугами між бізнесом і споживачам, тоді як sharing есоному пропагує інтеракції між фізичними особами. Це переосмислення ринкових відносин між традиційними продавцями і покупцями, розширення моделей трансакцій і споживання, що впливає на існуючі бізнес-моделі і екосистеми, бо порушує глибоко вкорінені моделі індустріальної економіки, заснованої на принципі «ти купив, ти й користуєшся». Окрім грошової винагороди, участь в sharing есоному дає можливість знайти тимчасову роботу, генерувати частковий додатковий дохід, отримати на користування речі, які були

недосяжними в індивідуальному плані, підвищити соціальну взаємодію, взаємовигоду.

Виглядаючи як руйнівна модель для традиційної економіки, економіка спільної участі скоріш за все буде змішана з уже існуючими моделями.

Отже, sharing economy може стати чинником не лише економічних, але й соціальних змін, адже передбачає зміни у взаємодії між людьми, де значно більше значення мають довіра один до одного, доброта та чесність, на відміну від принципів традиційної економіки, де кожен окремий підприємець чи власник бізнесу шукає вигоди для тільки себе.

Економічна криза 2014-2015 рр. сприяє поширенню економіки спільного споживання в Україні, оскільки через економічну нестабільність, девальвацію гривні, війну на Сході України відбулося суттєве падіння доходів більшості громадян України. Зважаючи на погані економічні показники та низьку купівельну спроможність населення, а також відповідно до соціально-політичної ситуації ідея sharing economy в Україні має хороші перспективи. Але ці сприятливі фактори стикаються зі стіною низькою довіри населення.

Останнім часом широкої популярності та поваги українців набуло таке соціальне явище як волонтерство. Це означає, що люди готові допомагати іншим, взаємодіяти, спільними зусиллями робити соціальні зміни на краще.

Для більш детального вивчення перспектив розвитку економіки спільної участі в Україні та виявлення соціальної та економічної ефективності від втілення sharing проектів нами було практично реалізовано декілька проектів- «Поповнення україномовної «Вікіпедії» та Sharing - проект «Підготовка до ЗНО». В рамках проекту нами поповнено 5 сторінок україномовної «Вікіпедії». В результаті реалізації цього проекту отримано соціальний ефект. В результаті реалізації проекту підготовки до ЗНО з історії України – дистанційний курс «Новітня історія України: від початку Другої світової війни до сучасності» громадського проекту масових відкритих онлайн-курсів (МВОК) «Prometheus» отримано соціальний ефект та економічний ефект в розмірі 1280 грн.

За результатами проведеного дослідження можна констатувати, що sharing economy як інноваційна технологія реалізації проектів знайшов свою нішу і своє місце у новій інформаційно-інноваційній, креативній економіці та продовжує набирати оберти. В

Україні з'явилися лише перші паростки такого виду послуг, але їх розвиток буде залежати в майбутньому від багатьох суб'єктивних та об'єктивних чинників.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бондар Ю. Розумно разом: як економіка спільної участі вчить нас дружити і економити [Електронний ресурс] / Юлія Бондар. – 2015. Онлайн-журнал Platfor.ma. Режим доступу: <http://zeitgeist.platfor.ma/sharing-economy-in-ukraine>
2. Бродецкий, А. Жить и умереть с Airbnb: почему сервис не контролирует безопасность пользователей [Електронний ресурс] / Андрей Бродецкий. – 2015. Режим доступа: <https://vc.ru/p/airbnb-death>
3. Геращенко А. Экономика XXI / Алексей Геращенко. – К. Изд-во Фолио, – 2015 г. – 286 с.
4. Гончарова М.А. Инновационная технология управления социально-экономическим развитием региона: краудсорсинг[Текст]: М.А. Гончарова//Регион:системы, экономика, управление . – 2012. - No 4. – С.102-04.
5. Остром Е. Керування спільним. Еволюція інституцій колективної дії [Електронний ресурс] / Еліно́р Остро́м. – 2012. Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Ostrom_Elinor
6. Прахалад К.К. Будущее конкуренции. Создание уникальной ценности вместе с потребителями [Текст]: К.К.Прахалад, В.Рамасвами; [пер. с англ.]. - М.: АО «Олимп-Бизнес», 2006. - 352с.
7. Хау, Дж. Краудсорсинг. Коллективный разум как инструмент развития бизнеса [Текст]:Джефф Хау ; пер. с англ. – М. : Альпина Паблишер, 2012. – 288 с.
8. Шевчук О.Ю. Вплив сучасних маркетингових Інтернет – технологій (краудсорсинг) на розвиток бізнесу[Текст]: О.Я. Шевчук// Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) . -2013. -No 2(5). -С. 282 –287.
9. Як спільне поживання змінить світ: Airbnb, Uber, хто наступний? [Електронний ресурс] // Inspired. – 2015. Режим доступу: <http://inspired.com.ua/sites/sharing-economy>

Т.Я. Жиловський,
*Головний державний виконавець Першого ВДВС
ГТУЮ у Хмельницькій обл.
(м. Хмельницький)*

ПРОБЛЕМАТИКА ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У 2016 році Верховною Радою України покладено початок комплексної реформи системи примусового виконання рішень, яке передбачає як ряд новел – введення нового інституту приватних виконавців, так і якісні зміни самої процедури виконавчого провадження.

Закон України «Про виконавче провадження» визначає єдиний алгоритм дії та способу звернення стягнення на майно боржника у виконавчому провадженні. Однак, незважаючи на простий підхід законодавця, кожен виконавець у своїй роботі завжди зіштовхується їх певними особливостями при проведенні виконавчих дій. Вміння правильно звернути стягнення на окремі види майна та провести належним чином заходи примусового виконання рішення потребує від виконавця знання не тільки законодавства про виконавче провадження, але й положень інших нормативних актів.

Однією із причин наявності ускладнень при примусовому виконанні рішень можна назвати неоднозначність та колізійність понять.

Згідно ст. 1 Закону України «Про виконавче провадження» виконавче провадження як завершальна стадія судового провадження і примусове виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) - сукупність дій визначених у цьому Законі органів і осіб, що спрямовані на примусове виконання рішень і проводяться на підставах, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією України, цим Законом, іншими законами та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до цього Закону, а також рішеннями, які відповідно до цього Закону підлягають примусовому виконанню.

Редакція Закону України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 року № 1404-VIII вперше визначило поняття виконавчого збору у ч. 1 ст. 27: «виконавчий збір – це збір, що справляється на всій території України за примусове виконання рішення органами

державної виконавчої служби. Виконавчий збір стягується з боржника до Державного бюджету України» [1].

На підставі ст. 26 Закону № 1404-VIII виконавець не пізніше наступного робочого дня з дня надходження до нього виконавчого документа виносить постанову про відкриття виконавчого провадження, в якій зазначає про обов'язок боржника подати декларацію про доходи та майно боржника, попереджає боржника про відповідальність за неподання такої декларації або внесення до неї завідомо неправдивих відомостей. У постанові про відкриття виконавчого провадження за рішенням, примусове виконання якого передбачає справляння виконавчого збору, державний виконавець зазначає про стягнення з боржника виконавчого збору в розмірі, встановленому статтею 27 цього Закону. В той же час, на підставі ч. 2 ст. 27 Закону № 1404-VIII виконавчий збір стягується державним виконавцем у розмірі 10 відсотків суми, що фактично стягнута, повернута, або вартості майна боржника, переданого стягувачу за виконавчим документом.

І хоча Законом прямо прописано, що виконавчий збір стягується з боржника до Державного бюджету України, судді трактують поняття по своєму, як наприклад у рішенні Червонозаводського районного суду міста Харкова за номером 646/7064/17 від 07.12.2017: «За своїм призначенням виконавчий збір є своєрідною винагородою державному виконавцю за вчинення заходів примусового виконання рішення, за умови, що такі заходи призвели до виконання рішення». У цьому ж рішенні суд дійшов висновку, що згідно системного аналізу положень статей 10, 26, 27 Закону № 1404-VIII «Про виконавче провадження», що у разі невжиття у виконавчому провадженні заходів примусового виконання рішення, відсутні і підстави для справляння виконавчого збору [2].

За думкою Пугача Р.І. розмір виконавчого збору встановлюється виконавцем на вимогу Закону у постанові про відкриття виконавчого провадження та без його фактичного стягнення або повернення майна, незалежно від того, чи буде це рішення виконано реально чи ні, а умовами стягнення виконавчого збору вважає: 1) фактичне виконання судового рішення; 2) вжиття державним виконавцем заходів примусового виконання рішень.

Ця думка підтверджується нормами ч. 3 ст. 40 ЗУ «Про виконавче провадження», відповідно до якої навіть у разі повернення виконавчого документа стягувачу з підстав, передбачених: пунктом 1

(стягувач подав письмову заяву про повернення виконавчого документа); пунктом 3 (стягувач відмовився залишити за собою майно боржника, нереалізоване під час виконання рішення, за відсутності іншого майна, на яке можливо звернути стягнення); пунктом 4 (стягувач перешкоджає проведенню виконавчих дій або не здійснив авансування витрат виконавчого провадження, яке передбачене статтею 43 цього Закону, незважаючи на попередження виконавця про повернення йому виконавчого документа); пунктом 6 (у боржника відсутнє визначене виконавчим документом майно, яке він за виконавчим документом повинен передати стягувачу в натурі) ч. 1 ст. 37 цього Закону; закінчення виконавчого провадження з підстав, передбачених: пунктом 1 (визнання судом відмови стягувача від примусового виконання судового рішення); пунктом 2 (затвердження (визнання) судом мирової угоди, укладеної сторонами у процесі виконання рішення); пунктом 4 (прийняття Національним банком України рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку-боржника); пунктом 6 (письмової відмови стягувача від одержання предметів, вилучених у боржника під час виконання рішення про передачу їх стягувачу, або знищення речі, що має бути передана стягувачу в натурі або оплатно вилучена); пунктом 9 (крім випадку, передбаченого частиною дев'ятою статті 27 цього Закону), у випадках, якщо виконавчий збір не стягнуто, державний виконавець не пізніше наступного робочого дня з дня повернення виконавчого документа (закінчення виконавчого провадження) виносить постанову про стягнення виконавчого збору, яку виконує в порядку, встановленому Законом.

На думку Пугача Р.І. стягнення виконавчого збору при завершенні виконавчого провадження по виконанню основної суми боргу суперечить закону в ч. 2 ст. 27 ЗУ «Про виконавче провадження».

Таким чином, згідно рішенням суду та думки Пугача Р.І. виконавчий збір постає як додаткова санкція, що виникає лише при вжитті заходів примусового виконання рішення та стягненні частини коштів.

Одна такий погляд є необ'єктивним та не відображає усієї суті поняття виконавчого збору.

На нашу думку, аналізуючи норми ЗУ «Про виконавче провадження» можна дійти висновку, що згідно Закону умовою для стягнення виконавчого збору є: 1) примусове виконання рішення; 2)

стягнення коштів на користь стягувача або передача йому майна. Однак фактично підставою для стягнення виконавчого збору є факт примусового виконання рішення. Виконавчий збір за своїм призначенням є штрафною санкцією за несвоєчасне виконання виконавчого документа, тобто невиконання до пред'явлення в орган державної виконавчої служби.

Відповідно до ст. 25 ЗУ «Про виконавче провадження» виконавець розпочинає примусове виконання рішення на підставі виконавчого документа, визначеного в Законі. Примусове виконання рішення полягає у вжитті заходів примусового виконання, визначених у ст. 10 Закону України «Про виконавче провадження»: Заходами примусового виконання рішень є: 1) звернення стягнення на кошти, цінні папери, інше майно (майнові права), корпоративні права, майнові права інтелектуальної власності, об'єкти інтелектуальної, творчої діяльності, інше майно (майнові права) боржника, у тому числі якщо вони перебувають в інших осіб або належать боржникові від інших осіб, або боржник володіє ними спільно з іншими особами; 2) звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інший дохід боржника; 3) вилучення в боржника і передача стягувачу предметів, зазначених у рішенні; 4) заборона боржнику розпоряджатися та/або користуватися майном, яке належить йому на праві власності, у тому числі коштами, або встановлення боржнику обов'язку користуватися таким майном на умовах, визначених виконавцем; 5) інші заходи примусового характеру, передбачені цим Законом.

Законодавцем необмежено види заходів примусового виконання. Також законодавцем не дано обмеженого поняття «заборона боржнику розпоряджатися та/або користуватися майном».

У ст. 9 ЗУ «Про виконавче провадження» передбачено створення Єдиного реєстру боржників - систематизованої бази даних про боржників, що є складовою автоматизованої системи виконавчого провадження та ведеться з метою оприлюднення в режимі реального часу інформації про невиконані майнові зобов'язання боржників та запобігання відчуженню боржниками майна. У ч. 3 ст. 9 Закону передбачено, що нотаріуси, органи, що здійснюють реєстрацію майна, державні реєстратори речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, до яких з метою вчинення правочину щодо відчуження у будь-який спосіб майна звернувся боржник, внесений на день звернення до Єдиного реєстру боржників, у разі відсутності у них

інформації про накладення арешту виконавцем на кошти або майно боржника зобов'язані відмовити у вчиненні реєстраційних дій. Законом передбачено, що відомості про боржника вносяться до Єдиного реєстру боржників (крім відомостей щодо боржників, якими є державні органи, органи місцевого самоврядування, а також боржників, які не мають заборгованості за виконавчим документом про стягнення періодичних платежів більше трьох місяців, та боржників за рішенням немайнового характеру) одночасно з винесенням постанови про відкриття виконавчого провадження.

Таким чином, при винесенні постанови про відкриття виконавчого провадження та внесенні відомостей до Єдиного реєстру боржників виконавцем вже вчиняються заходи, передбачені Законом як заходи примусового виконання рішення та виконавець своїми діями забороняє боржнику розпоряджатись своїм майном.

Однією із проблем виконавчого збору також залишається передбачена законодавцем процедура винесення та виділення постанови про стягнення виконавчого збору в окреме виконавче провадження.

Відповідно до частини третьої статті 40 Закону України "Про виконавче провадження", у разі повернення виконавчого документа стягувачу з підстав, передбачених пунктами 1-4, 6, 7 і 9 частини першої статті 37 Закону, закінчення виконавчого провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 6, 7, 9, 11, 14 і 15 частини першої статті 39 цього Закону, якщо виконавчий збір не стягнуто, державний виконавець не пізніше наступного робочого дня з дня повернення виконавчого документа (закінчення виконавчого провадження) виносить постанову про стягнення виконавчого збору, яку виконує в порядку, встановленому Законом.

Досліджуючи підстави завершення виконавчого провадження передбачені пунктами 2 та 7 частини першої статті 37 Закону:

- у боржника відсутнє майно, на яке може бути звернено стягнення, а здійснені протягом року виконавцем відповідно до цього Закону заходи щодо розшуку такого майна виявилися безрезультатними;

- боржник - фізична особа (крім випадків, коли виконанню підлягають виконавчі документи про стягнення аліментів, відшкодування шкоди, завданої каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров'я, у зв'язку із втратою годувальника, а також виконавчі документи про відібрання дитини) чи транспортні засоби боржника,

розшук яких здійснювався поліцією, не виявлені протягом року з дня оголошення розшуку.

У випадку невиконання рішення та повернення виконавчого документа стягувачу на підставі відсутності майна, законодавець передбачає подальше виконання постанови про стягнення виконавчого збору в порядку, встановленому Законом.

Далі розглянемо підстави передбачені пунктами 4 та 7 частини першої статті 39 Закону для закінчення виконавчого провадження:

- прийняття Національним банком України рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку-боржника;

Законом встановлюється заборона вчинення виконавчій дій по виконанню рішення, за яким боржником виступає банк-боржник. Також в подальшому залишається неможливим виконання постанови про стягнення виконавчого збору.

- закінчення строку, передбаченого законом для відповідного виду стягнення, крім випадку, якщо існує заборгованість із стягнення відповідних платежів.

Норма для закриття виконавчого провадження по виконанню виконавчих документів, за якими передбачено стягнення періодичних платежів. Однак, відповідно до п.1 ч.5 статті 27 Закону, виконавчий збір не стягується за виконавчими документами про стягнення періодичних платежів.

Неоднозначним залишається також питання передачі виконавчих проваджень між органами державної виконавчої служби та приватними виконавцями. Зокрема, наголошено на тому, що згідно Закону України «Про виконавче провадження», за заявою стягувача виконавчий документ може бути передано від одного приватного виконавця іншому або відповідному органу державної виконавчої служби, або від органу державної виконавчої служби – приватному виконавцю. Про передачу (прийняття до виконання) виконавчого документа виконавець виносить постанову.

Виходячи з вищенаведеної норми є незрозумілим, кому саме подає заяву стягувач, а також не вказано про необхідність повідомлення приватного виконавця, до якого буде передано виконавчий документ. Адже згода приватного виконавця, якому буде передано виконавчий документ є необхідною, виходячи з питання страхового внеску приватного виконавця. Із змісту Закону також є незрозумілим чи необхідно передавати матеріали виконавчого

провадження, адже зазначено лише передача виконавчого документа. Однак, дане питання врегульоване Інструкцією з організації примусового виконання рішень, затвердженій Наказом Міністерства юстиції України 02 квітня 2012 року № 512/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 20.07.2017 № 2314/5), де зазначено, що передачі підлягає саме виконавче провадження, а не лише виконавчий документ.

Також при провадженні виконавчих дій наразі гостро стоїть проблема можливості перебування одного і того ж виконавчого документа у різних виконавців, адже досить часто стягувачі шахрайським шляхом здобувають дублікат виконавчих документів і подають на виконання у різні органи державної виконавчої служби або до приватних виконавців.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України № 1404-VII «Про виконавче провадження» / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 30, ст.542, в редакції від 2147-VIII від 03.10.2017.
2. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс] / Судова справа за номером № 646/7064/17. Оприлюднено: 19.12.2017. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71013312>
3. Пугач Р. І. Проблемні питання стягнення виконавчого збору [Електронний ресурс] / Українське право. Режим доступу: <http://ukrainepраво.com/scientific-thought/pravova-pozytsiya/problemni-pitannya-styagnennya-vikonavchogo-zboru/>

В.С. Івасюк,

*Магістрант 1 року навчання
(м. Хмельницький)*

КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ – КОРОЗІЯ, ЩО РОЗ’ІДАЄ ДЕРЖАВНУ ВЛАДУ І СУСПІЛЬСТВО

Багато українців розглядають корупцію як механізм прискорення розв’язання власних проблем. Зазвичай громадяни, стикаючись із нею, не намагаються відстоювати власні права, оскільки впевнені, що чиновники знайдуть безліч прийомів для отримання хабара. Толерантне ставлення суспільства до цього явища пояснюється тим, що більшість українців не усвідомлюють справжнього масштабу корупції та її наслідків [5, с.8].

Проте за останні роки корупція через свою масштабність, багаторівневність і деструктивність стала питанням номер один для України. Наразі корупція загрожує ідеалам демократії, правам людини і правопорядку в цілому, руйнує належне управління, доброчесність і соціальну справедливість, перешкоджає конкуренції та економічному розвитку, підриває моральні засади суспільства.

Корупція - це явище, яке можна пояснити людськими слабкостями, через які особи, наділені за посадою повноваженнями на виконання функцій держави, свідомо здійснюють неправомірні діяння, в тому числі зловживають своїм службовим становищем з метою одержання особистих переваг [8].

Корупція – це таке саме стародавнє явище, як і соціальний порядок, що управляє життям людей, який би він не був. Фактично першу антикорупційну заповідь дав Господь через Мойсея, який записав те, що почув з неба: «Дарів не приймай, тому що дари сліпими роблять зрячих і перетворюють справу правих» (Ісх.23:8). Зрозуміло, що це попередження (а для віруючих – заборона) узагальнює попередній досвід зіткнення людей з корупцією. Цитата цікава й іншим: вона зосереджує увагу людей на корупції, як злі, яке необхідно побороти. Суспільство і кожна окрема людина може тільки обмежити їх до розумних меж. Мораль, держава, етика, релігія – ті інструменти, за допомогою яких і відбувається це обмеження. Як тільки ці інструменти перестають працювати, у суспільстві починають руйнуватись цивілізаційні основи взаємин між громадянами і державою, з'являється небезпека виникнення соціального хаосу [4, с. 3].

Результати дослідження стану корупції в Україні, проведеного Національним агентством з питань запобігання корупції в 2017 році за методикою стандартного опитування засвідчили сприйняття корупції населенням і представниками бізнес-середовища на рівні відповідно 3,98 і 3,47 балів з п'яти. При цьому у 40% дорослого населення України корупційний досвід відсутній. Найбільш корумпованими населення вважає, сфери охорони здоров'я, освіти, контакти з органами державної влади та місцевого самоврядування і надання судових послуг. Для бізнесу такими сферами є надання послуг енергетичними компаніями, контакти з органами державної влади та місцевого самоврядування, публічних закупівель і надання судових послуг. А 34% опитаних підприємців відмовились відповідати щодо

їх корупційного досвіду у відносинах з правоохоронними органами [2].

Боротьба з корупцією була однією з рушійних сил Революції Гідності і є одним з пріоритетів, що не втрачає свого значення всі ці роки. На викорінення корупції були спрямовані Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки, затверджені Законом України 14 жовтня 2014 року [1]. Однак реалізація завдань Антикорупційної стратегії на 2014-2017 роки не завершена в повному обсязі. Переважна частина передбачених в ній заходів має недостатній рівень їх практичного втілення. Причинами невиконання заходів, визначених Антикорупційною стратегією, є тривале становлення нових антикорупційних інститутів, недоліки чинного законодавства з питань запобігання корупції і його застосування, відсутність стійкого несприйняття корупції в суспільстві, відсутність належного механізму моніторингу і оцінки виконання Антикорупційної стратегії та високий рівень толерантності суспільства до корупції, недостатній рівень прозорості діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування [2].

В одному з інтерв'ю на запитання, як перемогти корупцію, прем'єр- міністр Сінгапуру Лі Куан Ю відповів: «Почніть з того, що посадить трьох своїх друзів. Ви точно знаєте за що, і вони знають за що». Лі Куан Ю робив все, щоб верховенство закону взяло гору. Заради цього він посадив за ґрати навіть найближчого друга, коли того викрили в корупції [6].

Досвід Сінгапуру щодо боротьби з корупцією високо оцінюється в усьому світі. Сінгапур приймає на стажування делегації представників інших держав для навчання та підвищення кваліфікації в рамках «антикорупційного управління», глави спеціалізованих відомств особисто консультують закордонних представників із питань ефективної організації та проведення антикорупційної політики в умовах національної специфіки. Сьогодні Сінгапур має відкриту економіку з розвиненими галузями промисловості, включаючи електронну, а також значним сектором послуг. Боротьба з корупцією є одним із пріоритетних факторів економічного успіху Сінгапуру [3,с.19].

Також доцільно пригадати досвід Грузії. На час проголошення Саакашвілі президентом у січні 2004 року стан справ у цій кавказькій країні був катастрофічним. Опитування тих часів показувало, що 75%

учнів мріяли у майбутньому стати «зłodіями в законі» або вийти заміж за кримінального авторитета. Тому на зміну показовій боротьбі прийшов «метод шокової терапії». У 2004 році з органів МВС було звільнено 15 тисяч поліцейських. Новий штат автоінспекції був набраний на конкурсній основі. У МВС створена внутрішня генеральна інспекція, яка розслідує факти хабарництва. Створено спеціальну «службу провокаторів», співробітники якої пропонують співробітникам поліції хабара. У 2005 році у в'язницю сіли 200 поліцейських, яких зловили на провокації. У 2004–2005 роках парламент Грузії прийняв ряд законів, які спрощували процедуру арешту чиновників, підозрюваних у хабарництві [6, с.130-132]. І хоча Україна перейняла досвід Грузії, проте про успішні результати говорити ще рано. Майже щодня із новин ми дізнаємося, що знову викрили на хабарництві інспекторів управління патрульної поліції.

Справді статистика невтішна, проте це не означає того, що боротися з корупцією в нашій державі не можна або що це заздалегідь програшна справа. Роботи ще багато, але робити її треба, використовуючи весь комплекс засобів, для того щоб зменшити рівень системної корупції в Україні і створити якісно нову і успішну державу Україну.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» від 08.08.2015 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1699-18>

2. Проект Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2018-2020 роки» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://nazk.gov.ua/proekt-zakonu-ukrayiny-pro-zasady-derzhavnoyi-antikorupciynoyi-polityky-v-ukrayini-antikorupciyna>

3. Корупція в Україні: сучасні реалії та ефективні засоби протидії : монографія / І. В. Басанцов, О. О. Зубарева. – Суми : Сумський державний університет, 2016. – 113 с.

4. Запобігання та протидія проявам корупції (для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування І–VII категорії посад) [Текст] : [посіб.] / Братель С. Г., Василевич В. В., Золотарьова Н. І. та ін. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. – 376 с.

5. Запобігання та протидія корупції : навч. посіб. / А. М. Михненко, О. В. Руснак, А. М. Мудров та ін.; за ред. А. М. Михненка. – 4-ге вид., переробл. й доповн. – К. : ДННУ «Акад. фін. Управління», 2013. – 666 с.

6. Йовик Вікторія Олександрівна та Семенюк Вікторія Василівна/ Вітчизняний та міжнародний досвід щодо проблем формування та реалізації антикорупційної політики /Антикорупційна політика України: актуальні проблеми забезпечення ефективності: збірник матеріалів інтернет-конференції (Київ, 29 травня 2015 року). – К.: Національна академія прокуратури України, 2015. – 225 с.

7. Стаття «Сінгапурське «економічне диво» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://cikavi-faktu.pp.ua/444-sngapurske-ekonomchne-divo.html>

8. Пам'ятка сектору внутрішньої безпеки і запобігання корупції «Дії працівників регіонального відділення у разі надходження пропозиції щодо неправомірної вигоди або подарунка» [Електронний ресурс] - Режим доступу:<http://www.spfu.gov.ua/userfiles/files/%D0%9F%D0%B0%D0%BC%D1%8F%D1%82%D0%BA%D0%B0.pdf>

О. О. Коваленко,
доктор юридичних наук
(м. Харків)

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ВТІЛЕННЯ КАТЕГОРІЙ ВОЛІ ТА СВОБОДИ ВОЛІ У НОРМАХ СУЧАСНОГО ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Норми права, встановлюючи взірць поведіння, впливають на волю та свідомість людини. Саме завдяки цьому і відбувається регулювання поведінки людини, а отже і відносин, що при цьому виникають. Водночас, це означає, що у праві нема такого питання, яке б, так чи інакше, не торкалося проблем волі людини. Тобто категорія волі є відправною точкою, ключовим моментом спроможності розуміння будь-якого питання у праві. Зокрема це стосується і трудового права, наукові розвідки в просторі якого щодо дослідження проблем волі та свободи волі можна викласти у наступних положеннях:

1. Поняття «воля» є предметом безпосередньої чи опосередкованої уваги різноманітних наук: філософії, психології, педагогіки, права, релігієзнавства, соціології, та інших. Видається, це можна пояснити, насамперед, спільністю цих наук – адже вони є суспільними, отже, у той чи інший спосіб, мають справу з визначенням місця людини у Всесвіті та реалізацією її можливостей. Вочевидь, така різноманітність та багатогранність волі як об'єкта дослідження зумовлює феноменальність цього поняття.

2. Єдиного визначення поняття волі ні в одній науковій галузі не існує. Зробити це неможливо, а, отже, дозволяє трактувати волю людини як науковий феномен. Історичний екскурс до постановки проблеми волі надає можливість зрозуміти, що, не зважаючи на різне розуміння поняття волі та її змісту, філософи визначали волю як певну силу, що зумовлює цілеспрямований рух: думки, прагнень, діяльності особистості, і, навіть, розвиток суспільства та світу.

3. Ключовим моментом сучасного визначення волі у філософії є належність волі людині, а, отже, визнання можливості розпоряджатися цією волею саме людині, без зовнішнього впливу. Воля у філософії – це феномен регуляції суб'єктом своєї діяльності та поведінки, що забезпечує формування цілей та концентрацію внутрішніх зусиль на їх досягнення. Це якість людини, яка полягає у здатності свідомо керувати своєю психікою та вчинками і проявляється у досягненні, свідомо поставлених цілей, переборюючи при цьому внутрішні (свої безпосередні бажання та прагнення) та зовнішні перепони.

4. Для юридичної науки воля представляє неабиякий інтерес, але не стільки як самостійне явище, скільки як чинник, що обумовлює свідому поведінку суб'єкта права як суб'єкта майбутніх правовідносин; як необхідна складова волевої свідомої поведінки суб'єкта. Воля людини визначає прагнення вирішувати самостійно, що і як їй робити у житті: вступати чи не вступати у певні правовідносини для досягнення якогось результату. Воля - це рушійна сила будь-якої свідомої дії, яка веде людину до своєї мети. Це практичний реалізатор потреби, інтересу, мети, установки. Для того, щоб визначити поняття волі, не треба розкладати її на арифметичні складові, бо це веде до втрати її феноменальності. У правовій науці воля – це рушійна сила прагнення, бажання якогось результату, яка дозволяє сформулювати це бажання, напрям його реалізації, визначити кінцеву мету та зумовити відповідну свідому дію на досягнення результату.

5. У юридичній науці проблема свободи також є актуальною. І хоча у юриспруденції юридичного значення набуває підґрунтя наших вчинків і мотивів лише у кримінальному праві, їх філософсько-правовий підтекст у інших галузях юридичної науки, зокрема у трудовому праві, має доволі суттєве значення. Мова йде про стан волі суб'єктів трудового права при реалізації їх прав. У філософському розумінні слово «свобода» не є синонімом слова «воля». «Свобода

волі» - це словосполучення в якому обидва слова виступають у своїх основних - різних - значеннях, характерних для сучасної української мови і взаємно незамінних. Слово «свобода» виступає як філософський термін на означення можливості вияву суб'єктом своєї волі в умовах усвідомлення законів розвитку природи і суспільства.

6. Домінуючою тенденцією у трактовках свободи волі (особливо у XX столітті) виступає точка зору, відповідно до якої людина завжди гідна того, що з нею відбувається. Можна погоджуватися чи не погоджуватися з тим, що ця здатність є божественним даром, який надано людині і який проявляється у виборі між добром і злом, але заперечувати відповідальність людини за цей вибір у сучасних умовах розвитку наукової думки, навряд чи можливо.

7. Взагалі-то свобода волі має аксіологічне значення як у загальному сенсі, так і окремо для права. Людина, маючи здатність до самовизначення, здатність до вибору, закаляє свої вольові якості, підвищує свою громадську активність та укріплює громадянську позицію, і, отже, формує свою правосвідомість та розвиває її у суспільно-цінному напрямі.

8. Право надає умови для прояву свободи волі; воно оформлює свободу волі, надає простір для її втілення та проявлення зовні. Право виступає формою для відносин, в яких реалізується людське «Я», і на виникнення яких направляються вольові зусилля особистості, а свобода є змістом цих відносин, їх якісною характеристикою, тим правовим простором, який дозволяє реалізовувати певні права і обов'язки. Право встановлює «правила гри», дотримання яких дозволяє виявляти свободу волі кожному члену суспільства таким чином, щоб не обмежувати особисті права та свободи.

9. Воля – це рушійна сила прагнення, бажання. Свобода волі – це можливість прояву волі, а отже можливість втілення, реалізації бажання. Відповідно, у правовій реальності свобода волі означає правові можливості того чи іншого суб'єкта щодо реалізації певних прав.

10. Реальне існування та ефективне втілення категорій волі та свободи волі притаманне соціальним державам. В. Шаповал зазначає, що «соціальна держава – це характеристика сучасної держави, за смислом якої державна діяльність має бути спрямована на створення реальних стандартів матеріального добробуту, освіти, охорони здоров'я тощо і забезпечення таких стандартів для усіх громадян

(індивідів), а також на мінімізацію фактичної соціальної нерівності з її економічними наслідками та створення системи соціальної підтримки (захисту) тих, хто цього потребує. Тим самим поняття соціальної держави поєднується з відповідно трактованими ідеями соціальної справедливості і соціального захисту. Про таке поєднання свідчить той факт, що практично усі дослідники пов'язують феномен соціальної держави з конституційною і міжнародно-правовою фіксацією соціально-економічних прав, а також з практикою щодо їх реалізації» [1, с. 14].

11. Конституція у ст. 1 визначила Україну як демократичну, соціальну та правову державу [2, ст.1]. Це визначення розкривається у ст. 3 Конституції, яка визнає людину, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку найвищою соціальною цінністю. І тому цілком логічно, як далі зазначається у ст. 3 Конституції, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності української держави, яка відповідає за неї перед людиною. Утвердження і забезпечення прав та свобод людини є головним обов'язком держави [2, ст. 3]. Таким чином, Основний закон нашої держави, підкреслюючи пріоритет прав і свобод людини, зробив акцент на соціальному напрямі розвитку всіх сфер суспільного життя, а тому, слід констатувати, що Україна позиціонує себе як сучасну соціальну державу.

12. Норми права є своєрідним «провідником» «соціальності» держави. Вони, а точніше їх зміст, надають змогу визначити чи є держава соціальною, а отже сучасною і цивілізованою, і, одночасно, встановлюють шляхи реалізації функцій та напрямів соціальної держави. І першу скрипку у цьому процесі грають міжнародні та конституційні норми, закладаючи фундамент для втілення у дійсність. При чому це стосується не суто соціального напрямку функціонування держави, а взагалі - існування і функціонування держави у всіх можливих напрямках, виходячи із соціального начала, відштовхуючись від ключового постулату про людину як найвищу соціальну цінність.

13. Норми Конституції України, зокрема раніше процитованої ст.1, ст.3, дозволяють констатувати вибір українського народу, як такий, що означає, що сучасність та майбутнє України існують та творяться у просторі держави соціальної. Визнання України державою соціальною має істотне значення для права України в цілому та для окремих його галузей. Адже воно закладає ідею, яка формує принципи сучасного існування права та перспективи його

розвитку. Для трудового права, зокрема, вказані пріоритети окреслюють тенденції його розвитку у напрямі гуманістичного виміру. Це означає, що трудове право повинно керуватися інтересами особистості, існувати в ім'я неї та створювати простір для вільного і ефективного прояву її здібностей.

14. Отже, зміст норм трудового права, який закріплює та визначає права, свободи, обов'язки та навіть відповідальність людини, має формулюватися таким чином, щоб на першому місці була людина, а не держава. Зміст норм трудового права як права позитивного – тобто такого, яке створюють люди і для людей, повинен створювати умови для ефективного розвитку природних прав, а не вигадувати штучні правила, які суперечать природним законам. Інакше кажучи, норми трудового права мають лише надати форму природним правам людини. Таким чином, норми права не повинні протиставлятися, об'єктивно існуючій, природі прав людини. Вони мають впорядковувати природні права так, щоб останні мали можливість здійснитися та збагатити людську особистість. Саме тоді права людини отримають можливість ефективної реалізації, саме тоді і людина, і суспільство отримають користь від визнання цих прав, а, отже, і право, і держава, яка його санкціонує, досягнуть своєї мети існування: служіння людині.

15. У Конституції України у ст. 43 основне соціально-економічне право людини, яке виступає фундаментом галузі трудового права України - право на працю визначено так: «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується» [2, ст.43]. Як відмічає Конституція України, усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними [2, ст. 21]. Громадяни мають рівні конституційні права та свободи і є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [2, ст. 24]. Ці положення дозволяють тлумачити право на працю – як одне з системи усіх існуючих в Україні прав – по-перше, як рівне для усіх працівників. Із цього витікає - по-друге, що усі особи, які є потенційними працівниками та працівники мають рівні можливості щодо вільного та свободного формування та виявлення своєї волі щодо права на працю.

16. Норми позитивного права, що закріплюють право на працю та його реалізацію – є регулятором суспільних відносин, який по-перше, визнає свободу волі людини щодо своєї здатності до праці; по-друге, закріплює можливості для прояву свободи волі у сфері праці; по-третє, спонукає особистість оптимально й ефективно реалізовувати свою здатність до праці. Отже, це надає підстави для твердження, що ключовим елементом сучасного юридичного визначення права на працю є свобода волі людини, як суб'єкта, який один-єдиний володіє цим природним правом.

17. Право на працю віддзеркалює сутність людини – її власну природу. Особливо це простежується у міжнародному трудовому праві, яке при формуванні світових та європейських стандартів права на працю, врахувало не тільки значення праці для кожної конкретної людини та суспільства в цілому, але й притаманну йому природність. Адже ключовим моментом у визначенні права на працю в цих стандартах є визнання кожного носія здатності до праці її власником, володарем, який один-єдиний самостійно, користуючись свободою волі, може вирішувати долю відносно її (здатності до праці) застосування. Міжнародна формула визначення змісту права на працю гармонічно з'єднує в єдине ціле природне та позитивне право: не протиставляючи одне одному, а делікатно впорядковуючи природне право позитивними, створеними людиною, юридичними засобами.

18. Визначення права на працю за Конституцією України є прогресивним, таким, що відповідає духу сучасності, міжнародним стандартам прав людини і напрямам конституційного розвитку української держави, бо в основу української конституційної формули закріплення права на працю покладено свободу волі носія природної здатності до праці, а за дужки цієї формули винесені ті складові, які роблять можливою реалізацію цієї волі та гарантують її свободу. Зокрема мова йде про юридичні гарантії цього права.

19. Юридичними гарантіями права на працю є засоби ефективного забезпечення та охорони цього права, які створюються суспільством, державою і використовуються ними для втілення зазначених прав і свобод у життя. Гарантування права на працю, як, до речі, і інших конституційних прав, визнано Україною у ст. 3, 22 Конституції [2]. Праву людини на працю в сучасній Україні кореспондує обов'язок держави це право забезпечити. Тобто, юридично визначається суб'єкт зобов'язання реалізації права на

працю, і ним виступає держава. Держава бере на себе зобов'язання забезпечити, створити умови для його реалізації. Це дозволяє визнати право на працю в сучасній Україні, за своєю сутністю, суб'єктивним правом.

20. Держава є утворенням, яке існує в ім'я людини, а, отже, вона має забезпечити умови, в яких людина мала б можливості для ефективної реалізації своїх прав, зокрема права на працю та похідних від нього прав.

Список використаних джерел та літератури:

1. Шаповал В. Конституційна категорія соціальної держави [Текст] / В. Шаповал // Право України. – 2004. – №5. – С. 14–19.
2. Конституція України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України: Конституція; Закон від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 02.12.2017). – Назва з екрану.

Ю.В. Кокодій,

кандидат педагогічних наук, доцент

(м. Хмельницький)

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРИСВОЄННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ КАТЕГОРІЙ І ПЕДАГОГІЧНИХ ЗВАНЬ ПЕДАГОГІЧНИМ ПРАЦІВНИКАМ, ЯКІ МАЮТЬ НАУКОВИЙ СТУПІНЬ

З метою залучення до роботи в загальноосвітніх та інших навчальних закладах висококваліфікованих працівників та їх матеріального заохочення Кабінетом Міністрів України встановлений Порядок присвоєння кваліфікаційних категорій і педагогічних звань педагогічним працівникам, які мають науковий ступінь (далі Порядок) [1]. Так, абзац другий п.5 Порядку визначає: особі, яка має науковий ступінь, при призначенні на посаду педагогічного працівника присвоюється кваліфікаційна категорія «спеціаліст вищої категорії», якщо на цій посаді передбачено присвоєння кваліфікаційних категорій. Цей припис стосується тільки випадків призначення на ті педагогічні посади, за якими передбачено присвоєння кваліфікаційних категорій. На це МОН звертало увагу в листі від 30.12.2015 р. № 1/9-632 [2].

У зв'язку з тим, що порядок присвоєння кваліфікаційних категорій і педагогічних звань педагогічним працівникам проводиться за результатами атестації, правове регулювання якої Кабінетом Міністрів України делеговано центральному органу виконавчої влади у галузі освіти (МОН), виникають процесуальні питання, які потребують тлумачення.

Пунктом 1.7 Типового положення про атестацію педагогічних працівників (далі Типове положення) встановлюються два види атестації: чергова та позачергова [3]. Також визначається, яка атестація є черговою, що здійснюється один раз на п'ять років. Виникають питання до якого виду атестації віднести присвоєння вищої кваліфікаційної категорії педагогічного працівника при призначенні на посаду та порядок проведення подальших атестацій таких працівників.

Відповідь на ці питання дають фахівці МОН: «При призначенні на посаду педпрацівника особи, яка має науковий ступінь, кваліфікаційна категорія «спеціаліст вищої категорії» присвоюється без проведення атестації і прийняття рішення атестаційною комісією. У подальшому атестація такого фахівця здійснюється за загальними правилами.» [4]

Подальші питання виникають з присвоєнням педагогічних звань. Аналіз нормативного матеріалу не дає відповіді щодо стажу роботи, який дає право керівнику навчального закладу або Педагогічній раді висувати клопотання до атестаційних комісій відповідних рівнів про присвоєння педагогічних звань після призначення педпрацівника з науковим ступенем. Типовим положенням (п.5.4) стаж передбачений тільки для присвоєння педагогічного звання вихователям дошкільного навчального закладу, які мають базову або неповну вищу педагогічну освіту.

Певною мірою Типовим положенням врегульовані строки позачергової атестації з метою підвищення кваліфікаційної категорії, яка може проводитися не раніш як через два роки після присвоєння попередньої (абз.2 п.1.9), але такі положення відсутні щодо присвоєння педагогічних звань.

Разом з тим Типове положення у розділі V регулює умови та порядок присвоєння педагогічних звань, а п.5.2 містить вичерпний перелік підстав для присвоєння педагогічного звання «викладач-методист»:

кваліфікаційна категорія «спеціаліст вищої категорії»;

науково-методична і науково-дослідна діяльність;
власні методичні розробки, які пройшли апробацію та схвалені науково-методичними установами або професійними об'єднаннями викладачів професійно-технічних та вищих навчальних закладів І-ІІ рівнів акредитації, закладів післядипломної освіти.

Додаткових підстав і умов присвоєння педагогічного звання «викладач-методист» Типовим положенням не передбачено.

Таким чином, правове регулювання присвоєння кваліфікаційних категорій і педагогічних звань педагогічним працівникам, які мають науковий ступінь найбільшою мірою узгоджується з високою кваліфікацією і професійним досвідом запрошеного на роботу фахівця. Необхідність установлення такого порядку обумовлена створенням умов для забезпечення належних умов оплати праці висококваліфікованих спеціалістів, у послугах яких мають гостру потребу деякі навчальні заклади, а також уникнення зайвого бюрократизму при присвоєнні кваліфікаційної категорії таким працівникам при укладенні трудового договору (контракту) [4].

Список використаних джерел та літератури:

1. Постанова КМУ «Про затвердження переліку кваліфікаційних категорій і педагогічних звань педагогічних працівників та порядку їх присвоєння» № 1109 від 23.12.2015 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 2.

2. Лист МОН від 30.12.2015 № 1/9-632 Про прийняття постанови КМУ від 23 грудня 2015 р. № 1109

3. Наказ Міністра освіти та науки України «Про затвердження Типового положення про атестацію педагогічних працівників», № 930 від 6.10.2010 (в ред. від 30.09.2013) // Офіційний вісник України. – 2010. – № 98.

4. Белєвцова Л. Присвоєння педзвань і кваліфікацій: вивчаємо бачення Уряду. Коментар редакції // Оплата праці. – 2016. – № 4/1. – Режим доступу: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ot/2016/february/issue-4/1/article-15885.html> (дата звернення 23.04.2017)

5. Роз'яснення з питань атестації [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Міністерство освіти і науки України – Київ : Офіційний веб-сайт, 2012-2017. – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/2592/rozyasn_atestac/ (дата звернення 23.04.2017)

6. Присвоєння педагогічних звань працівникам навчальних закладів [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Педрада. Портал освітян України – Київ: Цифрове видавництво MCFR, 2017. – Режим доступу: <http://www.pedrada.com.ua/article/145-prisvonnya-pedagogichnih-zvan-pratsvnikam-navchalnih-zakladv> (дата звернення 23.04.2017)

Д.В. Костенко,
доктор філософії з державного управління
І.М. Костенко,
викладач
(м. Київ)

HUMAN RIGHTS AND INTERCULTURAL EDUCATION

The Universal Declaration of Human Rights (1948) is one of the fundamental and key international standard-setting instruments for managing relationships between people in societies. It assigns two basic functions to education that also are essential to the concept of Intercultural Education: it stipulates that education “shall be directed to the full development of the human personality and to the strengthening of respect for human rights and fundamental freedoms”, and that it “shall promote understanding, tolerance and friendship among all nations, racial or religious groups, and shall further the activities of the United Nations for the maintenance of peace”. This second principle concurs directly with UNESCO’s Member States’ ‘[determination] to develop and ... increase the means of communication between their peoples and to employ these means for the purposes of mutual understanding’[. These two basic principles have shaped generations of international standard-setting instruments on education that cite these lines or develop one or both ideas. The wording of the original clauses is reproduced in the UNESCO Convention against Discrimination in Education (1960) and the UNESCO Recommendation concerning Education for International Understanding, Co-operation and Peace and Education relating to Human Rights and Fundamental Freedoms (1974[1].

One or both principles are elaborated in many other standard-setting instruments (without necessarily using the original wording of the principle(s)): The International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (1965) [2], the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1966) [3] , the Convention on the Rights of the Child (1989) [4] and the Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief (1981) [5].

Treaties, Conventions and Covenants are essential parts of the international legal framework as they are binding for the contracting parties and produce legal obligations. Many of them draw on the two basic principles of the Universal Declaration of Human Rights which state that

education should be directed to the full development of the individual and to the promotion of understanding and peace. Some also establish complementary concepts that are equally relevant to Intercultural Education.

The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1966) adds a central provision concerning the social empowerment of the individual through education. It states that: “education shall enable all persons to participate effectively in a free society”[5]. The Convention on Technical and Vocational Education (1989) contains the idea that education programmes need to be adapted to the characteristics of the receiving population groups: “The Contracting States agree to provide and develop technical and vocational education programmes that take account of ... the educational, cultural and social background of the population concerned and its vocational aspirations”[5]. It also puts forth the idea that education programmes shall be directed to the “protection of the ... common heritage of mankind”[5]

The complex cultural responsibilities of education are addressed in the Convention on the Rights of the Child (1989), which states that: “the education of the child shall be directed to ... the development of respect for the child’s parents, his or her own cultural identity, language and values, for the national values of the country in which the child is living, the country from which he or she may originate, and for civilizations different from his or her own”[6] .

The situation of the children of migrant workers is taken into account in the International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families (1990) which stipulates that “the teaching of their mother tongue and culture”[7] should be facilitated, as well as their “integration ... in the local school system, particularly in respect of teaching them the local language”[8].

The ILO Convention No. 169 concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries (1991) develops several provisions that are relevant to Intercultural Education. They address:

- the adequacy of educational programmes: “education programmes and services for the peoples concerned shall be developed and implemented ... to address their special needs, and shall incorporate their histories, their knowledge and technologies, their value systems and their social, economic and cultural aspirations”[9] ;

- the participation of the peoples concerned in the educational processes: “education programmes and services for the peoples concerned shall be developed and implemented in co-operation with them”[10];

- their empowerment in society: “the imparting of general knowledge and skills that will help children belonging to the peoples concerned to participate fully and on an equal footing in their own community and in the national community shall be an aim of education for these peoples”[10] ; and the promotion of understanding between these peoples and other population groups: “educational measures shall be taken among all sections of the national community ... with the object of eliminating prejudices that they may harbour in respect of these peoples”[11] .

The UNESCO Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions (2005) reinforces the idea already included in the UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity (2001) that cultural diversity must be considered as a “common heritage of humanity” and its “defense as an ethical imperative, inseparable from respect for human dignity”. It also states that “cultural diversity can be protected and promoted only if human rights and fundamental freedoms...are guaranteed” , which is to be achieved through the encouragement and promotion of “understanding of the importance of the protection and promotion of the diversity of cultural expressions ... through educational ... programmes”[12] .

References

1. UNESCO (1992) : *Final Report : International Conference on Education, 43rd Session*, §28

2. UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity (2001), Main Lines of an Action Plan for the Implementation of the UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity, §7

3. Integrated Framework of Action on Education for Peace, Human Rights and Democracy, approved by the General Conference of UNESCO at its 28th session (1995), §II.11

4. UNESCO (1992) : International Conference on Education, 43rd Session, The Contribution of Education to Cultural Development, §38

5. UNESCO Recommendation concerning Education for International Understanding, Co-operation and Peace and Education relating to Human Rights and Fundamental Freedoms, adopted by the General Conference at its 18th Session (1974), Article 4

6. Integrated Framework of Action on Education for Peace, Human Rights and Democracy, approved by the General Conference of UNESCO at its 28th session (1995), §II.8

7. Batelaan, P. (1992) op cit. in : UNESCO (1992) : International Conference on Education, 43rd Session, The Contribution of Education to Cultural Development
8. Turkovich, M. (1998) : Educating for a Changing World : Challenging the Curriculum, p.27, in : Häkkinen, K. (ed.) (1998) : Multicultural Education : Reflection on Theory and Practice, University of Jyväskylä
9. Gay, G. (1998) : Principles and Paradigms of Multicultural Education, p.17, in : Häkkinen, K. (ed.) (1998) : Multicultural Education : Reflection on Theory and Practice, University of Jyväskylä
10. UNESCO (1996) : Learning : The Treasure Within : Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century, p.92
11. UNESCO (1992) : Final Report : International Conference on Education, 43rd Session, §11
12. Integrated Framework of Action on Education for Peace, Human Rights and Democracy, approved by the General Conference of UNESCO at its 28th session (1995), §II.8 : "Education must develop the ability ... to communicate, share and co-operate with others."

Б. В. Котляр,
Студент
(м. Хмельницький)

БЛИЗЬКІ РОДИЧІ ТА ЧЛЕНИ СІМ'Ї: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ І ТРАКТУВАННЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

У статті аналізуються такі поняття як «сім'я», «члени сім'ї», «родичі», «близькі родичі», «близькі особи», оскільки вони використовуються у різних галузях права: цивільному, кримінальному, житловому тощо, а отже у різних законах і кожен має свою специфіку. У дослідженні розглянуті проблеми, пов'язані з тлумаченням цих категорій у різних законах. Приділена увага й недолікам у законодавчому регулюванні цих категорій.

Ключові слова: родичі, члени сім'ї, сім'я, близькі особи, близькі родичі

Мета статті: аналіз термінів «сім'я», «члени сім'ї», «члени родини», «родичі», «близькі родичі», «близькі особи» та визначення їх місця в чинному законодавстві України, адже вказані дефініції

використовуються у різних галузях права та мають деякі суперечності в їх трактуванні.

Трактування терміну «близькі родичі» зустрічається в різних галузях права (цивільному, кримінальному, житловому тощо) і, на жаль, суперечать один одному. Зокрема, це поняття знаходить собі місце у ст. 63 Конституції України (1996) [1], ст. 115 ч. 2 Кримінального кодексу України (2001) [5], ст. 2 Сімейного кодексу України (2002) [8], ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України (2012) [6], ст. 68 Цивільного кодексу України (2003) [10], ст. 71 Цивільного процесуального кодексу України (2017) [11], ст. 64 Житлового кодексу України (1983) [2], ст. 25-1 Кодексу законів про працю України (1971) [3], ст. 14.1.263 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України (2010) [7], ст. 2 Закону України «Про державну службу» (2015) [12], ст. 37 Закону України «Про пенсійне забезпечення» (1991) [14], ст. 61 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (2016) [16] та інших.

Відповідно до енциклопедично-довідкових видань *«близькі члени родини* – це чоловік або дружина фізичної особи, прямі родичі (діти або батьки) як фізичної особи, так і її чоловіка або дружини, а також чоловік або дружина будь-якого прямого родича фізичної особи або її чоловіка (дружини)» [18].

Відповідно до рішення Конституційного суду 3 червня 1999 року (Справа № 1-8/99), йдеться про трактування понять «члени сім'ї» та «близькі родичі». Конституційний суд відносить до поняття «члени сім'ї» – дружину (чоловіка), їхніх дітей і батьків. Тобто діти є членами сім'ї незалежно від того, чи є це діти будь-кого з подружжя, спільні або усиновлені, народжені у шлюбі або позашлюбні [17].

Щодо близьких родичів Конституційний суд встановив повний їх перелік, – це рідні брати, сестри, онуки, дід, баба. Однак у рішенні суду немає тлумачення терміну «сім'я». Проте Сімейний кодекс трактує термін: «сім'я є первинним та основним осередком суспільства. Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно» (ст. 3) [8]. Варто зауважити що цей термін не застосовується у Кримінальному та Цивільному кодексах України.

Використаний законодавцем підхід до визначення членів сім'ї стосовно інших правовідносин за аналогією можна застосувати і для тлумачення поняття «член сім'ї» у контексті п 6 ст. 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (1991) [15], п. 1, 2 ст. 98 «Про Національну поліцію» (2015) [13]. Наведені правові норми дають підстави для диференціації членів сімей взагалі, членів сімей, які перебувають на утриманні або проживають з суб'єктами права на пільги щодо оплати користування житлом і комунальними послугами, на дві групи. До першої групи відносять чоловіка або дружину військовослужбовця, а другу групу складають особи, які постійно мешкають з ним та ведуть спільне господарство» [17].

Близькі родичі відповідно до Житлового кодексу, – це «рідні брати, сестри, онуки, дід, баба, та й інші родичі чи особи, які не перебувають у безпосередніх родинних зв'язках» (ст. 64) [2]. У Кримінальному процесуальному кодексі близькі родичі трактуються, як «батько, дружина, діти, рідні брати, сестри, дід, баба, онуки» (п. 11 ст. 32) [6]. Цивільний кодекс стосовно інституту спадкоємства відносить до спадкоємців за законом таких членів та близьких родичів: «дітей (у т. ч. усиновлених), подружжя, батьків (усиновителів), а також онуків і правнуків, братів і сестер, діда і бабу як з боку батька, так і з боку матері» (ст. 68) [10].

Однак у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» (2016) відсутній термін «близькі родичі», а вживаються терміни «родинні зв'язки» (ст. 61) і «члени його сім'ї» (ст. 62) [16]. «Родинні зв'язки», – це «стан пов'язаності між родичами, між членами родини. Розрізняють власне родинні зв'язки (спорідненість зі спільного походження) і свояцтво (спорідненість, заснована на шлюбі)» [18]. Тобто це не цілком відповідає тлумаченню «близькі родичі». Зокрема п. 8 ст. 61 визначає, що до «осіб, з якими у судді є родинні зв'язки», належать: «особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із суддею (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких із суддею не мають характеру сімейних), у т. ч. особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі з суддею», «чоловік, дружина, а також родичі кожного з подружжя чи родичі осіб, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі з суддею (батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор,

свекруха, племінник, племінниця, рідний дядько, рідна тітка, двоюрідний брат, двоюрідна сестра, усиновлювач, усиновлений)» [16].

В проекті Трудового кодексу (2017), а саме в ч. 1 ст. 57 зазначено що до близьких родичів відносяться: «батьки, подружжя, брати, сестри, діти, а також батьки, брати, сестри і діти подружжя» [9].

Таким чином варто зауважити, що в різних чинних нормативно-правових актах і в проектах нових законодавчих актів трактування поняття «близькі родичі» різне. І, на жаль, на сьогодні немає єдиного чіткого визначення поняття «члени сім'ї» та «близькі родичі» немає, що призводить до різного тлумачення при їх застосуванні. Вище названі нормативно-правові акти були прийняті вже після оголошення рішення Конституційного суду, і відповідно до цього впливає питання: «Чому різне трактування у цих правових актах» чому неможливо було прирівняти всі ці поняття до єдиного відповідно до рішення Конституційного суду?».

На мою думку, це велика прогалина у сучасному праві України і її потрібно вирішувати шляхом прийняття нормативно-правового акта щодо єдиного визначення і трактування термінів «члени сім'ї» та «близькі родичі» відповідно до рішення Конституційного суду.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. із змінами від 02.06.2016 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. Житловий кодекс України від 30.06.1983 р. із змінами від 07.11.2017 р. // ВВР, 1983, Додаток до № 28, ст. 573.
3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. із змінами від 19.12.2017 р. // ВВР, 1971, додаток до № 50, ст. 375.
4. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 р. із змінами від 13.04.2017 р. // ВВР, 2013, № 34-35, ст. 458.
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. із змінами від 08.02.2018 р. // ВВР, 2001, № 25-26, ст. 131.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. із змінами від 07.12.2017 р. // ВВР, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.
7. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. із змінами від 07.12.2017 р. // ВВР, 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст. 112.
8. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. із змінами від 19.12.2017 р. // ВВР, 2002, № 21-22, ст. 135.
9. Трудовий кодекс. Проект від 27.12.2014 р. доопрацьований 20.05.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221

10. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. із змінами від 18.01.2018 р. // ВВР, 2003, №№ 40-44, ст. 356.

11. Цивільний процесуальний кодекс України в редакції Закону від 03.10.2017 р. із змінами від 18.01.2018 р. // ВВР, 2017, № 48, ст. 436.

12. Про державну службу. Закон України від 10.12.2015 р. із змінами від 19.12.2017 р. // ВВР, 2016, № 4, ст. 43.

13. Про національну поліцію. Закон України від 02.07.2015 р. із змінами від 07.12.2017 р. // ВВР, 2015, № 40-41, ст. 379.

14. Про пенсійне забезпечення. Закон України від 05.11.1991 р. із змінами від 03.10.2017 р. // ВВР, 1992, № 3, ст.10.

15. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. Закон України від 20.12.1991 р. із змінами від 08.02.2018 р. // ВВР, 1992, № 15, ст. 190.

16. Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 02.06.2016 р. із змінами від 03.10.2017 р. // ВВР, 2016, № 31, ст. 545.

17. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови). Справа № 1-6/99 від 14.12.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99/para54#n54>

18. Близькі члени родини // Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Близькі_члени_родини

О.О. Лобик,

доктор філософії в галузі права

Є.І. Моршнєв,

*доктор наук в галузі права, професор,
академік Міжнародної Кадрової Академії
(м. Львів)*

ЗАХОДИ ДИСЦИПЛІНАРНОГО ВПЛИВУ ТА СТЯГНЕННЯ ЩОДО ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Відповідно до Закону України «Про державну службу» 2015 р. [1], у порівнянні з попереднім законодавством про державну службу, система дисциплінарних стягнень зазнала змін. Новелою є запровадження такого виду дисциплінарного стягнення як

зауваження. Вважаємо, що заходи дисциплінарної відповідальності посадових осіб державної служби мають відрізнятися більшою гнучкістю порівняно з аналогічною відповідальністю працівників. Тому приєднуємося до думки науковців, які наголошують на розширенні діапазону дисциплінарних стягнень таким видом, як сувора догана [2, с. 75]. Накладення цього стягнення вказує на більш значний рівень шкоди службовій дисципліні вчиненим дисциплінарним проступком та дає змогу накласти стягнення відповідно до його ступеня впливу на авторитет і репутацію державного органу. Закон України «Про державну службу» 2015 р. не передбачає заходів дисциплінарного впливу. Вважаємо таку позицію законодавця невиправданою, оскільки застосування заходів дисциплінарного впливу та дисциплінарних стягнень мають різний характер та наслідки. Заходи впливу є негативним наслідком виключно морального характеру, що, безумовно, теж є дієвим заходом у підвищенні службової дисципліни та досягненні цілей дисциплінарної відповідальності. Також варто відмітити, що, виходячи з норм чинного законодавства про державну службу, застосування заходів дисциплінарного впливу не спричиняє так званої повторності дисциплінарних стягнень. Тобто у разі вчинення державним службовцем проступку в період одного року після застосування до нього заходу дисциплінарного впливу він не вважається вчиненим повторно. Учинення ж проступку в період незнятого дисциплінарного стягнення спричиняє повторність дисциплінарної відповідальності.

На нашу думку, закріплення заходів дисциплінарного впливу поряд з дисциплінарними стягненнями виступає своєрідним попередженням державного службовця про його недобросовісне ставлення до виконання службових обов'язків та в разі продовження такої поведінки попереджає про можливість застосування дисциплінарних стягнень, що вже мають більш серйозні правові наслідки. За Законом «Про державну службу» 1993 р. [3] такий захід дисциплінарного впливу, як попередження про неповну службову відповідність, застосовувалось за ті ж порушення службової дисципліни, за які передбачено накладення дисциплінарних стягнень. За Законом України «Про державну службу» 2015 р. попередження про неповну службову відповідність визнано дисциплінарним стягненням. Закріплена можливість його застосування за систематичне невиконання або неналежне виконання посадових

обов'язків чи систематичне порушення правил внутрішнього службового розпорядку. Зазначене говорить про те, що тільки в разі вчинення декількох незначних порушень службової дисципліни керівник накладає таке стягнення. Разом з тим, викликає сумнів доцільність існування такого виду дисциплінарного впливу, як «попередження про неповну службову відповідність».

Адже відповідно до законодавства у сфері державної служби відповідність займаній посаді та ефективність діяльності державного службовця встановлюються атестаційною комісією, тобто колегіально. Тому виникає питання щодо законності надання керівнику державного органу права одноособово відмінити колегіальне рішення і вирішувати питання про службову невідповідність державного службовця. Керівник державного органу не може одноособово відмінити колегіальне рішення і вирішувати питання про службову невідповідність державного службовця. Що ж до такого заходу дисциплінарного впливу, як затримка до одного року у присвоєнні чергового рангу або у призначенні на вищу посаду, то його вплив має саме попереджувально-виховний характер. Застосування цього заходу впливу не позбавляє державного службовця тих благ, що він має, а значить, шкода особистому статусу чи інші негативні наслідки для нього не настають. Застосування такого заходу має наслідком позбавлення перспективи присвоєння такого рангу чи зайняття вищої посади. Цим самим відбувається стимулювання державного службовця до сумлінного виконання своїх службових обов'язків надалі. Зауважимо, що, наприклад, за законодавством Франції як вид дисциплінарного стягнення передбачено зниження рангу державного службовця [4, с. 99]. Тобто відбувається реальне погіршення існуючого рівня на службі держслужбовця, а не позбавлення перспективи підвищення такого рівня (як має місце в Україні). Варто зазначити, що деякі вчені пропонують запровадити стягнення, яке б мало наслідком не позбавлення перспективи присвоєння рангу, а позбавлення вже існуючого рангу [5, с. 226]. Отже, необхідно визнати положення Закону України «Про державну службу» 2015 р. є недосконалими щодо відмови від заходів дисциплінарного впливу.

Ще однією новацією в Законі є закріплення переліку обставин, що обтяжують або пом'якшують дисциплінарну відповідальність державного службовця. Дисциплінарне стягнення має відповідати характеру й тяжкості вчиненого дисциплінарного проступку та

ступеню вини державного службовця. Під час визначення виду дисциплінарного стягнення необхідно враховувати характер дисциплінарного проступку, обставини, за яких він був учинений, настання тяжких наслідків, добровільне відшкодування заподіяної шкоди, попередню поведінку державного службовця та його ставлення до виконання посадових обов'язків. Обставинами, які обтяжуватимуть відповідальність державного службовця, ч. 4 ст. 67 Закону визначено: 1) вчинення дисциплінарного проступку у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або токсичних засобів; 2) вчинення дисциплінарного проступку повторно, до зняття в установленому порядку попереднього стягнення; 3) вчинення проступку умисно на ґрунті особистої неприязні до іншого державного службовця, у тому числі керівника, чи помсти за дії чи рішення щодо нього; 4) вчинення проступку умисно з мотивів неповаги до держави і суспільства, прав і свобод людини, окремих соціальних груп; 5) настання тяжких наслідків або заподіяння збитків внаслідок вчинення дисциплінарного проступку. Відповідно до ч. 2 ст. 67 Закону обставинами, що пом'якшують відповідальність державного службовця, є: 1) усвідомлення та визнання своєї провини у вчиненні дисциплінарного проступку; 2) попередня бездоганна поведінка та відсутність дисциплінарних стягнень; 3) високі показники виконання службових завдань, наявність заохочень та урядових відзнак, урядових і державних нагород; 4) вжиття заходів щодо попередження, відвернення або усунення настання тяжких наслідків, які настали або можуть настати в результаті вчинення дисциплінарного проступку, добровільне відшкодування заподіяної шкоди; 5) вчинення проступку під впливом погрози, примусу або через службову чи іншу залежність; 6) вчинення проступку внаслідок неправомірних дій керівника.

Водночас згідно з ч. 3 ст. 67 Закону під час застосування дисциплінарного стягнення можуть враховуватися також інші, не зазначені вище обставини, які передбачені ч. 2 ст. 67 Закону, що пом'якшують відповідальність державного службовця. Дисциплінарне стягнення може бути накладено тільки в разі встановлення факту вчинення дисциплінарного проступку й вини державного службовця. Учinenня державним службовцем діянь у стані крайньої потреби або необхідної оборони виключають можливість застосування дисциплінарного стягнення. Якщо протягом

року після накладення дисциплінарного стягнення до державного службовця не буде застосоване нове дисциплінарне стягнення, він вважається таким, що не мав дисциплінарного стягнення. Якщо державний службовець не вчинив нового порушення Закону, інших нормативно-правових актів у сфері державної служби і виявив себе сумлінним службовцем, дисциплінарне стягнення стосовно нього може бути знято до закінчення року, протягом якого воно було накладено, але не раніше ніж через шість місяців із дня накладення дисциплінарного стягнення. Право на дострокове зняття дисциплінарного стягнення належить суб'єкту призначення, що його застосовував. Позитивним напрацюванням у цьому напрямі є положення Закону, де передбачено, що дисциплінарне стягнення має відповідати характеру і тяжкості вчиненого дисциплінарного проступку та ступеню вини державного службовця. На підставі викладеного можна зробити висновок, що звільнення з посади державної служби як найбільш суворе дисциплінарне стягнення застосовується у випадках значних порушень службової дисципліни та повторних дисциплінарних проступків, що завдає найбільшої шкоди правовідносинам у сфері проходження державної служби та її авторитету, а отже, і державі в цілому. Необхідно також урахувати, що наслідком вчинення дисциплінарного правопорушення можуть бути припинення державної служби за порушення Присяги або звільнення з інших підстав, які є санкціями різних рівнів відповідальності і не можуть застосовуватись як альтернативні. Звільнення за порушення Присяги може мати місце лише тоді, коли державний службовець скоїв проступок проти інтересів служби, який суперечить покладеним на нього обов'язкам, підриває довіру до нього як до носія влади, що призводить до приниження державного органу та унеможливорює подальше виконання ним своїх обов'язків.

Зокрема, Верховний Суд України підтвердив, що публічна розмова чиновника з використанням нецензурної лексики є порушенням Присяги держслужбовця. Так, у серпні 2015 р. співробітники спецпідрозділу поліції «Кобра» за перевищення швидкості зупинили автомобіль, у котрому перебував тодішній голова Першотравневої РДА, що на Миколаївщині, Віктор Сирота. Посадовець, який сидів на пасажирському сидінні, почав нецензурно лаятися на адресу співробітника поліції та погрожував його звільнити. Після того як інцидент набув розголосу, матюкливого посадовця звільнили - за спілкування з працівниками спецпідрозділу з

використанням ненормативної лексики, що дискредитує орган, в якому він працює. Однак останній звернувся до суду, щоб оскаржити звільнення. На думку экс-чиновника, він не вчиняв дій, які свідчили про порушення ним Присяги державного службовця. Однак Верховний Суд не став на бік экс-посадовця й відмовив у задоволенні позову. Як свідчить постанова ВСУ, відмовляючи в задоволенні позовних вимог экс-чиновнику, суд виходив з того, що під час конфлікту за участю інспектора поліції останній вів відео зйомку. Відеозапис зазначеного інциденту в подальшому було оприлюднено у випусках новин загальнонаціональних каналів і розміщено на новинних ресурсах в інтернеті. “Суд визнав, що публічна розмова з використанням нецензурної лайки із застосуванням погроз і приниження людської гідності, з підкресленням своєї посади і “особливого статусу” підриває авторитет державної влади, довіру суспільства до органів виконавчої влади, поширює думку про вседозволеність чиновників високого рангу і не відповідає званню державного службовця, що було правильно розцінено Президентом України як порушення Присяги”, - йдеться в постанові Верховного Суду [6].

Аналіз нормативно-правових та підзаконних актів дає підстави для висновку, що дисциплінарні стягнення стосовно держслужбовців спричиняють негативні наслідки морального, організаційного та матеріального характеру. Тобто державний службовець, що отримав стягнення, має особливий правовий статус. Такий вид дисциплінарного стягнення, як звільнення, тягне більш суттєві зміни в правовому статусі державного службовця, адже в цьому разі перебування на державній службі припиняється. Як зауважує В. Б. Авер'янов, відповідно до наслідків дисциплінарних стягнень, що застосовуються до держслужбовців, їх умовно можна поділити на декілька груп. До першої групи належать стягнення морально-правового характеру: зауваження; догана; сувора догана; попередження про неповну службову (посадову) відповідність; позбавлення особливого нагрудного знака. Другу групу становлять стягнення, що тимчасово обмежують свободу пересування або призводять до позбавлення певних благ: позбавлення чергового звільнення, призначення поза чергою в наряд на роботу або в наряд по службі. Ще одна група включає стягнення, що стосуються посади чи звання особи, яка вчинила дисциплінарний проступок: затримка в присвоєнні чергового рангу (звання) або у призначенні на вищу

посаду; пониження кваліфікаційного класу; пониження класного чину; пониження в посаді; пониження в званні; позбавлення звання. До четвертої групи належать найсуворіші заходи дисциплінарної відповідальності - це такі стягнення, що припиняють перебування особи на державній службі, а саме: звільнення з посади державної служби [7, с. 254]. Наведену класифікацію дисциплінарних стягнень, на наш погляд, варто доповнити заходами дисциплінарного впливу і віднести їх до відповідних груп. Зауважимо і той факт, що система дисциплінарних стягнень, застосовуваних до державних службовців, переважно пов'язана з морально-етичним та організаційним впливом на правопорушника, зачіпає його авторитет і репутацію в колективі державного органу, а тому може бути охарактеризована як дещо однотипна й недостатньо ефективна.

У цьому зв'язку доречно звернутися до досвіду зарубіжних демократичних держав, що мають розвинені інститути державної служби. Приміром, у Франції перелік дисциплінарних стягнень, що накладаються на державних службовців, поділений на чотири групи. До першої належать попередження і догана; до другої - тимчасове відсторонення від посади строком до 15 днів (та дві додаткові санкції: а) виключення зі списку підвищення в посаді, б) переведення в офіційному порядку на іншу роботу); до третьої - пониження рангу державного службовця, тимчасове відсторонення від посади на строк від 6 місяців до 2 років; до четвертої - примусовий вихід на пенсію або звільнення. Як бачимо, система дисциплінарних стягнень, що діє у Франції, включає 9 видів санкцій, застосування яких, окрім морального впливу, справляє значний вплив на кар'єрне зростання чиновника, а також на його матеріальне становище [8, с. 98]. У дисциплінарній практиці США використовуються такі дисциплінарні стягнення: попередження або догана, пониження в посаді, низька оцінка службової діяльності в черговій характеристиці, тимчасове відсторонення від роботи без виплати зарплати, звільнення зі служби, що теж робить систему стягнень такою, що радше чинить матеріально-організаційний, аніж моральний вплив на державного службовця. У Німеччині законодавець установлює дисциплінарними стягненнями: догану, грошовий штраф, зменшення окладу, переведення на іншу посаду того ж професійного спрямування, але з меншим посадовим окладом, звільнення зі служби, зменшення пенсійного забезпечення або взагалі відмова у його виплаті. До державних службовців у Швейцарії можуть застосовуватися

дисциплінарні стягнення у вигляді догани; штрафу; зняття пільг на проїзд; тимчасового відсторонення від роботи при зниженні розміру або позбавленні посадового окладу; зниження посадового окладу в межах сум, передбачених для посади; зниження або позбавлення чергових підвищень посадового окладу; переведення на тимчасову роботу, відсторонення від посади та ін. При цьому законодавство допускає у виняткових випадках одночасне накладення декількох дисциплінарних стягнень [9, с. 290].

Викладене свідчить про те, що більшість указаних дисциплінарних стягнень, застосовуваних до державних службовців у США, Німеччині та Швейцарії, мають матеріальний характер та знижують кар'єрні досягнення державного службовця (пониження в посаді). Безсумнівно, для основної маси службовців дисциплінарні стягнення матеріального плану є більш дієвими, ніж, приміром, дисциплінарні стягнення морального характеру. З нашого погляду, стосовно дисциплінарного проступку, який має об'єктом службову дисципліну, встановлювати матеріальну відповідальність вважаємо недоцільним. Крім того, зауважимо, що хоча українське законодавство не передбачає дисциплінарних стягнень матеріального характеру (окрім звільнення), усе ж накладення будь-якого стягнення, згідно із положеннями законодавства, по суті виконує вже функцію негативного матеріального впливу на правопорушника, адже заходи заохочення в цей період до нього не застосовуються. У науці існують пропозиції щодо включення до переліку дисциплінарних стягнень такого, як пониження в посаді.

Однак включення до переліку стягнень такого виду, на нашу думку, порушуватиме положення ч. 3 ст. 22 Конституції України про те, що при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Державний службовець може бути переведений на іншу вакантну посаду тільки за його особистою згодою. Отже, реалізація такого виду стягнення буде незаконною. Зауважимо, що серед вчених поширюється думка про перегляд існуючих дисциплінарних стягнень у бік їх розширення і посилення суворості. Так, І. В. Лазор пропонує розширити перелік стягнень за рахунок включення таких, як дисциплінарне відсторонення від роботи, дисциплінарний штраф [10, с. 11]. В. І. Щербина як дисциплінарні стягнення пропонує передбачити дискваліфікацію працівника, попередження працівника про неповну професійну придатність [11, с. 15]. Дисциплінарні

стягнення як міру державно-правового примусу необхідно відрізнити від дисциплінарно-припиняючих заходів. До числа останніх, наприклад, можна віднести відсторонення державного службовця від виконання службових обов'язків. Застосування такої міри можливо відносно держслужбовця, що з'явився на службі в стані алкогольного, наркотичного або іншого токсичного сп'яніння; залученого як обвинуваченого, щодо якого судом винесено постанову про тимчасове відсторонення від посади відповідно до положень Кримінально-процесуального кодексу України [12, ст. 154].

Дисциплінарно-припиняючі заходи спрямовані в першу чергу на припинення протиправної поведінки державного службовця. При цьому факт правопорушення ще не встановлений, а є лише достатні підстави вважати, що таке правопорушення було вчинене або вчиняється. Як зауважує А. Кірмач, дисциплінарні стягнення застосовуються з метою покарання правопорушника, а також попередження можливих правопорушень у майбутньому (загальна і спеціальна превенція), тоді як метою дисциплінарно-припиняючих заходів є виключно припинення протиправної поведінки для запобігання настанню шкідливих наслідків [13, с. 38]. Вважаємо, що встановлення найбільш ефективної системи дисциплінарних стягнень на рівні законодавства сприятиме зміцненню законності і дисципліни на державній службі. З огляду на євроінтеграційні прагнення України щодо реформування державної служби, обґрунтовано видається постановка питання про розширення переліку дисциплінарних стягнень. Це стимулюватиме державного службовця якісно і добросовісно виконувати службові обов'язки, а також не вчиняти проступки в подальшій роботі. На нашу думку, більш ефективним є такий перелік дисциплінарних стягнень щодо державних службовців: зауваження; догана; сувора догана; звільнення з посади державної служби. До заходів дисциплінарного впливу варто віднести затримку до одного року у присвоєнні чергового рангу чи призначенні на вищу посаду. Слід законодавчо закріпити і положення про те, якщо винне невиконання або неналежне виконання державним службовцем своїх службових обов'язків триває, незважаючи на застосування дисциплінарного стягнення, суб'єкт призначення вправі застосувати до нього нове дисциплінарне стягнення.

Отже, підсумовуючи дослідження, нами встановлено, що в Законі України «Про державну службу» 2015 р. визначаються виключно дисциплінарні стягнення. Законодавець окремо не виділяє

заходи дисциплінарного впливу, що мало місце в Законі 1993 р. Українське законодавство не містить дисциплінарних стягнень (окрім звільнення з державної служби), які б спричиняли для держслужбовців обмеження матеріального характеру, а спрямовані на обмеження саме морального, соціального та організаційного характеру. Зауваження, догана й попередження про неповну службову відповідність є дисциплінарними стягненнями особистого немайнового характеру.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про державну службу: Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-УІІ // ВВР. – 2016. - № 4. - Ст. 43 (з наст. змін. та допов.).
2. Старцев О. Правове регулювання дисциплінарної відповідальності державних службовців / О. Старцев // Прокуратура. Людина. Держава. - 2005. - №1. – С. 73-77.
3. Про державну службу: Закон України від 16 груд. 1993 р. № 3723-ХІІ // ВВР. – 1993. - № 52 - Ст. 490.
4. Государственная служба и государственные служащие во Франции // Российско-французская серия: информ. и учеб. мат.- 1994. - № 23. – 162 с.
5. Дисциплінарна відповідальність державного службовця в Україні: питання теорії і право-вого регулювання: монографія / С.В. Ківалов, Л. Р. Біла-Тіунова, Л.М. Корнута. - О.: Фенікс 2013. - 274 с.
6. Експрес. - 2017. - № 28(9182). – 13-20 квітня. – С. 2
7. Авер'янов В. Б. Державна служба: організаційно-правові основи і шляхи розвитку / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. - К. : Вид. дім «Ін-Юре», 1999. - 272 с.
8. Бурдон Ж. Государственная служба и государственные служащие во Франции / Ж. Бурдон // Российско-французская серия: информ. и учеб. материалы. – М., 1994. - № 23. – С. 98-106.
9. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України: монографія / за заг. ред. В. П. Тимошука, А. М. Школика. - К.: Конус-Ю, 2007. - 735 с.
10. Лазор І. В. Юридичні та соціальні аспекти дисципліни праці: автореф. дис. . канд. юрид. наук: 12.00.05 / І. В. Лазор. - К., 2011. - 20 с.
11. Щербина В.І. Дисциплінарна відповідальність державних службовців органів внутрішніх справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / В.І. Щербина; Харківський нац. університет внутрішніх справ. - Х., 1998. - 22 с. 12.Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VІ // Голос України. - 2012. - № 9091(з наст. змін. та допов.).
13. Кірмач А. Дисциплінарна відповідальність та службове розслідування щодо державних службовців / А. Кірмач // Підприємництво, господарство і право. - 2010. - № 1. - С. 37-41.

Є.І. Моршнєв,
*доктор наук в галузі права, професор,
академік Міжнародної Кадрової Академії*

А.О. Фомінова,
*магістр права
(м. Львів)*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ТА ГАЛУЗЕВОЇ НАЛЕЖНОСТІ ІНСТИТУТУ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Питання юридичного закріплення та реалізації дисциплінарної відповідальності державних службовців в Україні завжди відзначалося особливою актуальністю. Незважаючи на значну кількість змін, які вносились до Кодексу законів про працю України [2], механізм даного виду відповідальності, за винятком нещодавнього прийняття Закону України «Про державну службу», суттєвих змін не зазнавав. Тому потребують подальшого переосмислення сутнісні характеристики даного правового інституту, його галузевої належності (особливо - у контексті вищевказаного новоприйнятого Закону, який юридично закріпив принципи, правові та організаційні засади забезпечення державної служби).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Юридична природа дисциплінарної відповідальності державних службовців раніше неодноразово виступала об'єктом наукових досліджень. Дисциплінарна відповідальність державного службовця є особливим правовим інститутом права державної служби. Це пов'язано з тим, що, на відміну від інших інститутів відповідальності (адміністративної, цивільно-правової, кримінальної), він регулюється нормами не тільки адміністративного, але й трудового права. Дана обставина зумовила існування різних точок зору стосовно належності інституту дисциплінарної відповідальності державних службовців з позиції різних галузей права, які піддавалися дослідженню в різні часи такими вченими, як В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, Л.Р. Біла-Тіунова, Д.М. Бахрах, І.Л. Бачило, Н. М. Вапнярчук, І.П. Голосніченко, Є.В. Додін, С.Д. Дубенко, І.О. Картузова, С.В. Ківалов, І.Б. Коліушко, В.М. Корельський, Л.М. Корнута, В.К. Малиновський, О. Д. Новак, О.Д. Оболенський, І.М. Пахомов, А.А. Сергієнко, Ю.М.

Старілов, В.В. Цветков, В.К. Шкарупа, В.В. Щербак, Х.П. Ярмачі та ін. Однак, незважаючи на цілу низку наукових досліджень з даної проблематики, після прийняття нового Закону України «Про державну службу» [1] зазнав змін і сам інститут дисциплінарної відповідальності державних службовців. У зв'язку з цим виникає необхідність подальшого дослідження його сутнісних та функціональних особливостей, а також правової належності.

Постановка завдання. Мета статті полягає у тому, щоб на підставі аналізу та узагальнення чинного законодавства України, практики його застосування, теоретичного осмислення наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених з'ясувати проблему галузевої належності дисциплінарної відповідальності державних службовців України та запропонувати власне бачення даного питання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи сучасний етап розвитку дисциплінарної відповідальності державних службовців, необхідно зазначити, що підходи до розуміння правової сутності дисциплінарної відповідальності суттєво не змінилися. На сьогодні продовжує існувати проблема відсутності єдиного підходу до вирішення галузевої належності дисциплінарної відповідальності державних службовців. Головний чинник зазначеної проблеми - це регулювання такої відповідальності одночасно нормами трудового та нормами адміністративного законодавства, що містяться у Законі України «Про державну службу». Фактично йдеться про певну конкуренцію норм чинного законодавства (адміністративного і трудового права) стосовно притягнення державних службовців до дисциплінарної відповідальності. Розміщення правових норм про дисциплінарну відповідальність державних службовців одночасно в декількох нормативно-правових актах є, на нашу думку, неефективним, оскільки несповна враховує потреби розвитку і реформування інституту державної служби та особливості правового статусу державних службовців. В юридичній науці існують різні думки та виникають дискусії з цього приводу, а також стосовно напрямів удосконалення законодавства про державну службу. На ґрунті точок зору науковців про галузеву належність дисциплінарної відповідальності державних службовців склалися дві доктринальні позиції. Перша обґрунтовується вченими в галузі трудового права (Н. Б. Болотіна, Г. І. Чанишева, М. І. Іншин). Її суть полягає в тому, що відносини державних службовців, які виникають у зв'язку з призначенням на державну службу, її проходженням і припиненням, -

не що інше, як трудові правовідносини. Прихильники зазначеної теорії наголошують на подвійному галузевому статусі держслужбовців: з одного боку, перебуваючи на державній службі, вони виступають як звичайні громадяни, які перебувають у трудових відносинах (виконують трудову функцію за винагороду). З другого - діють як представники державної влади і відповідно до цього приймають рішення, що мають владний характер. Зазначеної позиції правового регламентування дисциплінарної відповідальності державних службовців дотримуються й деякі вчені-адміністративісти (зокрема, В. М. Манохін та О. П. Коренев). На їх думку, діяльність держслужбовців упорядковується нормами адміністративного права, але тільки у процесі виконання ними владно-організуючих функцій. Відносини службовця з органом щодо його праці (нормування, оплати тощо) не належать до управління, а тому врегульовуються нормами трудового права.

Представники першої групи вчених вважають, що «перетягування» адміністративістами дисциплінарної відповідальності держслужбовців пов'язане із виокремленням певних видів дисциплінарної відповідальності - загальної та спеціальної. На цій підставі вони переконані, що загальна дисциплінарна відповідальність - це трудове право, а спеціальна - адміністративне право. Так, стверджується, що дисциплінарна відповідальність у межах трудового та адміністративного права має серйозні відмінності, наявність яких дає підставу для диференціації дисциплінарної відповідальності за суб'єктним складом та виокремлення двох окремих видів дисциплінарної відповідальності - загальної (трудової) та спеціальної (адміністративної) [5, с. 92].

Друга точка зору стосовно правового регулювання відносин з дисциплінарної відповідальності державних службовців підтримана більшістю представників науки адміністративного права (Ю. П. Битяк, В. В. Зуй, Л. Р. Біла-Тіунова, І. О. Картузова та ін.). В основу їх позиції покладено ідеї розмежування сфер застосування принципів та норм публічного і приватного права, що реалізується шляхом регламентації всіх питань вступу, проходження та припинення державної служби (у тому числі дисциплінарної відповідальності) адміністративно-правовими нормами. Для аргументації такого підходу вчені-адміністративісти намагаються виокремити особливості дисциплінарної відповідальності держслужбовців та на їх основі довести, що вона є інститутом адміністративного права.

Так, С. В. Ківалов, Л. Р. Біла-Тіунова та Л. М. Корнута до особливостей дисциплінарної відповідальності державного службовця, які, на їх переконання, відрізняють її від дисциплінарної відповідальності у трудовому праві, відносять наступне: 1) суб'єкт відповідальності - державний службовець; 2) джерела правового регулювання - адміністративно-правові акти; 3) фактичні підстави відповідальності; 4) види дисциплінарних стягнень; 5) порядок накладення стягнень; 6) особлива сфера застосування дисциплінарної відповідальності - державне управління [3, с. 98]. Державно-службові відносини мають спеціального суб'єкта й виступають саме як адміністративні правовідносини, відносини влади і підпорядкування держслужбовців виключно державні, тож виникають публічно-правові відносини, що регулюються (у тому числі й дисциплінарна відповідальність) адміністративним правом. Представники вказаної наукової позиції наголошують на доцільності звільнення інституту державної служби (зокрема, дисциплінарної відповідальності держслужбовців) від дії норм трудового права навіть за умови, що цей інститут включатиме до механізму правового регулювання деякі норми, аналогічні трудовим за формальним змістом.

Отже, необхідно відходити від твердження того, що державні службовці по суті є працівниками з особливостями правового статусу. Для реалізації такого підходу слід максимально відмовитись від проявів диспозитивного методу на користь імперативного. У цьому зв'язку зауважимо, що історично дисциплінарна відповідальність держслужбовців існувала як підінститут адміністративного права, що підтверджується нормативними актами ще дореволюційного періоду. У радянський період державного будівництва відбулася підміна норм адміністративного права про дисциплінарну відповідальність державних службовців нормами трудового права, які на той час регулювали єдиний інститут дисциплінарної відповідальності працівників і службовців. Сучасний стан правових засад дисциплінарної відповідальності державних службовців свідчить про збереження в деякій мірі норм трудового права для його впорядкування, що є відголосом радянського досвіду трактування відносин на державній службі, який має бути усунений. Попри непоодинокі спроби довести публічно-правову природу інституту дисциплінарної відповідальності державних службовців вченими-адміністративістами, в радянський період превалював підхід до віднесення цього інституту до системи трудового права, в основу якого

було покладено хибну теорію встановлення відповідальності за порушення дисципліни праці, яка мала поширення і на інститут державної служби. З нашої точки зору, основною мотивацією доцільності існування цієї теорії була наявність єдиного кодифікованого законодавчого акту-Кодексу законів про працю України (далі - КЗпП), яким регулювалися і, не зважаючи на оновлення вітчизняного законодавства, продовжують регулюватися переважна більшість службово-трудова відносин, зокрема, підстави та порядок застосування дисциплінарних стягнень та інших заходів впливу.

Звертаючись до зарубіжного досвіду, відмітимо, що на сьогодні в деяких країнах континентальної правової системи (Франція, Німеччина) правовий статус чиновника, у тому числі його дисциплінарну відповідальність, регламентують норми виключно адміністративного права. Системою спеціальних правових норм правовий статус держслужбовців визначено й у Великобританії та США. Для держав соціалістичної системи права, навпаки, характерним є віднесення дисциплінарної відповідальності до сфери трудового права з ототожненням працівників і службовців (В'єтнам, Китайська Народна Республіка) [4, с. 42]. Беручи до уваги тяжіння правової системи України до романо-германської, слід орієнтуватися на досвід регулювання дисциплінарної відповідальності держслужбовців адміністративним правом. Тож вважаємо, що відносини, пов'язані зі здійсненням державної служби, мають адміністративно-правовий характер, а тому доцільним є врегулювання питань щодо дисциплінарної відповідальності держслужбовців нормами адміністративного права.

В обґрунтування даної тези наведемо зміст преамбули нового Закону України «Про державну службу», де вказано, що Закон визначає принципи, правові та організаційні засади забезпечення публічної, професійної, політично неупередженої, ефективної, орієнтованої на громадян державної служби, яка функціонує в інтересах держави і суспільства, а також порядок реалізації громадянами України права рівного доступу до державної служби, що базується на їхніх особистих якостях та досягненнях. Положеннями ст. 1 цього Закону теж закріплено, що державна служба - це публічна, професійна, політично неупереджена діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави, а державний службовець - це громадянин України, який займає посаду державної служби в органі

державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби [1].

Узагальнення судової практики Вищим адміністративним судом України також торкається питання правового регулювання дисциплінарної відповідальності осіб, які працюють у державних органах та їх апараті, де зазначено, що з прийняттям Закону України «Про державну службу» скоротилося застосування норм трудового законодавства у сфері відносин між державними органами та службовцями, зокрема з питань дисциплінарної відповідальності. Вищий адміністративний суд України зауважив, що значна кількість законодавчих актів створює ускладнення під час їх застосування та визначення законодавства, що є пріоритетним для розв'язання спірних правовідносин у сфері публічної служби. У зв'язку із цим слід звернути увагу на те, що за загальним правилом під час вирішення справ досліджуваної категорії пріоритетними є норми спеціальних законів. Трудове законодавство ж підлягає застосуванню у випадках, якщо нормами відповідних законів не врегульовано спірних правовідносин або коли про це йдеться у спеціальному законі [7].

З цього випливає, що Вищий адміністративний суд України стоїть на позиціях скорочення застосування норм трудового права до визначеної категорії спорів та поширення на правовідносини, що виникають у цій сфері, норм адміністративного права. Такий підхід дозволить перейти в регулюванні дисциплінарної відповідальності державних службовців від засобів приватного права (трудового) до засобів та норм публічного права (адміністративного), інститутом якого і є державна служба та дисциплінарна відповідальність осіб, що її здійснюють. При цьому зазначимо, що в силу подальшого розвитку інституту державної служби, удосконалення законодавства в цій сфері, роль трудового права у правовому регулюванні державно-службових відносин повинна зменшитися. Службове право (яке нині формується), безумовно, стане важливою складовою публічного права.

Водночас, слід констатувати, що сучасний етап розвитку України як демократичної і правової держави передбачає необхідність

адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу та зумовлює необхідність як переосмислення цілого ряду теоретичних положень інституту державної служби, так і вдосконалення її правового регулювання. У контексті зазначеного особливого значення набуває відокремлення дисциплінарної відповідальності державних службовців від інституту приватного - трудового права, та набуття ним ознак публічно-правового інституту, який має розвиватися в межах адміністративного права.

Зокрема, слід підтримати позицію Л.М. Корнути стосовно науково-теоретичного обґрунтування приналежності інституту дисциплінарної відповідальності до адміністративного права, яке базується на тому, що: 1) цей інститут реалізується у сфері функціонування органів державної влади, тобто пов'язаний із публічно-правовими суспільними відносинами; 2) цей інститут стосується особливого суб'єкта - державних службовців, тобто осіб, які заміщують державні посади в державних органах; реалізують державно-владні повноваження; забезпечують реалізацію державно-публічних завдань і функцій; 3) джерелами цього інституту є здебільшого норми публічних галузей права і, насамперед, адміністративного права; 4) уперше законодавчо визначено фактичні підстави застосування дисциплінарної відповідальності, яких не передбачено у КЗпП; 5) уперше законодавчо визначено систему дисциплінарних стягнень, у тому числі й тих, що не передбачені у КЗпП; 6) уперше законодавчо визначено порядок накладення дисциплінарних стягнень, який характеризується рядом особливостей [6, с. 16]. Ознаками, які вказують на публічно-правову належність інституту дисциплінарної відповідальності державних службовців, на нашу думку, є такі: а) особливий суб'єкт відповідальності - суб'єкт владних повноважень (посадова особа органу внутрішніх справ, прокурор, керівник органу виконавчої влади та органу місцевого самоврядування) або суб'єкт, якому делеговані такі повноваження (нотаріус, експерт, спеціаліст); б) особливості підстав застосування відповідальності, а саме: вчинення дисциплінарного або адміністративного проступку(правопорушення); в) види форм впливу, які визначені в Законі «Про державну службу» та застосовуються паралельно з нормами КЗпП; г) порядок накладення стягнень, що регулюється як Законом «Про державну службу», так і відомчими Дисциплінарними статутами; д) сутність та зміст правовідносин, що виникають у випадку застосування дисциплінарної відповідальності, а

саме: відносин між керівником органу та підлеглою посадовою особою.

Із прийняттям Закону «Про державну службу» (2015 р.), який передбачив цілий розділ щодо дисциплінарної відповідальності державних службовців та виключив регулювання цього питання із КЗпП, питання нормативно-правового визначення галузевої приналежності дисциплінарної відповідальності державного службовця є практично вирішеним. Науково-теоретичне обґрунтування приналежності інституту дисциплінарної відповідальності до адміністративного права полягає у тому, що: цей інститут реалізується у сфері функціонування органів державної влади, тобто пов'язаний із публічно-правовими суспільними відносинами; цей інститут стосується особливого суб'єкта - державних службовців; джерелами цього інституту є норми публічних галузей права і, насамперед, адміністративного права; уперше законодавчо визначено фактичні підстави застосування дисциплінарної відповідальності, які не передбачені у КЗпП; уперше законодавчо визначено систему дисциплінарних стягнень, у тому числі й тих, що не передбачені у КЗпП; уперше законодавчо визначено порядок накладення дисциплінарних стягнень щодо державних службовців.

З урахуванням вищезазначеного можна констатувати, що дисциплінарна відповідальність державних службовців - це окремий вид юридичної відповідальності, що має вираження у застосуванні до державного службовця негативних заходів впливу особистого чи майнового характеру за невиконання чи неналежне виконання покладених на нього обов'язків або вчинення інших дисциплінарних проступків під час проходження державної служби.

Висновки. Отже, з урахуванням вищезазначеного, вважаємо, що дисциплінарну відповідальність державних службовців слід ідентифікувати та вивчати в межах публічного (адміністративного) права. На нашу думку, інститут дисциплінарної відповідальності державних службовців має бути кодифікованим і урегульованим в окремому нормативному акті. Таким може бути Дисциплінарний статут державного службовця України. Звісно назва цього нормативного акту потребує узгодження, але сутність ідеї його створення полягає в тому, що ним на державних службовців повинно поширюватися не законодавство про працю, а законодавство про державну службу. Відтак, такий підхід дозволить перейти в

регулюванні дисциплінарної відповідальності державних службовців від засобів приватного (трудового) права до засобів публічного (адміністративного) права. Вважаємо, що прийняття такого кодифікованого акту приведе чинне законодавство (в частині дисциплінарної відповідальності) у відповідність з вимогами Конституції України та дасть змогу на практиці користуватися не численними підзаконними актами, а одним законодавчим актом у формі статуту, який має містити розділи, що об'єднують норми стосовно: 1) поняття службової дисципліни; 2) поняття дисциплінарного проступку; 3) поняття дисциплінарної відповідальності; 4) поняття дисциплінарного стягнення; 5) системи дисциплінарних стягнень; 6) загального до всіх видів державної служби порядку накладення дисциплінарних стягнень; 7) порядку притягнення до дисциплінарної відповідальності та здійснення дисциплінарного провадження; 8) порядку проведення службового розслідування; 9) підстав та порядку відсторонення державного службовця від виконання посадових обов'язків на час проведення службового розслідування; 10) порядку прийняття та вимог до рішення про застосування заходів дисциплінарної відповідальності; 11) процесуального порядку оскарження рішення про накладення дисциплінарного стягнення; 12) порядку зняття (у тому числі й дострокового) дисциплінарного стягнення; 13) порядку відшкодування шкоди, завданої фізичним або юридичним особам незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю державного службовця під час реалізації ним своїх повноважень; 14) вимог до обліку накладених на державних службовців дисциплінарних стягнень. В окремих розділах цього Статуту слід передбачити, крім вказаних вище загальних норм, що стосуються усіх видів державної служби, особливості дисциплінарної відповідальності окремих категорій державних службовців - органів Національної поліції України, прокуратури, органів Державної фіскальної служби України, Служби безпеки України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій тощо.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19/page>

2. Кодекс законів про працю від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.

3.Адміністративна відповідальність державного службовця в Україні: питання теорії і правового регулювання : монографія / С. В. Ківалов, Л. Р. Біла-Тіунова, Л.М. Корнута. - Одеса: Фенікс, 2013. - 274 с.
4.Bundesgesetzblatt [Текст]. – 2002. - № 1. – BGBl. – С. 40-47.

5.Добробаба М. Б. Отраслевая принадлежность дисциплинарной ответственности государственных служащих Российской Федерации / М. Б. Добробаба //Современное право. - 2008. - № 4. - С. 90-94.

6. Корнута Л.М. Дисциплінарна відповідальність державного службовця в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Ад-міністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Л. М. Корнута. – Одеса, 2013. – 22 с.

7.Узагальнення судової практики [Електронний ресурс] // Офіц. веб-сайт Вищ. ад-мін. суду України. – Режим доступу: <http://www.vasu.gov.ua>.

Н.М. Нестеренко,

*кандидат юридичних наук, доцент
(м. Київ)*

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ

Медицина, яка займається питаннями здоров'я громадян, у сучасному світі відіграє надзвичайно важливу роль у житті людини, суспільства і цивілізації. Зарубіжний досвід багатьох країн із розвинутими системами охорони здоров'я свідчить про те, що медична галузь може ефективно та якісно функціонувати за допомогою існування системи загальнообов'язкового медичного страхування. Сучасний стан системи охорони здоров'я України не дозволяє у повній мірі забезпечити право громадян на медичну допомогу на рівні, передбаченому міжнародними стандартами та законодавством України.

Так, Загальна Декларація прав людини у частині 1 статті 25 наголошує, що, «кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідний для підтримання здоров'я...» [1]. Дещо конкретизує це положення стаття 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, частина 1 якої проголошує: «Держави, які беруть участь у цьому пакті, визнають право кожної людини на найвищий досяжний рівень

фізичного і психічного здоров'я» [2]. Конституція України у статті 49 закріплює право громадян на охорону здоров'я, медичну допомогу і медичне страхування [3].

В Україні розпочато процес розробки концептуальних напрямів з реформування системи охорони здоров'я, основні цілі якого закладені в Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [4], схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. В цьому контексті, активно опрацьовуються механізми удосконалення фінансування системи охорони здоров'я, у тому числі й такі, що базуються на впровадженні обов'язкового медичного страхування.

Як зазначає Говорушко Т.А., медичне страхування – це страхування на випадок утрати здоров'я з будь якої причини, у тому числі у зв'язку з хворобою та нещасним випадком. Медичне страхування може проводитися як у добровільній, так і в обов'язковій формах [5, с. 109].

За роки незалежності у Верховній Раді України на 2017 рік було зареєстровано більше десятка законопроектів щодо впровадження в медичній сфері України інституту обов'язкового медичного страхування, жоден з яких, поки що не набув статусу закону. На сьогоднішній день очікує розгляду у Верховній Раді законопроект № 4981-2 від 02.08.2016, ініціатором якого стала народний депутат України О. Богомолець.

Як зазначає Лівак П.Є., потреба в глибоких змінах ролі держави щодо правового регулювання і фінансового забезпечення сфери охорони здоров'я України викликана необхідністю вирішувати такі питання: яким повинен бути достатній рівень (% внутрішнього валового продукту – ВВП) державних витрат на сферу охорони здоров'я; який відсоток (%) фінансового забезпечення повинний бути за рахунок Фонду обов'язкового медичного страхування, оскільки кошти Фонду повинні витрачатися тільки на безпосереднє надання медичної допомоги; які види медичної допомоги повинні залишатися у веденні держави, а які можуть бути передані в недержавний сектор; за рахунок яких джерел надаватиметься гарантований рівень (пакет медичних послуг) медичної допомоги населенню країни [6, с. 31].

Аналізуючи стан медичного страхування в Україні, науковцями виділяється ціла низка проблем, що стримують його розвиток. Це зокрема, неналежна підготовка спеціалістів у цій сфері; відсутність адекватної винагороди праці лікарів у формі зарплат і

премій; уникнення страховиками зобов'язань щодо оплати лікування страхувальника, ґрунтуючись на різних підставах; відсутність законодавства, яке б регулювало медичне страхування; різне бачення чиновниками, страховиками та медиками моделі, на основі якої має діяти медичне страхування, зокрема, його обов'язкова форма; недостатня поінформованість громадян щодо можливостей страхової медицини [7, с. 272].

Як зазначається науковцями, державне регулювання системи надання медичної допомоги населенню у сфері охорони здоров'я, яка буде побудована за принципом прямого обов'язкового державного медичного страхування, є за своєю суттю та має реально стати ефективнішим, ніж державне фінансування лікувально-профілактичних установ у системі охорони здоров'я. Медицина, що спирається на соціальне медичне страхування, більше пристосована до ринкових умов і вимог, які висуває ринок до організації медичного обслуговування населення [8, с. 102–104].

Безумовно, система соціального медичного страхування забезпечить вищий рівень доступності медичної допомоги всім категоріям населення, що дозволить якісніше і повніше забезпечити різноманітні потреби пацієнтів у наданні медичних послуг. Але до цього, на нашу думку, ще дуже далеко.

В даний час наша держава проводить цілий ряд реформ. Реакція простих людей на них досить неоднозначна. Можна привести яскравий приклад нашумілої пенсійної реформи. Уряд на кожному кроці запевняв, що її впровадження дозволить в разі покращити пенсійне забезпечення, суттєво збільшить розмір пенсій, усуне «зрівнялівку», врахує стаж роботи, що також суттєво вплине на розмір пенсії тощо. Але сталося як сталося. Фактично ті пенсіонери, які мали високі пенсії отримали їх підвищення мінімум на 50-60 %, а то й в два рази. А ті, котрі мали невеликі пенсії, але стаж роботи їх становив 40 років, отримали надбавки до пенсій приблизно від 16 до 300 гривень. Так де ж обіцяна урядом справедливість?.

Що ж стосується реформування сфери охорони здоров'я, то це одна з найбільш болючих на сьогодні тем. І поки що таке реформування звелось до закриття амбулаторій, фапів, лікарень. Люди, особливо в сільській місцевості, змушені долати десятки, а то й сотні кілометрів для того, щоб потрапити на прийом до потрібного лікаря. Зарплата медичних працівників, зважаючи на ту відповідальність, яку лікарі несуть за життя та здоров'я пацієнта, теж

залишається на дуже низькому рівні, а це аж ніяк не сприяє покращенню якості надання медичних послуг. А тому твердження про те, що із запровадженням загальнообов'язкового медичного соціального страхування у нас відразу відбудеться підвищення рівня та якості надання медичних послуг, лікарні та амбулаторії отримають сучасне медичне обладнання, а заробітні плати лікарів виростуть в рази, є, на думку автора, просто «міфом», яким вдало маніпулюють політики напередодні кожних чергових виборів.

На сьогоднішній день більшість населення України взагалі не розуміє, що ж воно таке те обов'язкове медичне соціальне страхування, і який обов'язковий пакет якісних медичних послуг отримає кожний українець. Отримати інформацію про це вони зможуть тільки тоді, коли після прийняття Закону змушені будуть сплачувати обов'язкові внески. І тут знову може повторитися ситуація як з пенсійною реформою, - хто буде сплачувати великі внески зможе розраховувати на широкий спектр медичних послуг, інші ж отримають їх мінімальний набір. І в ситуації, коли людині потрібна буде дороговартісна операція, а страховка цих витрат не покриватиме, знову надія тільки на збір коштів від небайдужих українців, благодійних фондів тощо.

Тож на думку автора, перед прийняттям Верховною Радою України зазначеного законопроекту має пройти його детальне публічне обговорення. Має бути врахована думка практикуючих медиків, які працюють в звичайних амбулаторіях та лікарнях, досвід в цьому питанні провідних зарубіжних країн. Доцільним є проведення роз'яснень позитивних рис запровадження такого страхування у ЗМІ, на круглих столах із залученням широких мас громадськості і, найперше та найголовніше, обрання врешті-решт моделі загальнообов'язкового медичного соціального страхування, яка буде запроваджуватись в Україні.

Тож автор повністю підтримує тих науковців, які вказують на необхідність введення відповідної стратегії впровадження обов'язкового медичного страхування, а саме:

- зробити необхідною, соціально корисною ідею впровадження інституту обов'язкового медичного страхування на сучасному етапі розвитку країни;

- використовувати матеріали для поглибленого дослідження соціально-правових, фінансово-економічних, медико-демографічних,

історичних і організаційних аспектів впровадження обов'язкового медичного страхування інших країн;

- ввести у практику організації охорони здоров'я найбільш ефективні і передові форми фінансового менеджменту; системи забезпечення і контролю якості медичної допомоги; захисту прав головних суб'єктів ОМС – пацієнтів;

- зробити існуючі медичні заклади, що надають медичні послуги, дійсно самостійними господарюючими суб'єктами та реально створити в Україні ринок виробників і ринок самих медичних послуг із рівними можливостями для всіх суб'єктів відносин різних форм власності держави;

- провести адаптацію медичної сфери до роботи в умовах ринкової економіки при запровадженні обов'язкового медичного страхування;

- економічно обґрунтувати, як ефективно і раціонально розпоряджатися інвестиціями, які можуть бути залучені у медичну галузь, у тому числі і позики іноземних інвесторів Всесвітнього банку реконструкції і розвитку, благодійних та інших фондів;

- визначити обсяги фінансування медицини за рахунок власних коштів одержувачів медичних послуг;

- розробити нові підходи у сфері вищої освіти для забезпечення підготовки медичних фахівців до роботи в умовах дії обов'язкового медичного страхування з урахуванням досвіду зарубіжних країн;

- встановити реальний та адекватний рівень оплати праці медичних працівників з метою захисту їх соціально-економічних інтересів і виробити правові механізми контролю попередження корупційної складової у системі відносин «пацієнт–лікар»;

- встановити легальний соціальний контракт між медичними працівниками та суспільством взагалі на заміну існуючих взаємовідносин, побудованих на принципах корумпованого суспільства [6, с. 33].

Всі ці заходи допоможуть повернути довіру українців до реформ, що проводяться урядом, і нададуть можливість здійснити справді якісну та повноцінну реформу системи охорони здоров'я, яка на практиці забезпечить конституційне право громадян України на охорону здоров'я, медичну допомогу і медичне страхування.

Список використаних джерел та літератури

1. Загальна Декларація прав людини: Резолюція № 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН 20.11.1959 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. – Ст. 12. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», схвалена Указом Президента України від 12.01.2015 року № 5/2015 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Говорушко Т. А. Страхові послуги: навч. посіб. / Т. А. Говорушко // Центр навчальної літератури. – 2010. – С. 109.
6. Ливак П.Є. Обов'язкове медичне страхування – важливий аспект забезпечення прав громадян України на медичну допомогу // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). - № 2(65). - 2014. – С. 29-34.
7. Білик О.І., Качмарик С.А. Переваги та недоліки введення обов'язкової форми медичного страхування в Україні // Національний університет «Львівська політехніка», - С. 270-276 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua.
8. Ливак П. Е. Законодательное обеспечение реформы здравоохранения в Украине / П. Е. Ливак // Актуальные проблемы правового регулирования медицинской деятельности: материалы 2-й Всероссийской научно-практической конференции, 26 марта 2004 г. Москва / [под общ. ред. С. Г. Стеценко]. – М.: Издательская группа «Юрист», 2004. – С. 102–104.

Г.І. Оліх,
старший викладач
(м. Хмельницький)

РЕФОРМА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В АСПЕКТІ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТУ НА МІСЦЯХ

Реформа місцевого самоврядування в Україні бере свій початок із Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333 р. Через призму зазначеної цитати: «Доступність та належна

якість публічних послуг забезпечується шляхом оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципами субсидіарності та децентралізації.» [1], можна виділити її мету та завдання, які є наступними:

- Мета: доступність та належна якість публічних послуг;
- Завдання: вдосконалити державну політики шляхом розподілу повноважень на місцях.

Вказана вище реформа передбачає собою суттєві зміни, але ця стаття має за мету проаналізувати та вказати шляхи вдосконалення саме фінансового аспекту децентралізації влади.

Наслідком реформи стало утворення ОТГ: «На сьогодні уже створено 665 ОТГ (у 51 ОТГ – вибори 24.12.2017 р.), що об'єднали 3 118 громад (27,8% від загальної кількості місцевих рад станом на 01.01.2015 р.) та 5,7 млн осіб (13,4% загальної кількості населення України).»[2]

В основі фінансового аспекту реформи є наступне: відносна самостійність об'єднаних громад (зарахування до місцевих бюджетів 60% податку на доходи фізичних осіб на власні повноваження, на місцях залишаються надходження від наступних податків: єдиного, на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності та податку на майно). До реформи структура розподілу фінансів мала наступний вигляд: 25% надходило до обласних бюджетів, 75% – до бюджетів міст обласного значення, до сіл і селищ надходжень не передбачалось. Тепер до обласних бюджетів відраховується 15%, до бюджетів міст обласного значення – 60%, до держбюджету – 25%. Згідно з нововведеннями, місцеві бюджети втратили частину доходів від податку з доходів фізичних осіб – ПДФО. [3]

Процес формування бюджету ОТГ змінився, і набув певних особливостей. Вони є наступними:

- бюджети ОТГ мають міжбюджетні відносини з державним бюджетом. Мається на увазі що держава через державний бюджет може затверджувати обсяги міжбюджетних трансфертів(базова дотація, освітня субвенція, медична субвенція та інші).
- до бюджетів ОТГ зараховується 60% податку на доходи фізичних осіб.

- за рахунок бюджетів ОТГ проводитиметься фінансування видатків, які делегуються державою їм на виконання, а саме: видатки на утримання закладів бюджетної сфери – освіти, культури, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту, соціального захисту та соціального забезпечення. Джерелом фінансування видатків є як доходи, закріплені Кодексом за бюджетами ОТГ, так і міжбюджетні трансферти з державного бюджету (базова дотація, освітня та медична субвенції, інші дотації та субвенції).

- бюджети ОТГ беруть участь у горизонтальному вирівнюванні податкоспроможності, тобто: місцевим бюджетам з рівнем податкоспроможності (середні надходження на 1 мешканця) нижче 0,9 середнього показника по Україні для підвищення рівня їх забезпеченості надається базова дотація (80 відсотків суми, необхідної для досягнення показника 0,9). У разі, якщо рівень податкоспроможності бюджету ОТГ знаходиться в межах від 0,9 до 1,1 середнього показника по Україні горизонтальне вирівнювання податкоспроможності не здійснюється. При цьому, кошти вилучаються не в повному обсязі, як це було при системі балансування місцевих бюджетів, а лише 50 відсотків перевищення індексу податкоспроможності 1,1 до середнього значення по Україні.

- ради ОТГ мають право здійснювати місцеві запозичення до бюджетів ОТГ – як місцеві, так і внутрішні, в тому числі шляхом отримання кредитів (позик) від міжнародних фінансових організацій. Запозичення здійснюються до бюджету розвитку і кошти спрямовуються на реалізацію інвестиційних програм (проектів), метою яких є розвиток комунальної інфраструктури, впровадження ресурсозберігаючих технологій, створення, приріст чи оновлення стратегічних об'єктів довготривалого користування або об'єктів, які забезпечують виконання завдань міських рад, спрямованих на задоволення інтересів населення їх громад.

Зміни вже дали перші результати. Власні доходи місцевих бюджетів від 2014 по 2017 рік зросли на понад 100 млрд гривень. Темпи зростання місцевих податків та зборів у ОТГ становлять 29,4% (за 11 місяців 2017 р.), що більше від середнього по Україні на 24,9%. Зокрема, плата за землю зросла на 20%, надходження податку на нерухоме майно – на понад 70%. Видатки бюджету розвитку в розрахунку на одну особу порівняно з минулим роком збільшилися у 1,5 рази.[2]

Досвід розвинених країн свідчить, що бюджетна децентралізація є найбільш ефективним та дієвим способом забезпечення фінансової автономії та фінансової стійкості місцевих органів влади, тому що цей процес супроводжується передачею їм потужних джерел бюджетних надходжень, раніше закріплених за центральним урядом, та розширенням фінансової бази адміністративно-територіальних формувань. З економічної точки зору позитивно процеси фіскальної децентралізації оцінюють Б. Вейнгаст [4, с. 1-31], Дж. Родден і С. Роуз-Акерман [5, с. 1521-1572], зазначаючи, що процеси децентралізації дають більше можливостей органам місцевого самоврядування щодо залучення інвесторів, створюючи сприятливі умови для міграції факторів виробництва. При цьому Дж. Родден та С. Роуз-Акерман застерігають, що величина позитивних ефектів від процесів фіскальної децентралізації залежить від розвитку інституціонального середовища, у т.ч. забезпечення умов конкуренції. Зубріліна В.В. зазначає, що децентралізованими можна вважати системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування тих країн, де власні надходження місцевих бюджетів складають понад 50%, а країни, де рівень надходжень від трансфертів складає понад 45%, мають централізовану систему фінансового забезпечення [6].

Стан процесу бюджетної децентралізації в Україні вказує на наявність певної неузгодженості та перетину повноважень органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади, а саме з приводу розробки та ухвалення місцевих бюджетів. Децентралізація, яка відбувається, полягає у зміні агентів, що виконують загальнодержавні функції, але не в отриманні самостійності у прийнятті податково-бюджетних рішень. Вагома залежність місцевих бюджетів від державного свідчить про недосконалий розподіл дохідно-видаткових повноважень між рівнями управління і системи міжбюджетних відносин, і вказує на проблеми з нарощуванням доходної частини місцевих бюджетів через слабку економічну розвиненість окремих регіонів України.

Виходячи з вищезазначеного, можна виділити актуальні проблеми фінансового аспекту реформи:

1. Домінування поточних видатків місцевих бюджетів над видатками розвитку. Насправді, доходи ОТГ ще не настільки розвинуті, аби вони могли покривати не лише реальні потреби, а й бути достатніми для того, щоб вкладати кошти у розвиток.

2. Відсутність чіткого розподілу функціональних повноважень і відповідальності за надання послуг між рівнями влади.

3. Існує низка проблем з наданням повноважень з приводу становлення податку на майно на місцях. Існують області де податок на майно значно вище ніж в Києві, хоча сама нерухомість там є дешевшою.

4. Реформа ще не дала разючих результатів, тому проблемою залишається все ще недосягнення мети з приводу надання якісних публічних послуг населенню. Через брак коштів – це поки є недосягнутим.

5. Неузгодженість окремих норм Конституції України між собою та невизначеність окремих понять у законодавстві. 80% повноважень місцевого самоврядування (Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні») дублюються такими ж самими повноваженнями державних адміністрацій (Закон України «Про місцеві адміністрації»).

Але варто вказати, що реформа є не закінченою. Вона вступила в дію, але є динамічною і коригуватиметься під потреби населення. Все ж є низка шляхів актуалізації реформи. Важливим є вдосконалення системи звітування перед громадою міста щодо фінансової діяльності, а саме: наповнювати пояснювальні записки до звітів про виконання бюджету інформацією про причини невиконання або перевиконання планових показників, зазначенням переліків об'єктів, що фінансувались у відповідному періоді, та сум, які на ці об'єкти було витрачено, зазначенням того, що вдалося виконати додатково, за рахунок яких коштів тощо.

Необхідною є наявність можливості залучення додаткових джерел фінансування. Як вказувалось вище дохідна частина не є достатньою, тому вказана зміна б посприяла розвитку міста для встановлення його конкурентноспроможності з метою подальшого залучення інвестицій.

Одним із шляхів є відміна обов'язковості вилучення коштів з місцевих бюджетів у разі перевиконання дохідної частини. Таке перевиконання доцільніше спрямовувати на фінансування короткострокових програм розвитку або нагальних потреб території.

Отже, аналіз реформи бюджетної децентралізації показує, що дійсно певні позитивні аспекти все ж трапились, і є присутнім розвиток ОТГ. Але наявна і низка проблем, яка потребує втручання і вирішення. Саме тому в цій роботі вказано як на проблеми, так і на

можливі шляхи їх вирішення, так і на перспективні впровадження щодо вдосконалення системи цілому.

Список використаних джерел та літератури:

1. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної громади організації влади в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1.04.2014р. № 333-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/reformi/reforma-decentralizaciyi>.
3. Бюджетний кодекс України, Закон України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
4. Wicksell, K. (1896, 1958), Finanztheoretische Untersuchungen, Jena: Gustav Fischer (English trans.: A new principle of just taxation, in R. Musgrave and A. T. Peacock (eds), Classics in the Theory of Public Finance, New York: St. Martin's Press, pp. 72–118).
5. Rogoff K. Equilibrium Political Cycles/ K. Rogoff// American Economic Review. – 1990. – Vol. 80. – P. 21-36. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://scholar.harvard.edu/files/51_aer90.pdf.
6. Зубріліна В.В. Фінансово-бюджетна децентралізація: оцінка рівня та напрями розширення // Економічний простір :збірник наук. праць. №91. – Дніпропетровськ: ПДАБА: 2014. – С. 94-109.

О. В. Охман,

*кандидат юридичних наук
(м. Хмельницький)*

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ОСОБИСТІСТЬ ЗЛОЧИНЦЯ»

Питання визначення поняття «особистість злочинця» є одним з центральних як для кримінології, так і для інших наук, пов'язаних із злочинністю.

Кримінологія розглядає особистість злочинця як сукупність соціальних та психологічних ознак, що виділяють таких осіб із населення, а також як особливий криміногенний тип.

У кримінологічній літературі приділяється значна увага такому важливому питанню, як вивчення особистості злочинця. Його вірне розкриття дає можливість встановити, чому конкретна людина

порушила кримінальний закон. Над цією проблемою працювало багато відомих вчених, зокрема, загальновідомими з цієї тематики є праці Ю. М. Антоняна, Ю. Д. Блувштейна, В. В. Голіна, П. С. Дагеля, І. М. Даньшина, О. М. Джужи, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, О. М. Костенка, І. К. Туркевич та ін. Однак і до цього часу серед вчених немає єдиної точки зору щодо визначення терміна «особистість злочинця». Це обумовлює постановку цього питання як цілі даної роботи.

Для того, аби зрозуміти саму суть поняття «особистість злочинця», варто дати визначення включених в дане словосполучення термінів.

Особистість – це поняття, що відображає біологічну та соціальну природу людини як індивіда, який бере участь у соціальних, культурних та інших відносинах, а також система значущих рис, які виділяють особу в суспільстві [1, с. 614].

Крім цього, особистість – це певний рівень соціального, психічного розвитку людини, який забезпечує її становище у суспільстві та стосунках з іншими людьми. Це обов'язково індивідуальність, тобто наявна своєрідність поєднання між собою окремих психологічних якостей та їх прояву у поведінці та діяльності.

Особа злочинця – це синонім людини, яка вчинила злочин, а точніше – дії, що у даному суспільстві оцінені Кримінальним кодексом України як злочин. Іншими словами – це особа засудженого, який починає відбувати покарання.

Поняття «особистість злочинця» визначається як юридичними ознаками, які згідно з законом характеризують суб'єкт злочину, так і ознаками, що відображають особливості духовної сутності та містять внутрішні причини суспільної небезпеки особистості.

Науковці визначають декілька підходів до визначення поняття «особистість злочинця»: як до особистості, що скоїла злочин; як до сукупності соціальних властивостей конкретної особистості, зав'язків, стосунків, які у взаємодії з соціальними умовами визначили здійснення злочину; як до певного специфічного типу особистості, що має якісні відмінності від особистості, що є законослухняною.

І. М. Даньшин справедливо зазначає, що про особу злочинця можна говорити у зв'язку з настанням юридично значущої події – вчинення діяння, передбаченого кримінальним законом. Інакше і бути не може, оскільки властивості та якості будь-якої людини, у тому числі і злочинця, знаходять своє об'єктивне відображення не інакше

як у діях і діяльності.... Отже, початковий момент появи «особи злочинця» збігається з фактом вчинення злочину [2, с. 64-65].

А. Ф. Зелінський вважає, що особистість злочинця – це сукупність психологічних та моральних характеристик, тією чи іншою мірою типово притаманних людям, що винні в злочинній діяльності певного типу [3, с. 76].

С. В. Дьоменко зазначає, що злочинець теж є особистістю, але особистістю особливого роду, яка пов'язана з вчиненням злочину. У будь-якого злочинця переважають соціально значущі якості і властивості, які, як правило, мають негативне забарвлення, що, врешті-решт, і зумовлює вчинення ним злочину [4, с. 349]. Але ступінь і глибина негативних поглядів кожного конкретного злочинця може бути різною. В одному випадку можуть мати місце глибокі антисоціальні погляди особистості, які безпосередньо викликають не тільки вчинення одного злочину, але і його злочинну поведінку впродовж тривалого часу. В іншому випадку негативні погляди особистості не вирізняються глибиною, але особа схильна їх проявити в конкретній життєвій ситуації.

На думку А. П. Закалюка, особистість злочинця є сукупністю специфічних соціально-типових рис, що базується на визначенні специфічних особистісних ознак та їх походження, вплив на кримінально-правову характеристику та їх детерміністичну залежність від факту вчинення злочину. При цьому особистість специфічних соціально-типових ознак особистості злочинця полягає у тому, що вони: формуються у процесі неблагополучного соціального розвитку особистості; відрізняються своєю суспільною неприйнятністю та суспільною небезпечністю; обумовлюють криміногенну мотивацію та кримінальну активність особи; безпосередньо спричиняють вчинення злочину [5, с. 253].

Особистість злочинця відрізняється від особистості законослухняної людини суспільною небезпекою, їй притаманні злочинні потреби та мотивації, емоційно-вольові деформації та негативні соціальні інтереси.

Таким чином, визначення кримінологічного поняття «особистість злочинця» в оптимальному вигляді має будуватися шляхом доповнення філософського поняття особи характерними властивостями й якостями. Тоді поняття особистості злочинця є більш конкретизованим, дозволяє повно здійснювати вивчення злочинності як суспільно небезпечного явища, досліджувати його динаміку та

прогнозувати наслідки, при цьому чітко визначення базової категорії кримінології(якою саме і є категорія «особистість злочинця») дозволяє цілком точно спрямувати практичну та теоретичну роботу щодо типологізації злочинців, зробити більш ефективними роботи по збиранню та обробці інформації про конкретну особу, що вчинила злочин.

Криміналістичну структуру особистості злочинця можна уявити як таку, що складається з елементів, а саме: що містять такі соціально-демографічні ознаки, як соціальне походження і стан, сімейне і посадове становище, національну і професійну належність, рівень матеріальної забезпеченості; які утворюють рівень розумового розвитку, освітньо-культурний рівень, знання, навички, уміння; до яких входять моральні якості, ціннісні орієнтації і прагнення особистості, її соціальні позиції і зв'язки, інтереси, потреби, схильності, звички; що формують психічні процеси, властивості і стани особистості; що складаються із соціального змісту і прояву таких біофізіологічних ознак, як стать, вік, стан здоров'я та ін.

Отже, особистість злочинця – складне поняття, яке є одним із основних у кримінології, так як включає в себе сукупність значимих характеристик, завдяки яким можна визначити людину, винну у порушенні кримінального закону, а також умови та обставини, що вплинули на злочинну поведінку. Розкривши особистість злочинця, значно легше виявити причини та мотиви вчинення ним певної протиправної поведінки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. Бусел В.Т. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 1245 с.
2. Кримінологія: Загальна та особлива частини: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд; За заг. ред. І. М. Даньшина. – Х.: Право, 2003. – 620 с.
3. Зелінський А. Ф. Криминальная психология: научно-практическое издание / А. Ф. Зелинский. – К.: ЮринкомИнтер, 1999. – 240 с.
4. Дьоменко С. В. Спірні питання визначення поняття «особистість злочинця» / С. В. Дьоменко // Актуальні проблеми держави і права. – 2009. – Вип. 45. – С. 348-352
5. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. – Кн.2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. / А. П. Закалюк. – К.: Ін Юре, 2007. – 712 с.

В.О. Парандій,
кандидат історичних наук, доцент
(м. Хмельницький)

СПРАВА «ГОНГАДЗЕ ПРОТИ УКРАЇНИ» – БЕЗКАРНІСТЬ ВБИВАС

Вбивство Георгія Гонгадзе залишається однією з найгучніших кримінальних справ сучасної України. Виконавці цього злочину – у в'язниці, тоді як замовники досі офіційно не покарані.

16 вересня 2000 року в Києві зник український журналіст Георгій Гонгадзе. Ця подія, поряд з оприлюдненням звинувачень про можливу причетність влади до долі журналіста, стала причиною наймасштабнішої політичної кризи в Україні за останні 10 років, а також масових акцій протесту у Києві.

17 квітня 2000 року в мережі Internet з'явилося видання «Українська правда», засноване та редаговане Георгієм Гонгадзе. Сайт спеціалізувався на політичних новинах та коментарях, приділяючи особливу увагу президенту Леоніду Кучмі, українським олігархам та критиці офіційних засобів масової інформації.

14 липня 2000 року Гонгадзе офіційно звернувся з листом до Генерального прокурора України Михайла Потебенька, у якому виклав факти щодо стеження за ним працівників міліції та невідомих осіб. Крім того, в «Українську правду» неодноразово дзвонили невідомі з погрозами. 16 вересня 2000 року по дорозі додому Гонгадзе був викрадений. Наступного дня з цього приводу було порушено кримінальну справу, а 2 листопада в Таращанському лісі за 70 км від Києва було знайдено тіло, в якому друзі і родичі впізнали тіло журналіста. Більшість проведених згодом експертиз підтвердило, що знайдений труп – це тіло Гонгадзе.

28 листопада лідер Соціалістичної партії Олександр Мороз обнародував у Верховній Раді України аудіозаписи, таємно зроблені

майором президентської охорони Миколою Мельниченком в кабінеті президента України – на них Л. Кучма обговорює Г. Гонгадзе як проблему з главою МВС Ю. Кравченком, генпрокурором Потебеньком, головою СБУ Л. Деркачем і главою президентської адміністрації Литвином. Зокрема в записах фігурує наказ Юрію Кравченку розібратися з журналістом, а на іншій – Ю. Кравченко звітує про проведену роботу. Експертизи «плівок Мельниченка», проведені в Європі та США підтвердили достовірність голосу Л. Кучми. [1]

Зникнення та вбивство Георгія Гонгадзе викликало широкий резонанс в Україні та за кордоном. Так в Україні із акцій протесту проти зникнення та вбивства Гії почалися широкомасштабні протестні дії відомі під назвою «Україна без Кучми», в ході якої протестувальники звинувачували тодішнього президента Леоніда Кучму та його найближче оточення у зникненні журналіста і вимагали відставки Президента. Після придушення акції у березні 2001 року дружина Георгія Мирослава з дітьми і Микола Мельниченко отримали політичний притулок у США.

Лише 27 лютого 2001 року Генеральна прокуратура визнала факт смерті Г. Гонгадзе і порушила справу по статті «Навмисне вбивство», а 3 вересня 2002 року визнала, що знайдене в Таращанському лісі тіло належить Гонгадзе. У 2005 році за звинуваченням у причетності до вбивства Георгія Гонгадзе були затримані три колишніх співробітники Департаменту зовнішнього спостереження і кримінальної розвідки МВС Валерій Костенко, Микола Протасов і Олександр Попович, яких 15 березня 2008 року Апеляційний суд Києва визнав винними і засудив до 13 та 12 (Костенко й Попович) років позбавлення волі.

У 2009 році в Київській області були знайдені останки черепа, які за заявою Генпрокуратури, належали Г. Гонгадзе. Однак через незгоду матері журналіста Лесі Гонгадзе визнавати, що знайдені останки належать її синові, Георгій Гонгадзе був похований на території церкви Миколи Набережного у Києві лише 22 березня 2015 року, через два роки по смерті його матері. Напередодні Мирослава Гонгадзе (дружина Гії) зустрілась із Президентом України Петром Порошенком, із рук якого отримала Зірку Героя України, присвоєну Георгію Гонгадзе у 2005 році.

У грудні 2010 року було завершено розслідування кримінальної справи зі звинувачення колишнього начальника

головного управління кримінального розшуку МВС Олексія Пукача в убивстві Гонгадзе.

21 березня 2011 року Генеральною прокуратурою було порушено кримінальну справу стосовно другого президента України Леоніда Кучми, який звинувачувався у перевищенні влади і службових повноважень, які призвели згодом до вбивства журналіста Георгія Гонгадзе.

Йому був обмежений виїзд за межі України. На наступний день він прибув на допит в генпрокуратуру, але відмовився від очної ставки з Миколою Мельниченком.

24 березня у Кучми була очна ставка з Олексієм Пукачем, після якої йому були висунуті звинувачення. За його словами, обвинувачення базується на плівках та свідченнях Миколи Мельниченка та Олександра Мороза. 4 квітня все таки відбулася очна ставка Кучми і Мельниченка. 26 квітня було оголошено про завершення розслідування.

21 жовтня 2011 року конституційний суд оприлюднив рішення, згідно з яким обвинувачення у скоєнні злочину не може ґрунтуватися на даних, отриманих незаконним шляхом. 14 грудня того ж року Печерський суд Києва скасував постанову генпрокуратури про порушення кримінальної справи щодо Кучми, визнавши порушення справи незаконним.

30 серпня 2011 року під час судового засідання О. Пукач зізнався, що власноруч убив Георгія Гонгадзе і назвав замовників вбивства – Леоніда Кучму, Володимира Литвина та Юрія Кравченка (покінчив життя самогубством 4 березня 2005 р. – у записці родині, яку знайшли у нього за поясом, було сказано, що він не винний у противоправних діях, і «став жертвою політичних інтриг президента Кучми і його оточення») – і 29 січня 2013 року Печерським судом Києва був засуджений до довічного ув'язнення.

7 вересня 2010 року офіційне слідство у справі вбивства Георгія Гонгадзе визнало винним Ю. Кравченка як замовника вбивства. [2]

13 грудня 2011 року Печерський районний суд Києва визнав незаконним порушення кримінальної справи щодо Л. Кучми і скасував відповідну постанову Генпрокуратури, не визнавши записи майора М. Мельниченка доказом у справі про вбивство журналіста. Це рішення підтвердили Апеляційний суд Києва, а потім Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ.

29 січня 2013 року колишній начальник головного управління кримінального розшуку МВС Олексій Пукач за вбивство Георгія Гонгадзе засуджений до довічного ув'язнення з конфіскацією майна і заборобою займати державні посади. Після оголошення вироку, суддя Мельник запитав у Пукача, чи погоджується він з вирок, на що Пукач відповів: «Я погоджуся, коли у цій клітці зі мною будуть Кучма і Литвин» [3].

6 січня 2016 року Апеляційний суд Києва визнав вирок про довічне тюремне ув'язнення Олексія Пукача законним.

10 вересня 2018 року Європейська мережа з виконання рішень (EIN) провела щоквартальний брифінг для постійних представництв Ради Європи за участі представників громадянського суспільства. Під час заходу, експерт УГСПЛ Олена Проценко представила справу Гонгадзе. Ця справа стосується вбивства журналіста Георгія Гонгадзе у 2000 році та відсутності ефективного розслідування.

Проценко висунула декілька рекомендацій на підтримку справи «Гонгадзе проти України (Заява № 34056/02)», а саме необхідність запровадження більш широкого поняття медіа, яке охоплюватиме всіх суб'єктів ЗМІ, а також важливість створення засобів судового захисту для журналістів, яким може загрожувати небезпека, та їх сімей. Вона також запропонувала створити спеціальні поліцейські підрозділи із знанням та методами, необхідними для розслідування злочинів проти журналістів. [4]

Медійні та правозахисні організації закликають владу публічно відзвітувати про хід розслідування вбивства засновника «Української правди» Георгія Гонгадзе і одного з керівників УП Павла Шеремета.

Про це йдеться заяві медійників та правозахисників, опублікованій на сайті «Детектор медіа» 16 вересня, у 18-ту річницю зникнення Гонгадзе.

У тексті зазначається, що знайти і притягнути до відповідальності замовників убивства Гонгадзе обіцяли усі президенти та усі глави МВС та ГПУ.

«Але щороку повторюється те саме. Нас, представників українських медійних, правозахисних організацій та журналістської спільноти, обурюють постійні пусті обіцянки, і ми вимагаємо у президента України, прем'єр-міністра, міністра внутрішніх справ та генпрокурора завершити розслідування, і назвати нарешті замовників вбивства нашого колеги», - йдеться в заяві. [5]

Минуло 18 років з дня смерті Георгія Гонгадзе. За цей час виросло вже ціле покоління, тобто людина народилася, пішла в дитячий садок, потім пішла в школу і встигла її закінчити. Чому в Україні, яка за весь цей час пережила не одного президента, тим більше – прем'єра і генпрокурора, пережила два Майдани, в якій вже п'ятий рік триває війна, досі не встановилася справедливність в цих трагічних питаннях?

Список використаних джерел та літератури:

1. Лук'янюк В. Убивство Георгія Гонгадзе. // Електронне джерело: <http://www.jnsn.com.ua/cgi-bin/m/tm.pl?Month=09&Day=16>
2. Лещенко С. Названо першого замовника убивства Гонгадзе. І єдиного? // Електронне джерело: <https://www.pravda.com.ua/articles/2010/09/14/5380500/>
3. Штифурко Т. Убивство Гонгадзе: справа, яку не можна забувати. Хронологія. // Електронне джерело: https://zik.ua/news/2016/03/22/ubyvstvo_gongadze_sprava_yaku_ne_mozhna_zabuvaty_hronologiya_683256
4. Справа Гонгадзе в центрі уваги брифінгу для громадянського суспільства Європейської мережі з виконання рішень. // Електронне джерело: <https://helsinki.org.ua/articles/sprava-honhadze-v-tsentri-uvahy-bryfinhu-dlya-hromadyanskoho-suspilstva-evropejskoji-merezhi-z-vykonannya-rishen/>
5. Медійники й правозахисники вимагають розслідувати вбивства Гонгадзе і Шеремета. // Електронне джерело: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/09/16/7192257/>

О.А. Рапацька

*Магістрант I курсу
(м. Хмельницький)*

ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ АДВОКАТА ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Дослідженням діяльності інституту адвокатури присвячено багато спеціальної літератури. Актуальність цієї теми пояснюється важливістю ролі адвокатури яку вона відіграє в сучасному суспільстві. Незважаючи на безліч наукових праць присвячених цій темі, необхідно зазначити, що вона досліджена неповністю, адже як будь-який державний інститут адвокатура перебуває у постійному розвитку, а її діяльність потребує нових наукових досліджень.

Згідно ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 року № 5076-VI (далі – Закон), під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правової допомоги, зокрема:

1) звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб);

2) представляти і захищати права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб у суді, органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, громадських об'єднаннях, перед громадянами, посадовими і службовими особами, до повноважень яких належить вирішення відповідних питань в Україні та за її межами;

3) ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними для адвокатської діяльності документами та матеріалами, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом;

4) складати заяви, скарги, клопотання, інші правові документи та подавати їх у встановленому законом порядку;

5) доповідати клопотання та скарги на прийомі в посадових і службових осіб та відповідно до закону одержувати від них письмові мотивовані відповіді на ці клопотання і скарги;

6) бути присутнім під час розгляду своїх клопотань і скарг на засіданнях колегіальних органів та давати пояснення щодо суті клопотань і скарг;

7) збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою;

8) застосовувати технічні засоби, у тому числі для копіювання матеріалів справи, в якій адвокат здійснює захист, представництво або надає інші види правової допомоги, фіксувати процесуальні дії, в яких він бере участь, а також хід судового засідання в порядку, передбаченому законом;

9) посвідчувати копії документів у справах, які він веде, крім випадків, якщо законом встановлено інший обов'язковий спосіб посвідчення копій документів;

10) одержувати письмові висновки фахівців, експертів з питань, що потребують спеціальних знань;

11) користуватися іншими правами, передбаченими цим Законом та іншими законами [1].

Зрозуміло, що будь-яка юридична діяльність пов'язана із застосуванням права, і вона не може здійснюватися інакше ніж у межах закону. Діяльність адвоката проходить під складеною ним присягою суворо додержуватися законодавства України, міжнародних актів про права і свободи людини, правил адвокатської етики. Від адвоката вимагається глибоке знання законодавства і вміння його практичного застосування, підтримання професійних правових знань і їх систематичне оновлення. Адвокат зобов'язаний підтримувати свою обізнаність щодо ведення цивільних та кримінальних справ, особливостей розробки та відстоювання правової позиції. Нормативно-правове регулювання обов'язків адвоката деталізовано у ст. 21 Закону.

Окрім того, Правила адвокатської етики дещо збільшують обсяг обов'язків адвоката порівняно з передбаченим Законом. Це, мабуть, пояснюється різноманітністю адвокатської діяльності, необхідністю вироблення найбільш оптимальних засобів захисту за умов, коли адвокат, як зазначено у Правилах, виступає носієм обов'язків, іноді суперечливих по відношенню до клієнтів, суддів та інших державних органів, адвокатури та окремих адвокатів, суспільства в цілому.

Закріплений у Присязі адвоката України обов'язок завжди берегти чистоту звання адвоката збігається з нормами Правил адвокатської етики про повагу до адвокатської професії [2] і, дбаючи про престиж звання адвоката, забезпечувати високий рівень культури, поведінки, дотримуватись загальноприйнятих норм ділового етикету, в т.ч. щодо зовнішнього вигляду, поводити себе стримано, тактовно тощо [2]. Порушення адвокатом професійних обов'язків може призвести до притягнення його до дисциплінарної відповідальності. Особливої ваги набувають обов'язки адвоката при виконанні професійної діяльності, встановлені щодо його стосунків з клієнтом, іншими учасниками процесу, колегами. Наприклад, адвокату забороняється приймати доручення, якщо засоби його досягнення, на яких наполягає клієнт, є протиправними [2].

Використання адвокатом усіх передбачених законом засобів захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб є найважливішим чинником у досягненні ефективних результатів здійснюваної адвокатом діяльності. Слід звернути увагу на те, що Правила адвокатської етики наголошують на обов'язку адвоката протистояти будь-яким спробам посягання на його незалежність, бути мужнім і принциповим у виконанні своїх професійних обов'язків, відстоюванні професійних прав, гарантій адвокатської діяльності та їх ефективному використанні в інтересах клієнтів [2]. Однак слід зазначити, що чинне законодавство, встановлюючи такі засоби, дещо обмежує адвоката у досягненні цілей захисту. Мова йде, наприклад, про обмеження участі адвоката-захисника у слідчих діях або ознайомлення його з матеріалами досудового розслідування під час досудового розслідування тощо [3].

У межах, встановлених законодавством, адвокат повинен виявляти активність у збиранні та поданні доказів у справі (ст. 43 Правил адвокатської етики) [2] і ні в якому разі не повинен умисно перешкоджати законному здійсненню досудового розслідування, адміністративного провадження, судового розгляду [2], забороняється використовувати засоби і методи, що свідомо порушують права та законні інтереси інших осіб, вводять в оману, є адміністративними проступками чи злочинами [2].

Обов'язок адвоката застосовувати передбачені законом засоби захисту вимагає, щоб адвокат, подаючи докази, обов'язково перевіряв їх достовірність; йому заборонено подавати завідомо неправдиві докази, брати участь у їх формуванні, пред'являти позовні вимоги, клопотання, інші процесуальні документи, що свідомо для нього не ґрунтуються на чинному законодавстві [2].

Діяльність адвоката не може бути спрямована проти інтересів клієнта, він не може використовувати своє професійне становище у своїх особистих інтересах або в інтересах інших осіб, йти на компроміси, спрямовані не на користь клієнта, зобов'язаний уникати позапроцесуального спілкування по суті справи з іншими учасниками процесу, схилити клієнта до укладення угоди шляхом обману, погроз, засобів, що суперечать чинному законодавству, вимогам моралі та етики.

Отже, права та обов'язки адвоката під час здійснення адвокатської діяльності передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а також Правилами

адвокатської етики. Втім, обмежуючись вимогами до оформлення тез круглого столу, зазначаємо, що необхідно також досліджувати права та обов'язки адвоката у процесуальних кодексах. Саме в них деталізується порядок реалізації прав та обов'язків адвоката як учасника процесу.

Однак, проаналізувавши вище викладене, можемо стверджувати, про правотлумачний характер Правил адвокатської етики, в частині прав та обов'язків адвоката, по відношенню до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 року № 5076-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>. – Відвідано 15.11.2017 року.

2. Правила адвокатської етики від 17.11.2012 року. Затверджені Установчим З'їздом адвокатів України 17.11.2017 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/rada/show/n0003418-12/para4#n4>. – Відвідано 15.11.2017 року.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. – Відвідано 15.11.2017 року.

І.В. Рижук,

*кандидат юридичних наук
(м. Хмельницький)*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ОМБУДСМЕНІВ В УКРАЇНІ

В багатьох розвинutih країнах досить поширеною є практика запровадження спеціалізованих омбудсменів, які здійснюють свою діяльність в інтересах специфічних груп, що потребують додаткового захисту. Такі моделі можуть бути досить різноманітними – військові омбудсмени (ФРН, Норвегія), омбудсмени з питань охорони здоров'я (Велика Британія, США), омбудсмени з прав дитини (Норвегія, Фінляндія, Нова Зеландія, Австрія, Ізраїль, Колумбія, Російська Федерація, Литва та ціла низка інших країн), студентські омбудсмени (США, Велика Британія, Канада, Російська Федерація) тощо [1, с. 44].

Тим самим шляхом пішла й наша держава. Так поруч з класичним взірцем парламентського омбудсмена в національному

законодавстві містяться положення, які надають правового оформлення спеціалізованим омбудсменам, зокрема: Уповноваженому Президента з прав дитини, бізнес-омбудсмену та Урядовому уповноваженому у справах Європейського суду з прав людини.

Питання запровадження посади спеціального уповноваженого з прав дітей піднімалося за роки незалежності неодноразово. Початок даного процесу знаменує ратифікація Конвенції ООН про права дитини [2] у 1991 р., коли наша держава взяла на себе цілу низку зобов'язань, що ґрунтуються на чотирьох основних засадах: першочерговість інтересів дитини; забезпечення повноцінного життя дітей; залучення кожної дитини до життя спільноти; відсутність дискримінації. Будучи країною-учасницею Конвенції, наша держава зобов'язана періодично звітувати перед Комітетом ООН про права дитини, надсилаючи один раз на п'ять років звіт щодо становища дітей. На підставі таких звітів, Комітет ООН з прав дитини представляє свої заключні зауваження та рекомендації, які є для держави обов'язковими для виконання задля покращення становища дітей.

Так, за результатами національної доповіді про реалізацію положень Конвенції ООН про права дитини, яку було представлено Україною в січні 2011 р., Комітет ООН з прав дитини вніс 95 зауважень і рекомендацій щодо національної політики, яка здійснюється стосовно дітей. Окрім того, зауваження містили рекомендацію Україні створити посаду Уповноваженого з прав дітей. Також комітет рекомендував вжити заходів для забезпечення цього національного механізму належними людськими і фінансовими ресурсами для гарантування його незалежності та дієвості.

Вищезгадані зауваження було враховано органами державної влади та 11 серпня 2011 р. Указом Президента України було запроваджено інститут Уповноваженого Президента України з прав дитини, на який покладено завдання сформулювати чітку концепцію діяльності та державної політики у сфері захисту прав дітей, їх законних інтересів.

Варто зазначити, що дана інституція не підміняє жоден інший державний орган, вона має свої власні завдання, які визначаються Президентом України: почути кожну дитину, права якої порушено, та зробити все необхідне для їх поновлення; вести моніторинг усіх дій та рішень центральних і місцевих органів влади, які стосуються прав

дитини, аналізувати їх на відповідність законодавству, що торкається захисту прав дітей; пропонувати зміни до законодавства та дій всіх без винятку органів влади щодо інтересів дітей.

Положенням про Уповноваженого, затвердженим Главою держави Указом від 11 серпня 2011 р. № 811 «Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини», визначено, що Уповноважений Президента України з прав дитини забезпечує здійснення Президентом України конституційних повноважень щодо забезпечення додержання конституційних прав дитини, виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері [3].

Створення такої інституції як Уповноважений з прав дитини беззаперечно стало позитивним кроком в забезпеченні прав дітей, але цього недостатньо для успішного його функціонування. Під час діяльності дитячого омбудсмена виникає ряд проблем, усунення яких буде сприяти повноцінному функціонуванню інституту омбудсмена з прав дитини в Україні. Зокрема виникає потреба у внесенні зміни до чинного законодавства, які будуть закріплювати питання щодо запровадження посади регіональних омбудсменів з прав дитини та посилення ролі взаємодії дитячого омбудсмена з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, громадськими правозахисними організаціями. Надзвичайно корисним буде, окрім розширення повноважень омбудсмена, законодавче визначення основних критеріїв оцінки ефективності його діяльності, що на сьогодні, на жаль, відсутнє.

Наступним видом спеціалізованого омбудсмена, правовий статус якого буде проаналізовано є бізнес-омбудсмен, який є порівняно досить "молодим" в нашій державі. Лише у грудні 2014 року Україною було зроблено важливий крок на шляху до покращення умов ведення бізнесу – вперше за історію незалежної України започатковано Раду бізнес-омбудсмена, яку очолює бізнес-омбудсмен. Рада бізнес-омбудсмена представляє та захищає інтереси бізнесу у державних органах. Нова установа покликана забезпечити прозоре ведення бізнесу в Україні. В даному випадку, доречно говорити не про окремого омбудсмена, а про орган, що впливає з відповідних нормативно-правових актів, а бізнес-омбудсмен дану Раду очолює.

Не можемо залишити поза увагою Урядового уповноваженого у справах Європейського Суду з прав людини, який відіграє важливу роль у забезпеченні законності та загального правопорядку. Його

правовий статус визначається Положенням про Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 31.05.2006 р. [4]. Згідно з даним положенням, Урядовий уповноважений у справах Європейського суду з прав людини є посадовою особою, на яку покладено повноваження щодо забезпечення представництва України в Європейському Суді з прав людини під час розгляду справ про порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також інформування Комітету Міністрів Ради Європи про хід виконання рішень Суду.

Обсяг повноважень Урядового уповноваженого є досить широким, що є цілком зрозумілим з огляду на євроінтеграційні процеси в Україні, що вимагає активної співпраці за всіма напрямками діяльності Європейського Союзу. У першу чергу, це стосується створення умов для надійної охорони прав та свобод людини і громадянина, що зумовлено кількістю осіб, які звертаються за захистом до Європейського Суду з прав людини, яка постійно зростає. Саме тому на Урядового уповноваженого покладаються такі складні, але напрочуд важливі обов'язки. У той же час, крім обов'язків, Урядовий уповноважений має можливість здійснювати певні права. Він може звертатися із запитом до органів державної влади та органів місцевого самоврядування та отримувати від них необхідні матеріали та інформацію; утворювати експертні та робочі групи, залучати спеціалістів, науковців та експертів до вирішення питань, що належать до його компетенції; звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій з метою надання сприяння у здійсненні заходів щодо забезпечення представництва України в Суді та виконання його рішень, а також зі створення необхідних умов для проведення Судом розслідування у справі про порушення Конвенції та вжиття заходів відповідно до його регламенту.

Безумовно, Урядовий уповноважений потребує допомоги у справі забезпечення належного представництва України в Європейському Суді з прав людини. Тому його діяльність забезпечує Секретаріат Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини, який утворюється у складі центрального апарату Міністерства юстиції України з правами департаменту. У разі відсутності Урядового уповноваженого його обов'язки виконує керівник Секретаріату.

Діяльності Урядового уповноваженого, пов'язаній з роботою у Суді, а також з інформуванням Комітету Міністрів Ради Європи про хід виконання рішень Суду, сприяє Міністерство закордонних справ через Постійне представництво України при Раді Європи.

Отже, як показує нам аналіз функціонування спеціалізованих омбудсменів, не дивлячись на їх схожу правову природу та основне призначення (забезпечення прав людини в загальному або в окремій сфері, на яку розповсюджується діяльність омбудсмена), механізм функціонування даних інститутів є досить різним. Задля уніфікації норм щодо даних суб'єктів було б доречним дотримуватись однакової позиції хоча б в основних моментах: щодо вимог до даних осіб, системи допоміжних органів, звітування, відповідальності тощо. В загальному, законодавче введення інституту омбудсмена стало важливим кроком у розвитку демократичних процесів спрямованих на подальше зміцнення статусу особи, гарантій реалізації прав і свобод людини і громадянина - основних складових правової держави. Комплексний підхід до вирішення проблеми, що стосується правової бази інституту омбудсмена, дозволяє ліквідувати існуючі проблеми у сфері функціонування механізмів захисту прав і свобод людини і громадянина, а також матиме позитивний вплив на стимулювання діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, посадових осіб.

Список використаних джерел та літератури:

1. Марцеляк О. В. Омбудсман з прав дитини : проблеми формування і розвитку у світі і в Україні / О. В. Марцеляк // Право України. – 2003. – № 10. – С. 44–48.
2. Конвенція ООН про права дитини, прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН, від 20 листопада 1989 року, що набула чинності 02 вересня 1990 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unicef.org/ukraine/convention_small_final.pdf
3. Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 11.08.2011 р. № 811/2011. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/811/2011>
4. Про заходи щодо реалізації Закону України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини" : Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2006 р., № 784 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 22.– Ст. 1655.

МОБІНГ: ПОНЯТТЯ, РІЗНОВИДИ, ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ

Сьогодні досить широкого поширення набуло не дотримання загальноприйнятих норм взаємовідносин у трудових колективах, що супроводжується моральним переслідуванням на робочому місці. Учені з багатьох країн почали співпрацювати з дослідницькою групою Норвегії для вивчення явища босингу, а з дослідницькою групою в Швеції, для дослідження мобінгу. Оскільки майже одночасно досліджувати прояви систематичної та довготривалої агресії стали дві групи науковців, то було прийнято, що поняття «босинг» застосовується щодо ситуацій на робочих місцях.

У більшості країн світу, а також в Україні, поступово покращуються умови праці та зростає заробітна платня. Ці два фактори разом з не дуже стабільною економічною ситуацією призводять до страху втратити робоче місце. Така ситуація часто викликає некоректну поведінку по відношенню до своїх колег.

Мобінг – це будь-яка форма гоніння, переслідування на робочому місці. Тобто під терміном мобінг розуміють вороже, неетичне ставлення однієї людини або групи людей, яке прямо спрямоване і систематично повторюється по відношенню головним чином до однієї особи, на якій дане переслідування відбивається негативно. Регулярні випадки негідних чи неприязельських дій по відношенню до деяких працівників принижують честь і гідність особи настільки, що часто провокують звільнення людини з місця її роботи, важку депресію або й самогубство. Федеративний суд Німеччини з трудових спорів поняття «мобінг» визначає як «систематичний прояв ворожості, знущання та дискримінації – як серед найманих працівників, так і щодо підлеглих з боку керівництва». Назва терміну походить від англійського «mob» – натовп, банда, «своя компанія»; «to mob» – нападати групою.

Проблема мобінгу, як психологічна, була окреслена ще в 70–80-х роках ХХ ст. у Швеції, згодом у Німеччині, Польщі та інших країнах Європи, де й досі йдуть відкриті дискусії, і це має свій позитивний результат. Термін «мобінг» відносно недовго користується попитом в українській психології та педагогіці, але вже

прижився наслідок того, що в нас немає аналогу, який би так влучно передавав суть цього явища. Мобінг представлений в працях таких вчених, як: О. Абашкіна [3], О. Кир'янова [5], М. Кириленко [6], І. Лагутіна [7] М. Наріцин [8], С. Стельмах [11], О. Трюхан [12] та ін. Характерним є те, що до 1990 р. дана проблема вивчалася відносно поверхово, а після 1990-1992 рр. взагалі майже не зустрічається літератури, яка б займалася вивченням конкретно цієї проблеми [12, с.118]. Термін «мобінг» є загальним терміном, що описує декілька варіантів психологічної агресії на робочому місці. Науковці розрізняють:

- *вертикальний мобінг* – вид психологічної агресії, що здійснюється у площині «керівник – трудовий колектив», може проявлятися у двох видах: колективному тискові на керівника з боку підлеглих або ж тискові керівника на весь колектив або окремого його члена;

- *горизонтальний мобінг* – це вид психологічної агресії, що полягає у колективному тискові на одного з колег, ігнорування та цькування його;

- *босинг* (від англійського boss) – вид психологічної агресії, що полягає у зловживанні керівника владою, постійній, часто несправедливій критиці співробітників зі вказівкою на їх службову невідповідність;

- *булінг* (від англ. bully – задирака, забіяка, хуліган) – вид психологічної агресії, що полягає у приниженні одного члена робочого колективу іншим;

- *«сендвіч-мобінг»* – вид психологічної агресії, що полягає у тискові на одного з працівників як із боку колег, так із боку керівника.

Мобінг може бути свідомий і неусвідомлений.

- *свідомий* – цілеспрямовані дії, що мають конкретну, чітко сформульовану мету створити людині такі умови, щоб вона звільнилась з займаної посади, тобто йдеться про корисливі мотиви – зайняти чиюсь посаду, провести на неї когось зі «своїх», вислужитися перед начальством;

- *неусвідомлений* – нецілеспрямовані дії, за яких людина не усвідомлює того, що займається цькуванням і які є наслідком не толерантного ставлення, постійного роздратування, що накопичується по відношенню до когось із колег чи колективу взагалі [2].

Мобінг може бути: латентним і відкритим; індивідуальним і груповим, а також хронічним. Вживши одного колегу, мобер

приймається за нову жертву, трапляються також булери-вампири, яких цікавить переважно процес цькування, а зовсім не результат у вигляді звільнення колеги або підлеглого.

Зародком мобінгу можуть бути недоліки, пов'язані з організацією трудового процесу чи внутрішньою системою поінформованості колективу, керівництво невдоволене робочим процесом, непомірні навантаження роботою або її недостатність. Можливо, на робоче місце, зайняте «жертвою», претендують інші працівники, або політика міжперсонального спілкування, обрана керівництвом, не відповідає критеріям здорового колективу. Причиною мобінгу може бути і неадекватний тип поведінки керівника щодо найманих працівників. Постійні невіршені організаційні проблеми можуть у свою чергу стати причиною тяжкого ментального тиску в колективах, де знижений імунітет до стресу. Така ситуація може спровокувати пошуки винуватця – «жертви» – і ввімкнути поведінку відмови від спілкування і співпраці з деякими колегами. Причини появи мобінгу можна поділити на зовнішні та внутрішні:

- зовнішні причини «на рівні соціуму загалом і групи зокрема» – це причини пов'язані з життєвим циклом колективу, законами існування груп, культурою, мораллю, тобто вони не залежать від індивідуальності особистості;

- внутрішні причини «на рівні особистості» – це причини, які зумовлені особливостями психіки, життєвого досвіду, світогляду, переконань окремого індивіда. Проте основну роль в появі мобінгу відіграють внутрішні причини в той час як зовнішні лише сприяють процесу. На основі аналізу різних психологічних теорій виділяються наступні зовнішні причини мобінгу:

- розподіл статусів в колективі;
- примітивні реакції у спілкуванні;
- успадкований стадний інстинкт;
- вікові особливості розвитку;
- низька загальна культура і мораль;
- відсутність реально діючого правового механізму тощо.

Мотив аналізованого явища треба шукати в умовах реальної робочої обстановки, особливо у випадку, коли кілька осіб були у довшому періоді часу об'єктами різних типів переслідувань. Природно, що часом причини мобінгу треба шукати у поведінці окремих членів колективу. Але і в цьому випадку майже завжди

присутні незадовільні умови праці, через що окремі працівники під тиском страху та невпевненості у завтрашньому дні не знаходять інших рішень їхньому глибокому незадоволенню, як тільки діяти так, щоб провокувати та принижувати своїх колег по роботі. Часті інновації, реструктуризації, інші зміни в колективі призводять до страху втратити робоче місце, тому в деякого прокидається інстинкт самозбереження, і людина починає топити свого ближнього, щоб самій залишитися на плаву.

Мобінг може набувати таких форм:

- *авторитарний мобінг* – здійснюється з боку начальника, який застосовує деструктивний стиль керування;

- *зміщений мобінг* – агресія спрямовується на третю особу, оскільки прояв її по відношенню до справжнього джерела є занадто небезпечним, а рівень розчарування ситуацією перейшов допустимі межі і рамки боротьби з проблемою, може бути реакцією на авторитарне знущання;

- *мобінг «посвяти»* – маємо справу з ним в ситуації, коли в колективі з'являються нові члени, які піддаються спробам «тестуванню» старшими стажем;

- *дискримінаційний мобінг* – його жертвою стають особи, які відрізняються від загального колективу з точки зору цінностей важливих для його членів або особи, які не схвалюють встановлених в колективі норм;

- *десигналізаційний мобінг* – різновид дискримінаційного, застосовуваний по відношенню до особи, яка виявила негативні факти про своїх колег, інформуючи про них всередині організації (тобто керівників) або її оточення, за що у формі знущань отримує «покарання» від співпрацівників;

- *сексуальний мобінг* – сексуальне домагання є особливою формою даного явища, а в випадку групи може бути різновидом дискримінаційного мобінгу, де проявлення зацікавленості протилежною статтю або тією самою, залежно від преференції, не зустрічається схваленням [9]. Ця проблема є досить актуальною, адже лише в липні-вересні 2017 р. проти співробітників ООН висунуто 31 звинувачення в сексуальних злочинах (насилстві, експлуатації, домаганнях) [10];

- *відбірковий мобінг* – його метою є позбавлення даної особи з групи, дії стають щораз жорстокішими, поки мета не буде досягнута [1].

Слід звернути увагу, що три вище згадані форми: «посвяти», дискримінаційний і відбірковий пов'язані з етапами переходу працівника через організацію: вхід-трансфер-вихід, а головною метою кожного з них є нав'язування працівнику правил поведінки даної групи і примус виконання існуючих всередині норм. В яких би формах не проявлялись наслідки мобінгу, вони є важкими як для самого працівника, так і для колективу і підприємства в цілому. Серед наслідків психологічного переслідування, що відображаються на людині, виділяють наступні: зростання незадоволення, знервованості чи байдужості; часте порушення працівником встановлених правил, або занадто строге слідування їм; зниження працездатності; часті випадки стресових ситуацій та ослаблення імунітету на стрес, часом з травматичними нервовими кризами; фізіологічні патології: спочатку головний біль та безсоння, пізніше починає непокоїти серце і шлунок; потрапляння в залежність від наркотичних препаратів, алкоголю, тютюну; втрата самоповаги, зниження самооцінки; часом виразна агресія чи швидка втомлюваність; суїцидальні думки чи акти самоушкодження. Наслідки, що відображаються на роботі колективу в цілому:

- зниження ефективності і продуктивності праці;
- не поважаються правила, встановлені на підприємстві, та зростає критика щодо роботодавця та керівників;
- відбувається поступовий, але неухильний спад довіри між колегами та до керівництва, знижується почуття безпеки;
- збільшується кількість випадків відсутності працівників на роботі через хвороби та відпустки за свій рахунок;
- часті звільнення призводять до відтоку професіоналів, зростає загроза плинності кадрів;
- спадає імунітет до стресу та погіршуються симптоми незадоволення;
- встановлюється чітка тенденція бачити великі проблеми там, де їх немає, тобто «робити з мухи слона»;
- колектив постійно шукає «жертву» – винуватця в ситуації, що склалась.

Часто мобінг стає причиною втрати концентрації уваги та розумової працездатності (нерідкі випадки інфарктів). У результаті людина вже не в змозі виконувати свої посадові обов'язки і змушена звільнитися за власним бажанням. Однак, на цьому його проблеми зі здоров'ям можуть не закінчитися – можуть залишитися або навіть

посилитися, привівши до такого діагнозу, як посттравматичний стрес. Не дивно, що в книзі «Насильство на роботі», виданій в 1998 р. Міжнародним бюро праці, мобінг згадується в одному ряду із звалтуванням, пограбуванням і вбивством. Звичайно, на перший погляд може здатися, що в порівнянні з перерахованими злочинами мобінг виглядає цілком безневинно, однак той ефект, який він чинить на жертву, тим більше якщо психологічне цькування триває досить тривалий час, має настільки руйнівний вплив, що деякі люди закінчують життя самогубством [5, с.79-80].

Якщо акти гоніння на робочому місці стають затяжними і симптоми стають хронічними, то потрібна невідкладна допомога лікаря чи психолога. І якщо негайно не вжити відповідних заходів, то ситуація буде тільки погіршуватись і може вийти з-під контролю та привести до важких наслідків.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про забезпечення захисту від морального переслідування на робочому місці. Проект Закону України № 4997 від 03.06.2014 р. Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51182
2. Європейська соціальна хартія (укр/рос). Турін, від 18.10.1961 р. із змінами від 03.05.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_300.
3. Абашкина О. Моббинг по-немецки / О. Абашкина // Справочник по управлению персоналом. – 2007. – № 9. – С. 120-124.
4. В Україні 40% офісних працівників потерпають від несправедливої критики на роботі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/83021>
5. Кир'янова О. В. Соціально-економічні та психологічні аспекти колективного терору в організації / О. В. Кир'янова // Збірник наукових праць «Проблеми економіки праці, соціально-трудових відносин та соціального захисту населення». – 2011. – С. 79-85.
6. Кириленко М. Мобінг / М. Кириленко // Дзеркало тижня. – 2008. – № 3 [Електронний ресурс]. – <http://www.dt.ua/newspaper/articles/52578#article>.
7. Лагутіна І. В. Особисті немайнові трудові права працівників у системі трудових прав: [монографія] / І. В. Лагутіна. – Одеса : Фенікс, 2014. – С. 174-175.
8. Наричин Н. Что такое моббинг и как с ним бороться / Н. Наричин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: selfhelp/all/profession/mobbing.htm
9. Ноги у тебя красивые. Соблазнительно пришла. Я тебя раскрепощать буду... [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://censor.net.ua/video_news/463087/nogi_u_tebya_krasivye_soblaznitelno_prishla_ya_tebya_raskreposchat

10. Против сотрудников ООН выдвинуто 31 обвинение в сексуальных преступлениях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://censor.net.ua/news/461685/protiv_sotrudnikov_oon_vydvynuto_31_obvine_nie_v_seksualnyh_dw

11. Стельмах С. С. Об'єкти босингу / С. С. Стельмах // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія і практика : зб. наук. пр. – К. : Ін-т обдарованої дитини, 2012. – Вип. 8. – С. 196-202.

12. Трюхан О. А. Щодо захисту працівників від морального переслідування на робочому місці / О. А. Трюхан // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – № 2. – С. 118-120.

О.О. Соловйова,
студентка
(м. Хмельницький)

ПРАВОВЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ПРИМИРНОЇ КОМІСІЇ У ВИРІШЕННІ КОЛЕКТИВНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ

Серед способів вирішення колективного трудового спору важливе місце займають примирні комісії, які є безумовним гарантом визнання України соціальною і правовою державою. Саме тому вбачається необхідність детального аналізу правового регулювання і визначення ролі примирних комісій як одного із ключових механізмів розв'язання колективних трудових конфліктів.

Необхідно зазначити, що згідно із Законом України №137/98-ВР від 03.03.1998 року «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», примирна комісія – це орган, призначений для вироблення рішення, що може задовольнити сторони колективного трудового спору (конфлікту), та який складається із представників сторін [1]. При цьому, варто відмітити, що примирна комісія виступає основним видом примирних процедур, на вирішення якої покладене відповідне коло питань. Так, відповідно до Положення про порядок проведення примирних процедур по вирішенню колективних трудових спорів (конфліктів), затв. Наказом Національної служби посередництва і примирення від 24 квітня 2001 р. № 92, примирна комісія утворюється з питань встановлення нових або зміни існуючих соціально-економічних умов праці та виробничого побуту і укладення або зміни колективного договору,

угод, для вирішення колективних трудових спорів (конфліктів), що виникли щодо: виконання колективного договору, угоди або окремих їх положень; невиконання вимог законодавства про працю [2]. Аналізуючи положення національного законодавства, неможливо не відзначити те, що діяльність примирних комісій повністю відповідає і міжнародним стандартам, а саме Конвенції МОП № 154 "Про сприяння колективним переговорам з питань прав і обов'язків сторін колективних трудових спорів та послідовності проведення примирних процедур у частині обов'язку сторін використати для врегулювання спору всі можливості, не заборонені законодавством [3]. Серед основних функцій, які здійснюють примирні комісії можна виділити такі: обмін думками представників сторін про умови та порядок вирішення колективного трудового спору (конфлікту); консультації представників сторін із заінтересованими органами державної влади, іншими компетентними організаціями, установами та фізичними особами; обговорення варіантів вирішення колективного трудового спору (конфлікту) і вибір з них найбільш прийняттого рішення.

Підсумовуючи, зазначимо, що детальна регламентація діяльності примирних комісій, що розкривається у законодавстві, порядок їх утворення, організаційне і матеріально-технічне забезпечення, порядок вирішення колективного трудового спору (конфлікту) примирною комісією, можливість залучення незалежного посередника тощо, безумовно вказує на особливу важливість відповідного інституту. Слід відзначити й те, що діяльність примирних комісій відповідає міжнародним правовим нормам, що безперечно, є позитивним в умовах наближення України до європейських правових стандартів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) : Закон України від 03.03.1998 року №137/98-ВР [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Законодавство України. - URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/137>
2. Наказ Національної служби посередництва і примирення від 24. 04. 2001 р. № 92 [Електронний ресурс] / Національна служба посередництва і примирення. - URL: <http://www.nspp.gov.ua/>
3. Конвенція МОП № 154 "Про сприяння колективним переговорам" від 16.05. 95 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України . Законодавство України. - URL:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_006/para031#o31.

А.В. Ткаченко,
старший викладач
(м. Полтава)

НЕДОЛІКИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПУСТОК ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

Передусім варто зазначити, що цій проблематиці достатньо уваги приділено такими відомими вченими, як Н.Болотіна, С.Венедиктов, В.Венедиктова, Л.Геращенко, Г.Гончарова, В.Жернаков, І.Зуб, Д.Карпенко, О.Процевський, В.Ротань, Б.Стичинський, Г.Чанишева та ін.

Проте, незважаючи на достатню науково розробку існуючі недоліки законодавцем не усунуті ні в чинному КЗпП Україні, ні в проєкті Трудового кодексу України.

Одним з найбільших недоліків є відсутність визначення поняття «відпустка», що ускладнює сприйняття та застосування законодавства про відпустки.

Ще одним недоліком є відсутність визначення правової конструкції «ненормований робочий день», хоча закон встановлює право на додаткову щорічну відпустку за роботу з ненормованим робочим днем.

Крім того, існує суперечність між Законом України «Про відпустки» [4] і Кодексом законів про працю [2] з одного боку та іншими нормативними актами з іншого боку, що стосується надання відпусток в календарних днях. На сьогоднішній день існує цілий ряд законів, якими передбачена тривалість відпусток в робочих днях, а також в добах. Прикладом таких законодавчих актів є Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 р. [5], Закон України «Про статус ветеранів військової служби і ветеранів органів внутрішніх справ та їх соціальний захист» від 24 березня 1998 р. [6].

Ще одна невідповідність виникає між Законом України «Про відпустки» [4], згідно якому до стажу, що дає право на додаткову щорічну відпустку зараховується час фактичної роботи з важкими або шкідливими умовами або особливим характером праці і підзаконними нормативно-правовими актами. Норма Закону України «Про відпустки» [4] вказує на те, що стаж зараховується, якщо працівник

зайнятий в таких умовах не менш половини тривалості робочого часу, встановленого для працівників даного виробництва, цеху чи посади. Міністерство праці та соціальної політики затвердило Порядок застосування Списку виробництв, цехів та посад з шкідливими умовами праці, робота в яких дає право на додаткову щорічну відпустку [7], а також Порядок застосування Списку виробництв, цехів, професій та посад працівників, робота яких пов'язана із підвищеною нервово-емоційним та інтелектуальним навантаженням або виконується в особливих природних географічних та геологічних умовах та умовах підвищеного ризику для здоров'я, що дає право на щорічну додаткову відпустку за особливий характер праці. [8] В деяких випадках зазначено «постійно зайнятий» або «постійно працюючий», через що до стажу, що дає право на додаткові щорічну відпустку, включаються лише ті дні, коли працівник в таких умовах був зайнятий повний робочий день. В даному випадку я цілком погоджуюсь з думкою авторського колективу під керівництвом доктора юридичних наук професора В.Г.Ротаня [9, с. 266], і вважаю, що ця норма суперечить положенням пункту 1 частини другої статті 82 КЗпП [2] та пункту 1 частини другої статті 9 Закону України «Про відпустки» [4], яка дає працівнику право на додаткову щорічну відпустку, якщо працівник зайнятий не менш половини тривалості робочого часу, встановленого для працівників даного виробництва, цеху та посади на роботах із шкідливими та важкими умовами праці або з особливим характером праці. Законодавство вищу юридичну силу надає законам, яким повинні відповідати підзаконні акти, а ні в якому разі не суперечити їм, як досліджує наука про державу і право. Якщо ж такі випадки трапляються, то керуватись слід саме законами. Власне, підприємства, які не отримують дотації із бюджетів мають право надавати додаткові відпустки працівникам, зайнятим на роботах із шкідливими та важкими умовами праці або з особливим характером праці не менш половини тривалості робочого часу, встановленого для працівників даного виробництва, цеху або посади.

Ще одна проблема: одинока мати – статус, який викликає суперечки в трудовому праві, пов'язані з тим, що при різних обставинах цей статус змінюється. Законодавство про відпустки надає право одиноким матерям на додаткову відпустку як працівникам, які мають дітей, а також закріплює за ними право на отримання відпусток в зручний для них час.

В даному випадку, при визначенні черговості надання відпусток одиноким матерям, Законом України «Про відпустки» надається право на відпустку в зручний час не лише матерям, але й одиноким батькам. Саме прирівнювання батьків до матерів свідчить про те, що тут маються на увазі не лише матері, в свідоцтві про народження дітей яких запис про батька зроблено за вказівкою матері, а також жінки, які розлучені, а тим паче вдови. Для виникнення права на додаткову відпустку як працівнику, яка має дітей, вирішального значення також набуває ознака «виховує без батька», а не факт утримання дитини. Недоліком за таких обставин є відсутність в законодавстві про відпустки визначення статусу одинокої матері.

Прогалиною в законодавстві про відпустки я вважаю суперечність частини 7 статті 10 Закону України «Про відпустки» [4] по суті по відношенню до частини 6 вказаного Закону, що закріплює право на відпустки в перший рік роботи до настання шестимісячного терміну пропорційно відпрацьованому часу на даному підприємстві, установі, організації. Так, у випадку надання щорічних основної та додаткової відпусток на підставі колективного або трудового договору до шестимісячного терміну безперервної роботи, відпустки можуть надаватись повної тривалості. Отже, при тому, що працівнику надано право на використання щорічної відпустки до настання шестимісячного терміну безперервної роботи на підприємстві, законодавством не встановлено вимог до тривалості роботи на даному підприємстві. Фактично працівник має повне право вже в перший день роботи подавати заяву на щорічну відпустку практично з другого дня роботи. При цьому в роботодавця, відповідно, виникає обов'язок надати такому працівникові цю відпустку.

Ще однією нормою, яка, на мою думку, недостатньо правильно регулює відносини щодо надання відпусток, є норма частини 8 статті 10 Закону України «Про відпустки». [4] Останнім нововведенням є право працівників, діти яких у віці до 18 років вступають до навчальних закладів, розташованих в іншій місцевості, за їх бажанням, використовувати щорічну відпустку або її частину, для супроводження дитини до місця розташування навчального закладу та у зворотньому напрямі. При цьому за наявності двох або більше дітей зазначеного віку така відпустка надається окремо для супроводження кожної дитини. Нормою частини восьмої статті 10 Закону України «Про відпустки» [4] встановлено, що частина зазначеної відпустки може бути не менш як 12 календарних днів. Виникає логічне

запитання: чому працівник при зазначених обставинах не має права на частину відпустки меншої тривалості, ніж 12 календарних днів? Я вважаю, що за таких обставин порушується інша норма Закону України «Про відпустки» [4], що дозволяє працівникові ділити відпустку на частини будь-якої тривалості, а значить брати навіть один день відпустки. На мою думку, якщо законодавець надав право на відпустку повної тривалості батькам з метою супроводження своїх дітей до навчальних закладів, то вона тим більш може бути і меншої тривалості, ніж 12 календарних днів, як зазначено в Законі України «Про відпустки». [4]

Наступна рекомендація стосується порядку надання щорічних відпусток, а саме стосовно частини 13 статті 10 Закону України «Про відпустки» [4], яка встановлює перелік осіб, які мають право отримати відпустку у зручний для них час. Перелік працівників, які мають право на відпустку повної тривалості до настання шестимісячного терміну, передбачає надання зазначеної відпустки особам, які мають путівку (курсівку) для санаторно-курортного (амбулаторно-курортного) лікування. Здоров'я людини дійсно охороняється будь-якою соціальною державою, в тому числі і Україною, тому за необхідності лікування законодавець дозволяє використати відпустку повної тривалості працівникам до настання шестимісячного терміну. Але, частина 12 цієї ж статті надає перелік осіб, яким щорічна відпустка надається в зручний для них час, і для цієї категорії працівників законодавець такого права не передбачив. Звичайно, законом віддано право надати таким працівникам відпустку у зручний час самим роботодавцем, але за умови, коли це передбачено колективним договором. На жаль, далеко не кожний колективний договір передбачає таке право, а тому працівники, які дійсно потребують лікування, фактично втрачають можливість пройти курс лікування. У зв'язку з викладеним, вважаю за необхідне, доповнити перелік працівників, які мають право на відпустку у зручний для них час, ще однією категорією осіб – працівниками, які мають путівку (курсівку) для санаторно-курортного (амбулаторно-курортного) лікування.

Як підсумок виконаної роботи та проведеного аналізу існуючого законодавства про відпустки, наводжу перелік своїх пропозицій щодо вдосконалення трудового законодавства, що регулює правовідносини між роботодавцем та працівником в сфері здійснення права останнього на відпустки.

Отже, вважаю доречним:

а) з метою чіткості та точності сприйняття норм трудового законодавства про відпустки ввести в законодавство України про відпустки визначення поняття «відпустка». Я пропоную такий варіант визначення:

відпустка – це гарантоване державою право на час відпочинку визначеної тривалості, що обчислюється в календарних днях і надається працівникам із збереженням місця роботи та посади, а також заробітної плати або виплатою допомоги у визначених законом випадках з метою відновлення працездатності, зміцнення здоров'я, виховання дітей, задоволення власних потреб та інтересів, важливих для подальшої життєдіяльності та всебічного розвитку особистості;

б) ввести в Кодекс законів про працю [2] та в Закон України «Про відпустки» [4] визначення поняття «ненормований робочий день» і визначити його таким чином:

ненормований робочий день – це особливий режим робочого часу, який встановлюється для певної категорії працівників у разі неможливості нормування часу трудового процесу, який передбачає надання додаткової щорічної відпустки;

в) трудове законодавство про відпустки має дуже розгалужену систему нормативно-правових актів, які визначають види відпусток, а також регулюють порядок надання та оплати відпусток. Це спричиняє незручності використання основних нормативно-правових актів – Кодексу законів про працю [2] та Закону України «Про відпустки». [4] Пропоную ввести в Закон України та в КЗпП всі види відпусток, а також систематизувати норми, якими регулюється надання та оплата відпусток;

г) привести у відповідність з нормою, яка визначає тривалість відпусток виключно в календарних днях, всі нормативно-правові акти, оскільки надання відпусток рядом законів передбачається робочими днями, а також добами;

д) привести у відповідність із Закону України «Про відпустки» [4] Порядок застосування Списку виробництв, цехів та посад із шкідливими умовами праці, робота в яких дає право на додаткову щорічну відпустку [8], а також Порядок застосування Списку виробництв, цехів, професій та посад працівників, робота яких пов'язана із підвищеною нервово-емоційним та інтелектуальним навантаженням або виконується в особливих природних географічних та геологічних умовах та умовах підвищеного ризику для здоров'я,

що дає право на щорічну додаткову відпустку за особливий характер праці [7] в частині, що стосується зарахування до стажу, що дає право на додаткову щорічну відпустку, часу фактичної роботи в цих умовах не менше половини тривалості робочого часу. Тобто, в зазначених Списках фрази «постійно зайнятий» та «постійно працюючий» замінити на «зайнятий» та «працюючий»;

е) ввести в законодавство про відпустки України поняття статусу одинокої матері, оскільки цей статус у відношенні надання відпусток має особливості:

одинокі мати – жінка, яка виховує дитину без батька незважаючи на факт отримання аліментів, розлучена жінка, вдова, а також жінка, яка не знаходиться в шлюбі і відомості в Книзі реєстрації народжень про батька дитини зроблено з її слів або відсутні;

є) виключити із частини восьмої статті 10 Закону України «Про відпустки» [4] обмеження при наданні частини відпустки працівникам, діти яких у віці до 18 років вступають до навчальних закладів, розташованих в іншій місцевості, яке становить не менш як 12 календарних днів. На мою думку, таким чином право працівників на поділ відпустки частинами будь-якої тривалості, гарантоване статтею 12 Закону України «Про відпустки» [4], буде дотримане.

ж) передбачити право при визначенні черговості надання щорічних відпусток у зручний для них час працівникам, які мають путівку (курсівку) для санаторно-курортного (амбулаторно-курортного) лікування.

Таким чином, висвітлені недоліки існуючого трудового законодавства про відпустки, а також запропоновано своє бачення виправлення цих недоліків.

Звичайно, теперішній проект Трудового кодексу України, який прийнято Верховною Радою України за основу, значно кращий та більш скомпонований. До того ж, на мою думку, зазначений Трудовий кодекс забезпечує максимально сприятливі умови для реалізації працівників законного права на відпочинок.

Але, не зважаючи на це, дозволю собі зробити зауваження щодо проекту Трудового кодексу України.

Отже, на мою думку, існує наступний недолік нового законопроекту. Мається на увазі пункт 1 статті 169, який зазначає, що працівник використовує надану йому відпустку за власним розсудом. Однак, пункт 2 цієї ж статті встановлює обмеження, за яким певна

категорія працівників повинна сповіщати роботодавця про місце, де він буде перебувати під час відпустки. Така вимога є дискримінаційною, так як під час відпустки працівник зобов'язаний буде підтримувати постійний зв'язок з роботодавцем, сповіщаючи його про своє місце знаходження.

Стаття 187 Трудового кодексу, яка передбачає, що до настання шестимісячного строку безперервної роботи у перший рік роботи відпустка може надаватись особам з обмеженими фізичними можливостями. Така характеристика осіб, на мій погляд, є недоречною, так як не наведено ні характер таких фізичних обмежень, ні їх ступінь, тобто визначення «обмежені фізичні можливості» законодавець не дає.

Отже, українське законодавство про відпустки, як чинне, так і проект Трудового кодексу України, в цілому відповідає нормам міжнародних конвенцій та угод. Однак, незважаючи на ці позитивні моменти, необхідно усунути недоліки та прогалини в діючому законодавстві з метою ефективного правового регулювання відпусток для забезпечення прав працівників на відпочинок.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України. - від 28 червня 1996 № 254 к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1996.- № 30.- Ст.141.
2. Кодекс Законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР від 17.12.1971 - 1971 р., № 50, Ст. 375.
3. Проект Трудового кодексу України: Проект Закону № 1108 // (Електронний ресурс) – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=30947.
4. Закон України «Про відпустки» від 15 листопада 1996 р. // ВВРУ. – 1997. - № 2. – Ст. 4.
5. Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 р. // Зібрання законодавства України. – т. 1.
6. Закон України «Про статус ветеранів військової служби і ветеранів органів внутрішніх справ та їх соціальний захист» від 24 березня 1998 р. № 203/98/ВР. – ОВУ. – 1998. - № 15.
7. Порядок застосування Списку виробництв, робіт, професій і посад працівників, робота яких пов'язана із підвищеним нервово-емоційним та інтелектуальним навантаженням або виконується в особливих природних географічних та геологічних умовах та умовах підвищеного ризику для здоров'я, що дає право на щорічну додаткову відпустку за особливий

характер праці, затверджений наказом Міністерства праці і соціальної політики України від 30 січня 1998 р. № 16. – ОВУ, - 1998. - № 5.

8. Постанова КМУ «Про затвердження списку виробництв, цехів, професій і посад, із шкідливими та важкими умовами праці, зайнятість працівників на умовах в яких дає право на щорічну додаткову відпустку» від 17 листопада 1997 р. № 1290. – ОВУ. – 1997, - № 5.

9. Ротань В.Г., Зуб І.В., Стичинський Б.С.: Науково-практичний коментар до законодавства України про працю. – К.: А.С.К., 2006. – 653 с.

А.М. Трембіцький,
кандидат історичних наук, снс
(м. Хмельницький)

ПРАВО ГРОМАДЯН НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У сучасному світі досить важливим завданням усіх, хто володіє інформацією, є надання «загальові правдиві і вичерпуючі інформації про події в багатогранному сьогодні суспільному, політичному і господарському та культурному житті дома і закордоном». Значення правдивої та об'єктивної інформації є досить важливим, адже вона є «наче жилами, в яких кружляє кров народною життя, вона є передумовою прогресу і його контролем, вона є базою публічної opinio і справді двосічною зброєю, яка може або промочувати шлях прогресові, або його відгороджувати, залежно як буде використана». «Фальшива чи тенденційна інформація може принести шкоди, якої нічим не дасться направити», «може ввести в блуд публічну opinio» та стати «базою фальшивих заключень і висновків, що з черги можуть стати причиною катастрофи». Неправдива, неперевірена, перекручена інформація чи непоінформованість громадян, може мати трагічні наслідки для людей, але, на щастя, вона «не в силі здержати природного розвитку» людства. Дуже важливим є те, щоби інформація «була правдива і об'єктивна, без огляду на те, чи вона для нас приємна, чи прикра» [4].

Одним із ключових конституційних прав людини є право на доступ до публічної інформації в сучасному інформаційному суспільстві. Відповідно до ст. 34 Конституції України, яка відповідає Міжнародному пакту про громадянські і політичні права, кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження

своїх поглядів і переконань. При цьому вільне вираження свого погляду включає свободу створювати, шукати, збирати, одержувати, зберігати, використовувати, поширювати, охороняти та захищати будь-яку інформацію та ідеї на свій вибір без втручання держави і незалежно від державних кордонів, усно, письмово, за допомогою друку, художніх форм вираження або в інший спосіб. Однак, ст. 5 Закону України «Про інформацію» (2011) визначає, що реалізація «права на інформацію не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб» [1; 7; 13].

Конституція України гарантує духовну і творчу свободу, не обмежену ніякою обов'язковою ідеологією, а положення ст. 34 гарантують політичним партіям і рухам, громадським організаціям, профспілкам і кожній окремій людині, доступ до засобів масової інформації. Ніхто не може бути примушений до зміни чи висловлювання своїх поглядів і переконань. Однак це включає вимоги щодо попереднього погодження повідомлень і матеріалів, які поширюються засобами масової інформації, та заборону поширення повідомлень і матеріалів з боку посадових осіб державних органів, підприємств, установ, організацій або об'єднань громадян, крім випадків, коли посадова особа є автором поширюваної інформації чи дала інтерв'ю [1].

Свобода думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань тільки тоді дістають право на існування, коли це право забезпечується розгалуженою й розвинутою в державі системою засобів масової інформації, можливістю особи отримувати інформацію з різних джерел. Основними напрямками інформаційної діяльності є політичний, економічний, соціальний, духовний, екологічний, науково-технічний, міжнародний тощо.

Законодавець, відповідно до ст. 1 Закону України «Про інформацію», під інформацією розуміє «будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді», тобто це «документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі». Цим же Законом визначено, що інформація поділяється на: статистичну, масову, про діяльність державних органів влади і місцевого самоврядування, правову, про особу, довідково-

енциклопедичного характеру, соціологічну [2; 13]. Ст. 6 Закону визначено, що право на інформацію «забезпечується: створенням механізму реалізації права на інформацію; створенням можливостей для вільного доступу до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів, інших інформаційних банків, баз даних, інформаційних ресурсів; обов'язком суб'єктів владних повноважень інформувати громадськість та засоби масової інформації про свою діяльність і прийняті рішення; обов'язком суб'єктів владних повноважень визначити спеціальні підрозділи або відповідальних осіб для забезпечення доступу запитувачів до інформації; здійсненням державного і громадського контролю за додержанням законодавства про інформацію; встановленням відповідальності за порушення законодавства про інформацію» [13].

Здійснення права на свободу думки і слова може бути обмежене законом лише в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [1; 2; 7; 13].

Чинне законодавство враховуючи значення інформації в життєдіяльності суспільства, встановлює певний режим доступу до інформації (ст. 20 Закону «Про інформацію»), тобто передбачений правовими нормами порядок одержання, використання, поширення і зберігання інформації. В цьому плані законодавець за порядком доступу поділяє інформацію «на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом». І одночасно визначає, що «будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом». При цьому інформація з обмеженим доступом поділяється на конфіденційну (*інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень*), таємну та службову інформація. Порядок віднесення інформації до таємної або службової, а також порядок доступу до неї регулюється відповідними законами (ст. 21 Закону) [13].

Варто зауважити, що в ч. 4 ст. 21 Закону України «Про інформацію» визначено, що до інформації з обмеженим доступом не можуть бути віднесені такі відомості:

– про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту;

– про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації, що сталися або можуть статися і загрожують безпеці людей;

– про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення;

– про факти порушення прав і свобод людини, включаючи інформацію, що міститься в архівних документах колишніх радянських органів державної безпеки, пов'язаних з політичними репресіями, Голодомором 1932-1933 років в Україні та іншими злочинами, вчиненими представниками комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів;

– про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб;

– щодо діяльності державних та комунальних унітарних підприємств, господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50% акцій (часток) належать державі або територіальній громаді, а також господарських товариств, 50 і більше % акцій (часток) яких належать господарському товариству, частка держави або територіальної громади в якому становить 100%, що підлягають обов'язковому оприлюдненню відповідно до закону;

– інші відомості, доступ до яких не може бути обмежено відповідно до законів та міжнародних договорів України [13].

Водночас Закон України «Про доступ до публічної інформації» (ст. 11) гарантує захист посадових та службових осіб, які, незважаючи на порушення своїх обов'язків, оприлюднили інформацію про правопорушення або відомості, що стосуються серйозної загрози здоров'ю чи безпеці громадян, довіллю, якщо особа при цьому керувалася добрими намірами та мала обґрунтоване переконання, що інформація є достовірною, а також містить докази правопорушення або стосується істотної загрози здоров'ю чи безпеці громадян, довіллю [9].

Таким чином, доступ до інформації є невід'ємною частиною в механізмі функціонування демократичного режиму, існування правової держави можливе лише за умови прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, адже

саме на основі цього можливе забезпечення участі громадян у формуванні та здійсненні державної політики. Прийняття рішень і здійснення політики органами державної влади та органів місцевого самоврядування відбувається від імені громадян України, а це має забезпечувати право доступу громадян до публічної інформації [17, с.169], адже це є основою встановлення та налагодження ефективного спілкування та комунікації між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та населенням країни. До того ж володіння громадянами інформацією про державну політику, діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування дозволяє громадянам бути не лише пасивним спостерігачем у вирішенні державних і місцевих проблем, обговоренні проєктів нормативно-правових актів, проведенні державних реформ, але й стати їх безпосереднім співтворцем і учасником [19, с.351].

Відповідно до положень чинного законодавства громадянин України має право звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб із метою ознайомлення з інформацією, тобто вимагати надання будь-якого офіційного документа, незважаючи на те, стосується такий документ особисто громадянина чи ні, окрім випадків передбачених Законом. Механізм прозорості та відкритості суб'єктів владних повноважень щодо забезпечення права громадян на доступ до публічної інформації відображені в Законі «Про доступ до публічної інформації» (2011), який «визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес» [9]. Тобто Закон закріплює принцип відкритості інформації про діяльність державних та місцевих органів влади, закріплює право людей знати, чим займається влада, а також «змушує владу враховувати думку громадян при розгляді найважливіших питань» [5, с.341].

Відповідно до ст. 1 Закону «Про доступ до публічної інформації», «публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених Законом» [9].

Ст. 3 Закону встановлено гарантії забезпечення права на доступ до публічної інформації: обов'язком розпорядників інформації надавати та оприлюднювати інформацію, крім випадків, передбачених законом; визначенням розпорядником інформації спеціальних структурних підрозділів або посадових осіб, які організовують у встановленому порядку доступ до публічної інформації, якою він володіє; максимальним спрощенням процедури подання запиту та отримання інформації; доступом до засідань колегіальних суб'єктів владних повноважень, крім випадків, передбачених законодавством; здійсненням парламентського, громадського та державного контролю за дотриманням прав на доступ до публічної інформації; юридичною відповідальністю за порушення законодавства про доступ до публічної інформації [9].

Доступ до публічної інформації здійснюється на принципах: прозорості та відкритості діяльності суб'єктів владних повноважень; вільного отримання, поширення та будь-якого іншого використання інформації, що була надана або оприлюднена відповідно до Закону, крім обмежень, встановлених законом; рівноправності, незалежно від ознак раси, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак (ст. 4 Закону «Про доступ до публічної інформації»). Цей же Закон визначає, що доступ до інформації забезпечується шляхом систематичного та оперативного оприлюднення інформації (в офіційних друкованих виданнях; на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет; на єдиному державному веб-порталі відкритих даних; на інформаційних стендах; будь-яким іншим способом) або надання інформації за запитами на інформацію [9].

Закон «Про доступ до публічної інформації» визначає, що «публічна інформація є відкритою, крім випадків, встановлених законом» (ст. 1). До публічної інформації у формі відкритих даних відноситься публічна інформація у форматі, що дозволяє її автоматизоване оброблення електронними засобами, вільний та безоплатний доступ до неї, а також її подальше використання та поширення. Будь-яка особа може вільно копіювати, публікувати, поширювати, використовувати, в т. ч. у комерційних цілях, у поєднанні з іншою інформацією або шляхом включення до складу власного продукту, публічну інформацію у формі відкритих даних з обов'язковим посиланням на джерело отримання такої інформації.

Так, Закон встановлює, що публічна інформація, що містить персональні дані фізичної особи, оприлюднюється та надається на запит у формі відкритих даних у разі додержання однієї з таких умов: персональні дані знеособлені та захищені відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» (2010); фізичні особи (суб'єкти даних), персональні дані яких містяться в інформації у формі відкритих даних, надали свою згоду на поширення таких даних відповідно до Закону «Про захист персональних даних»; надання чи оприлюднення такої інформації передбачено законом; обмеження доступу до такої інформації (віднесення її до інформації з обмеженим доступом) заборонено законом (ст. 10-1 Закону) [7; 9].

Водночас Закон «Про доступ до публічної інформації» (ст. 10) визначає, що кожна особа має право: знати у період збирання інформації, але до початку її використання, які відомості про неї та з якою метою збираються, як, ким і з якою метою вони використовуються, передаються чи поширюються, крім випадків, встановлених законом; доступу до інформації про неї, яка збирається та зберігається; вимагати виправлення неточної, неповної, застарілої інформації про себе, знищення інформації про себе, збирання, використання чи зберігання якої здійснюється з порушенням вимог закону; на ознайомлення за рішенням суду з інформацією про інших осіб, якщо це необхідно для реалізації та захисту прав та законних інтересів; на відшкодування шкоди у разі розкриття інформації про цю особу з порушенням вимог, визначених законом. При цьому обсяг інформації про особу, що збирається, зберігається і використовується розпорядниками інформації, має бути максимально обмеженим і використовуватися лише з метою та у спосіб, визначений законом. Закон встановлює, що розпорядники інформації, які володіють інформацією про особу, зобов'язані: надавати її безперешкодно і безкоштовно на вимогу осіб, яких вона стосується, крім випадків, передбачених законом; використовувати її лише з метою та у спосіб, визначений законом; вживати заходів щодо унеможливлення несанкціонованого доступу до неї інших осіб; виправляти неточну та застарілу інформацію про особу самостійно або на вимогу осіб, яких вона стосується. Зберігання інформації про особу не повинно тривати довше, ніж це необхідно для досягнення мети, задля якої ця інформація збиралася. Відмова особі в доступі до інформації про неї, приховування, незаконне збирання, використання, зберігання чи поширення інформації можуть бути оскаржені [2; 7; 9].

Крім того Закон «Про доступ до публічної інформації» (ст. 6-8) визначає, що публічна інформація з обмеженим доступом поділяється на конфіденційну інформацію (*інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов*); таємну інформацію (*інформація, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі, це інформація, яка містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю*); службову інформацію. При цьому до службової може належати інформація (ст. 9): що міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрішньому службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробкою напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішень; зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці. Документам, що містять інформацію, яка становить службову інформацію, присвоюється гриф «для службового користування». Перелік відомостей, що становлять службову інформацію, який складається органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами владних повноважень, у т. ч. на виконання делегованих повноважень, не може бути обмеженим у доступі» [7; 9].

Одним із шляхів забезпечення доступу до публічної інформації є надання інформації за запитами. Запит на інформацію – це прохання особи до розпорядника інформації надати публічну інформацію, що знаходиться у його володінні. Запитувач має право звернутися до розпорядника інформації із запитом на інформацію незалежно від того, стосується ця інформація його особисто чи ні, без пояснення причини подання запиту. Запит на інформацію може бути індивідуальним або колективним. Запити можуть подаватися в усній, письмовій чи іншій формі (поштою, факсом, телефоном, електронною поштою) на вибір запитувача чи у формі особистого звернення. Письмовий запит на інформацію подається в довільній формі, або ж шляхом заповнення відповідних форм запитів на інформацію, які можна отримати в розпорядника інформації та на його офіційному

веб-сайті, й має містити: ім'я (найменування) запитувача, поштову адресу або адресу електронної пошти, а також номер засобу зв'язку, якщо такий є; загальний опис інформації або вид, назву, реквізити чи зміст документа, щодо якого зроблено запит, якщо запитувачу це відомо; підпис і дату за умови подання запиту в письмовій формі. У разі якщо з поважних причин (інвалідність, обмежені фізичні можливості) особа не може подати письмовий запит, його має оформити відповідальна особа з питань доступу до публічної інформації, обов'язково зазначивши в запиті своє ім'я, контактний телефон, та надати копію запиту особі, яка його подала (ст. 19 Закону) [2; 3; 7; 9].

Міністерство юстиції України роз'яснюючи право на доступ до інформації, як елемент правового статусу особи, звертає увагу на те, що право на звернення та право на доступ до публічної інформації хоча й тісно пов'язані між собою і є доволі подібними інструментами взаємодії з владними органами, все ж базуються на різних за своєю природою правах людини. Тому, як визнає Мінюст, «дуже часто виникають проблеми щодо розмежування звернення громадянина та запиту на інформацію». Важливо усвідомити, що основна відмінність звернення від запиту в тому, що за зверненням від його адресата вимагається щось зробити, а за запитом – лише надати інформацію чи копію документу. Мінюст наголошує, що відповідно до ст. 19 Закону «Про доступ до публічної інформації» «під запитом на інформацію розуміється прохання особи до розпорядника інформації надати публічну інформацію, що знаходиться у його володінні» [2; 7; 9]. А право на звернення – це викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заява (клопотання) і скарги (ст. 3 Закону «Про звернення громадян»), до суб'єктів владних повноважень, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації [7; 12]. Крім того, варто знати, що в зверненнях порушуються питання, що стосуються відстоювання прав і законних інтересів громадянина та пропозицій до діяльності суб'єктів владних повноважень, викриття їх недоліків (зауваження) в роботі. Зокрема, Закон України «Про звернення громадян» передбачає, що в зверненні має бути зазначено прізвище, ім'я, по-батькові, місце проживання громадянина, викладено суть порушеного питання, зауваження, пропозиції, заяви чи скарги, прохання чи вимоги. Звернення може бути усним (викладеним громадянином і записаним посадовою особою на особистому

прийомі) чи письмовим (надісланим поштою або переданим громадянином до відповідного органу, установи особисто чи через уповноважену ним особу). Звернення може бути подано окремою особою (індивідуальне) чи групою осіб (колективне) [7; 12]. А в запитах на інформацію мова йде саме про надання публічної інформації, якою володіє або повинен володіти її розпорядник. І запитувачами публічної інформації відповідно до Закону «Про доступ до публічної інформації» є фізичні, юридичні особи та об'єднання громадян без статусу юридичної особи. При цьому громадянин має право звернутися до розпорядника інформації із запитом індивідуальним або колективним незалежно від того, стосується ця інформація його особисто чи ні, без пояснення причини подання запиту [7; 9]. Крім того, між зверненням і запитом є й формальні відмінності, зокрема, в порядку їх оформлення, процедурі реєстрації та обліку, суб'єкті подання, строків розгляду, в порядку отримання інформації та відповіді на звернення [2; 7].

Відповідно до Закону «Про доступ до публічної інформації» (ст. 20) розпорядник інформації має надати відповідь не пізніше 5 робочих днів із дня отримання запиту. Разом із цим, строк розгляду запиту розпорядник інформації може продовжити до 20 робочих днів у разі, якщо запит стосується надання великого обсягу інформації або потребує пошуку інформації серед значної кількості даних. Про продовження строку розпорядник інформації повідомляє запитувача в письмовій формі не пізніше п'яти робочих днів із дня отримання запиту. Однак, якщо запит на інформацію стосується інформації, необхідної для захисту життя чи свободи особи, щодо стану довкілля, якості харчових продуктів і предметів побуту, аварій, катастроф, небезпечних природних явищ та інших надзвичайних подій, що сталися або можуть статись і загрожують безпеці громадян, відповідь має бути надана не пізніше 48 годин із дня отримання запиту [2; 7; 9].

Інформація на запит надається безкоштовно, а якщо задоволення запиту на інформацію передбачає виготовлення копій документів обсягом більш як 10 сторінок, запитувач зобов'язаний відшкодувати фактичні витрати на копіювання та друк. При наданні особі інформації про себе та інформації, що становить суспільний інтерес, плата за копіювання та друк не стягується (ст. 21 Закону «Про доступ до публічної інформації») [2; 3; 7; 9].

В Законі «Про доступ до публічної інформації» (ст. 22) передбачені виключні випадки відмови в задоволенні запиту

розпорядниками інформації: коли він не володіє інформацією і не зобов'язаний відповідно до його компетенції, передбаченої законодавством, володіти інформацією, щодо якої зроблено запит, або коли інформація, що запитується, належить до категорії інформації з обмеженим доступом, або особа, яка подала запит на інформацію, не оплатила фактичні витрати, пов'язані з копіюванням або друком, а також у разі недотримання вимог до запиту на інформацію. У відмові в задоволенні запиту на інформацію має бути зазначено прізвище, ім'я, по батькові та посаду особи, відповідальної за розгляд інформаційного запиту, дату відмови, мотивовану підставу відмови, порядок оскарження відмови та підпис. Відмова в задоволенні запиту на інформацію надається в письмовий формі. Водночас, Законом передбачається, що відповідь розпорядника інформації про те, що інформація може бути одержана запитувачем із загальнодоступних джерел, або відповідь не по суті запиту вважається неправомірною відмовою в наданні інформації [2; 7; 9].

Рішення, дії чи бездіяльність розпорядників інформації можуть бути оскаржені до керівника розпорядника, вищого органу або суду. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності розпорядників інформації до суду здійснюється відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України. При цьому запитувач має право оскаржити: відмову в задоволенні запиту на інформацію; відстрочку задоволення запиту на інформацію; ненадання відповіді на запит на інформацію; надання недостовірної або неповної інформації; несвоєчасне надання інформації; невиконання розпорядниками обов'язку оприлюднювати інформацію відповідно до ст. 15 Закону; інші рішення, дії чи бездіяльність розпорядників інформації, що порушили законні права та інтереси запитувача (ст. 23 Закону «Про доступ до публічної інформації») [3; 9].

Закон «Про доступ до публічної інформації» встановлює, що відповідальність за порушення законодавства про доступ до публічної інформації несуть особи, винні у вчиненні таких порушень: ненадання відповіді на запит; ненадання інформації на запит; безпідставна відмова у задоволенні запиту на інформацію; неоприлюднення інформації відповідно до ст. 15 Закону; надання або оприлюднення недостовірної, неточної або неповної інформації; несвоєчасне надання інформації; необґрунтоване віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом; нездійснення реєстрації документів; навмисне приховування або знищення інформації чи документів. Закон також

визначає, що особи, на думку яких їхні права та законні інтереси порушені розпорядниками інформації, мають право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди в порядку, визначеному законом (ст. 24) [9].

Особливістю Закону України «Про доступ до публічної інформації» є те, що він не поширюється на відносини щодо отримання інформації суб'єктами владних повноважень при здійсненні ними своїх функцій, а також на відносини у сфері звернень громадян, які регулюються спеціальним законом [2; 7].

Важливо зауважити, що Закон «Про доступ до публічної інформації» (ст. 14) зобов'язав розпорядників інформації визначати спеціальні місця для роботи запитувачів з документами чи їх копіями, а також надавати право робити виписки з них, фотографувати, копіювати, сканувати, записувати на будь-які носії інформації, а також мати спеціальні структурні підрозділи або призначати відповідальних осіб для забезпечення доступу до інформації [2; 7; 9]. Однак, саме з цим положенням виникає проблема забезпечення права на доступ до інформації, а також захисту такого права в суді. Саме «при розгляді у суді справ про відмову у наданні інформації, виникають певні труднощі щодо визначення відповідача та належного забезпечення прав громадян на доступ до публічної інформації, тобто є незрозуміло, кого ж вважати відповідачем по справі – розпорядника інформації чи структурний підрозділ або відповідальну особу, чи розпорядника інформації в особі відповідного структурного підрозділу або відповідальної особи, адже всі вони є суб'єктами відносин у сфері доступу до публічної інформації. До того ж, виходить, що самостійний суб'єкт має в своєму складі такого ж самостійного суб'єкта» [19, с.352].

Наступною проблемою ненадання або неналежного надання публічної інформації є недостатнє фінансування і слабка матеріальна база деяких розпорядників інформації, які не можуть своєчасно виконати положення Закону про обов'язок оприлюднити певну інформацію невідкладно, але не пізніше ніж через 5 робочих днів із дня затвердження документа. Водночас чітко визначити, в яких саме джерелах ця інформація повинна бути оприлюднена, адже в розпорядника інформації може не бути офіційного веб-сайту чи свого власного друкованого органу, де б така інформація оприлюднювалася, або ж запитувач не має доступу до Інтернету. Можливо варто внести зміни в норми Закону «Про доступ до публічної інформації», щоб

суб'єкти інформації мали можливість оприлюднювати свої рішення та інші документи таким способом, що відповідає їхньому матеріальному становищу та не ускладнює донесення до населення такої інформації [19, с.352-353].

Великою проблемою в Україні є корупція, тому доцільним є створення, незалежного від влади і наділеного повноваженнями розгляду скарг від громадян щодо порушення їхнього права на інформацію, органу або омбудсмена з права на інформацію, який би здійснював контроль за дотриманням Закону «Про доступ до публічної інформації» [18, с.55].

Також варто, з метою значного полегшення доступу громадян до публічної інформації, створити єдиний веб-сайт, тобто єдиний пункт доступу, на якому б розміщувалась інформація про діяльність усіх державних органів та органів місцевого самоврядування, а також рішення які прийняті цими органами чи їх посадовими особами [6, с.336].

Таким чином, прийняття Закону «Про доступ до публічної інформації» (2011) [9], що за якістю свого тексту посідає 22 місце у світі [2], стало великим кроком у задоволенні інтересів громадян України в сфері доступу до публічної інформації, адже «надає громадянам право бути учасником у вирішенні місцевих проблем, а також право бути обізнаним із діяльністю та результатами такої діяльності органів державної влади» [19, с.353].

Дослідженнями окремих питань щодо правового регулювання права громадянина на доступ до публічної інформації займалося багато науковців, проте, ряд проблем у даній галузі й досі потребують подальшого детальнішого дослідження, аналізу та вирішення. Зокрема, з метою гарантованості кожній особі у відкритості, доступності інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, тобто повноцінного забезпечення права громадян України на доступ до публічної інформації, «варто переглянути чинні нормативні акти, які стосуються доступу до публічної інформації та внести деякі зміни до них, щоб не виникало незрозумілості та не порушувались права громадян на доступ до публічної інформації та отримання повної, своєчасної і необхідної інформації» [19, с.354].

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. із змінами від 02.06.2016 р. // Відомості Верховної Ради України (далі – ВВР), 1996, № 30, ст. 141.

2. Доступ до інформації в Україні // Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Доступ_до_інформації_в_Україні
3. Доступ до публічної інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/public-info/access>
4. Етика інформацій // Свобода (Джерзі Ситі). – 1950. – Ч. 297 – 22 грудня. – С. 2.
5. Карась Є. Проблематика доступу до публічної інформації в громадянському суспільстві України / Є. Карась // Гілея : науковий вісник. – 2013. – № 73. – С. 340-342.
6. Національні та міжнародні механізми фінансування громадянського суспільства. Міжнародні заходи зміцнення довіри між державою та громадянським суспільством. – К. : Фенікс, 2011. – 336 с
7. Право на доступ до інформації як елемент правового статусу особи. Роз'яснення Міністерства юстиції України від 03.05.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0012323-12>
8. Про відшкодування фактичних витрат на копіювання або друк документів, що надаються за запитами на інформацію. Розпорядження Керівника Державного управління справами від 18.09.2017 р. № 222.
9. Про доступ до публічної інформації. Закон України від 13.01.2011 р. із змінами від 09.04.2015 р. // ВВР, 2011, № 32, ст. 314.
10. Про затвердження граничних норм витрат на копіювання або друк документів, що надаються за запитом на інформацію. Постанова Кабінету Міністрів України від 13.07.2011 р. № 740.
11. Про затвердження Переліку відомостей, що становлять службову інформацію в Адміністрації Президента України. Розпорядження Глави Адміністрації Президента України від 09.02.2017 р. № 9.
12. Про звернення громадян. Закон України від 02.10.1996 р. із змінами від 02.06.2016 р. // ВВР, 1996, № 47, ст. 256.
13. Про інформацію. Закон України в редакції від 13.01.2011 р. із змінами від 06.12.2016 р. // ВВР, 2011, № 32, ст. 313.
14. Про організацію роботи із забезпечення Адміністрацією Президента України доступу до публічної інформації. Розпорядження Глави Адміністрації Президента України від 16.03.2016 р. № 29.
15. Про першочергові заходи щодо забезпечення доступу до публічної інформації в допоміжних органах, створених Президентом України. Указ Президента України від 05.05.2011 р. № 548 із змінами і доповненнями від 17.11.2014 р. № 883.
16. Про систему обліку публічної інформації в Адміністрації Президента України. Розпорядження Глави Адміністрації Президента України від 16.03.2016 р. № 30.
17. Садовська А. Л. Посилення гарантій права на доступ до публічної інформації в системі комунікацій між державою та громадянами / А. Л.

Садовська // Актуальні проблеми державного управління. – 2013. – № 2. – С. 169-177.

18. Стадник Р. Відкритість органів влади в контексті законодавства про доступ до публічної інформації / Р. Стадник // Публічне управління: теорія та практика. – 2012. – № 2. – С. 55-59.

19. Ярема О. Г. Право громадян на доступ до публічної інформації / О. Г. Ярема, І. В. Височанська // Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики (до 20-ї річниці Конституції України): матеріали наукового семінару (24 червня 2016 р.) / упор. М. В. Ковалів. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – С. 351-354.

Ю.В. Циганюк,
кандидат юридичних наук
Д.В. Мевша,
(м. Хмельницький)

КОРОТКА ХАРАКТЕРИСТИКА ШЛЮБУ, ЙОГО УКЛАДАННЯ ТА РОЗІРВАННЯ, ПРАВ ТА ОBOB'ЯЗКІВ ПОДРУЖЖЯ

Частиною першою ст. 21 СК України встановлено, що шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану.

Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя (ч. 2 ст. 21 СК України).

Релігійний обряд шлюбу не є підставою для виникнення у жінки та чоловіка прав та обов'язків подружжя, крім випадків, коли релігійний обряд шлюбу відбувся до створення або відновлення органів державної реєстрації актів цивільного стану (ч. 3 ст. 21 СК України).

Для того, щоб особа могла вступити у шлюб, вона має досягнути шлюбного віку. Шлюбний вік для чоловіків та жінок встановлюється у вісімнадцять років. Особи, які бажають зареєструвати шлюб, мають досягти шлюбного віку на день реєстрації шлюбу (ст. 22 СК України).

Право на шлюб мають особи, які досягли шлюбного віку. За заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам (ст. 23 СК України).

Окрім того, шлюб має бути добровільним, тобто ґрунтуватися на вільній згоді жінки та чоловіка. Примушування жінки та чоловіка до шлюбу не допускається.

Реєстрація шлюбу з особою, яка визнана недієздатною, а також з особою, яка з інших причин не усвідомлювала значення своїх дій і (або) не могла керувати ними, має наслідки, визнання шлюбу недійсним.

Жінка та чоловік можуть одночасно перебувати лише в одному шлюбі. Жінка та чоловік мають право на повторний шлюб лише після припинення попереднього шлюбу (ст. 25 СК України).

У шлюбі між собою не можуть перебувати особи, які є родичами прямої лінії споріднення. Також у шлюбі між собою не можуть перебувати рідні (повнорідні, неповнорідні) брат і сестра. Повнорідними є брати і сестри, які мають спільних батьків. Неповнорідними є брати і сестри, які мають спільну матір або спільного батька (ч. ч. 1-2 ст. 26 СК України).

У шлюбі між собою не можуть перебувати двоюрідні брат та сестра, рідні тітка, дядько та племінник, племінниця (ч. 3 ст. 26 СК України).

За рішенням суду може бути надане право на шлюб між рідною дитиною усиновлювача та усиновленою ним дитиною, а також між дітьми, які були усиновлені ним.

У шлюбі між собою не можуть бути усиновлювач та усиновлена ним дитина. Шлюб між усиновлювачем та усиновленою ним дитиною може бути зареєстровано лише в разі скасування усиновлення.

В Україні встановлена державна реєстрація шлюбу. Її порядок визначений Главою 4 СК України.

Державна реєстрація шлюбу встановлена для забезпечення стабільності відносин між жінкою та чоловіком, охорони прав та інтересів подружжя, їхніх дітей, а також в інтересах держави та суспільства. Державна реєстрація шлюбу засвідчується Свідомством про шлюб, зразок якого затверджує Кабінет Міністрів України (ст. 27 СК України).

Для державної реєстрації шлюбу необхідно подати заяву. Відповідно до ст. 28 СК України, заява про реєстрацію шлюбу подається жінкою та чоловіком до будь-якого органу державної реєстрації актів цивільного стану за їхнім вибором. Особи, які подали

заяву про реєстрацію шлюбу, вважаються нареченими. Заява про реєстрацію шлюбу подається жінкою та чоловіком особисто.

Якщо жінка і (або) чоловік не можуть через поважні причини особисто подати заяву про реєстрацію шлюбу до органу державної реєстрації актів цивільного стану, таку заяву, нотаріально засвідчену, можуть подати їх представники. Повноваження представника мають бути нотаріально засвідчені.

Якщо реєстрація шлюбу у визначений день не відбулася, заява про реєстрацію шлюбу втрачає чинність після спливу трьох місяців від дня її подання.

Після подачі заяви, відповідно до порядку та згідно зі ст. 29 СК України, орган державної реєстрації актів цивільного стану зобов'язаний ознайомити наречених з їхніми правами та обов'язками як майбутніх подружжя і батьків та попередити про відповідальність за приховання перешкод до реєстрації шлюбу.

Також, СК України, у ст. 30, встановлює умови, щодо взаємної обізнаності наречених про стан здоров'я перед вступом у шлюб. Зокрема, наречені зобов'язані повідомити один одного про стан свого здоров'я. Держава забезпечує створення умов для медичного обстеження наречених. Порядок здійснення медичного обстеження наречених встановлює Кабінет Міністрів України (Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення добровільного медичного обстеження наречених» від 16 листопада 2002 р. № 1740.) Результати медичного обстеження є таємницею і повідомляються лише нареченим.

Приховування відомостей про стан здоров'я одним з наречених, наслідком чого може стати (стало) порушення фізичного або психічного здоров'я іншого нареченого чи їхніх нащадків, може бути підставою для визнання шлюбу недійсним.

Особи, у статусі наречених несуть обов'язки, що передбачені ст. 31 СК України. Зокрема, особа, яка відмовилася від шлюбу, зобов'язана відшкодувати другій стороні затрати, що були нею понесені у зв'язку з приготуванням до реєстрації шлюбу та весілля.

Такі затрати не підлягають відшкодуванню, якщо відмова від шлюбу була викликана протиправною, аморальною поведінкою нареченої, нареченого, прихованням нею, ним обставин, що мають для того, хто відмовився від шлюбу, істотне значення (тяжка хвороба, наявність дитини, судимість тощо).

У разі відмови від шлюбу особи, яка одержала подарунок у зв'язку з майбутнім шлюбом, договір дарування за вимогою дарувальника може бути розірваний судом.

У разі розірвання договору особа зобов'язана повернути річ, яка була їй подарована, а якщо вона не збереглася - відшкодувати її вартість.

Шлюб реєструється після спливу одного місяця від дня подання особами заяви про реєстрацію шлюбу (час реєстрації шлюбу). За наявності поважних причин керівник органу державної реєстрації актів цивільного стану дозволяє реєстрацію шлюбу до спливу цього строку.

Шлюб реєструється у приміщенні органу державної реєстрації актів цивільного стану (місце реєстрації шлюбу).

Присутність нареченої та нареченого в момент реєстрації їхнього шлюбу є обов'язковою.

Наречені мають право обрати прізвище одного з них як спільне прізвище подружжя або надалі іменуватися дошлюбними прізвищами.

Наречена, наречений мають право приєднати до свого прізвища прізвище нареченого, нареченої. Якщо вони обоє бажають мати подвійне прізвище, за їхньою згодою визначається з якого прізвища воно буде починатися.

Правові наслідки шлюбу визначені ст. 36 СК України: шлюб є підставою для виникнення прав та обов'язків подружжя, а також шлюб не може бути підставою для надання особі пільг чи переваг, а також для обмеження її прав та свобод, які встановлені Конституцією і законами України.

Права та обов'язки подружжя умовно можна поділити на майнові та особисті немайнові права та обов'язки подружжя. Детальний їх перелік визначений у Главі 6 «Особисті немайнові права та обов'язки подружжя»; Главі 7 «Право особистої приватної власності дружини та чоловіка»; Главі 8 «Право спільної сумісної власності подружжя»; Главі 9 «Права та обов'язки подружжя по утриманню»; Главі 10 «Шлюбний договір» СК України.

Главою 11 СК України визначено підстави припинення шлюбу. Так, згідно з частиною другою ст. 104 СК України шлюб припиняється внаслідок його розірвання.

Статтею 105 СК України передбачено, що шлюб припиняється внаслідок його розірвання за спільною заявою подружжя відповідно

до статті 106 або одного з них відповідно до статті 107 СК України. Шлюб припиняється внаслідок його розірвання за спільною заявою подружжя на підставі рішення суду, відповідно до статті 109 СК України.

Шлюб припиняється внаслідок його розірвання за позовом одного з подружжя на підставі рішення суду, відповідно до статті 110 СК України.

Статтею 106 СК України визначено підстави і порядок розірвання шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану за заявою подружжя, яке не має дітей.

Так, подружжя, яке не має дітей, має право подати до органу державної реєстрації актів цивільного стану заяву про розірвання шлюбу.

Якщо один із подружжя через поважну причину не може особисто подати заяву про розірвання шлюбу до органу державної реєстрації актів цивільного стану, таку заяву, нотаріально засвідчену або прирівняну до неї, від його імені може подати другий з подружжя.

Орган державної реєстрації актів цивільного стану складає актовий запис про розірвання шлюбу після спливу одного місяця від дня подання такої заяви, якщо вона не була відкликана. Шлюб розривається незалежно від наявності між подружжям майнового спору.

Стаття 107 СК України визначила підстави та порядок розірвання шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану за заявою одного з подружжя.

Зокрема, шлюб розривається органом державної реєстрації актів цивільного стану за заявою одного із подружжя, якщо другий із подружжя: 1) визнаний безвісно відсутнім; 2) визнаний недієздатним.

Шлюб розривається незалежно від наявності між подружжям майнового спору.

За заявою заінтересованої особи розірвання шлюбу, здійснене відповідно до положень про порядок розірвання шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану за заявою подружжя, яке не має дітей, може бути визнане судом фіктивним, якщо буде встановлено, що жінка та чоловік продовжували проживати однією сім'єю і не мали наміру припинити шлюбні відносини. На підставі рішення суду актовий запис про розірвання шлюбу та Свідectво про розірвання шлюбу анулюються органом державної реєстрації актів цивільного стану.

Статтею 109 СК України передбачено підстави та порядок розірвання шлюбу за рішенням суду за спільною заявою подружжя, яке має дітей.

Так, подружжя, яке має дітей, має право подати до суду заяву про розірвання шлюбу разом із письмовим договором про те, з ким із них будуть проживати діти, яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той з батьків, хто буде проживати окремо, а також про умови здійснення ним права на особисте виховання дітей.

Договір між подружжям про розмір аліментів на дитину має бути нотаріально посвідчений. У разі невиконання цього договору аліменти можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріуса.

Суд постановляє рішення про розірвання шлюбу, якщо буде встановлено, що заява про розірвання шлюбу відповідає дійсній волі дружини та чоловіка і що після розірвання шлюбу не будуть порушені їхні особисті та майнові права, а також права їхніх дітей.

Суд постановляє рішення про розірвання шлюбу після спливу одного місяця від дня подання заяви. До закінчення цього строку дружина і чоловік мають право відкликати заяву про розірвання шлюбу.

Позов про розірвання шлюбу може бути пред'явлений одним із подружжя. Позов про розірвання шлюбу не може бути пред'явлений протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини, крім випадків, коли один із подружжя вчинив протиправну поведінку, яка містить ознаки кримінального правопорушення, щодо другого з подружжя або дитини.

Чоловік, дружина мають право пред'явити позов про розірвання шлюбу протягом вагітності дружини, якщо батьківство зачатої дитини визнане іншою особою. Чоловік, дружина мають право пред'явити позов про розірвання шлюбу до досягнення дитиною одного року, якщо батьківство щодо неї визнане іншою особою або за рішенням суду відомості про чоловіка як батька дитини виключено із актового запису про народження дитини.

Опікун має право пред'явити позов про розірвання шлюбу, якщо цього вимагають інтереси того з подружжя, хто визнаний недієздатним (ст. 110 СК України).

Відповідно до вимог ст. 111 СК України суд вживає заходів щодо примирення подружжя, якщо це не суперечить моральним засадам суспільства.

Суд з'ясовує фактичні взаємини подружжя, дійсні причини позову про розірвання шлюбу, бере до уваги наявність малолітньої дитини, дитини-інваліда та інші обставини життя подружжя.

Суд постановляє рішення про розірвання шлюбу, якщо буде встановлено, що подальше спільне життя подружжя і збереження шлюбу суперечило б інтересам одного з них, інтересам їхніх дітей, що мають істотне значення (ст. 113 СК України).

У разі розірвання шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану шлюб припиняється у день реєстрації розірвання шлюбу. У разі розірвання шлюбу судом шлюб припиняється у день набрання чинності рішенням суду про розірвання шлюбу (ст. 114 СК України).

Список використаних джерел та літератури:

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2947-14>

Ю.В. Циганюк,
кандидат юридичних наук
(м. Хмельницький)
О. В. Омелянчук,
(м. Красилів)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ВОДОЙМ В УКРАЇНІ

Правове регулювання використання водойм в Україні включає в себе: Конституцію України, Водний кодекс України, Земельний кодекс України, закони України «Про аквакультуру», «Про питну воду та питне водопостачання», «Про природно-заповідний фонд України», Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового договору оренди водних об'єктів», «Про затвердження Порядку ведення державного водного кадастру» та іншими нормативно-правовими актами.

Усі води (водні об'єкти) на території України є національним надбанням Українського народу, однією з природних основ його економічного розвитку і соціального добробуту.

Водні ресурси забезпечують існування людей, тваринного і рослинного світу і є обмеженими та уразливими природними об'єктами.

В умовах нарощування антропогенних навантажень на природне середовище, розвитку суспільного виробництва і зростання матеріальних потреб виникає необхідність розробки і додержання особливих правил користування водними ресурсами, раціонального їх використання та екологічно спрямованого захисту.

Водний кодекс України, у комплексі із заходами організаційного, правового, економічного і виховного впливу, сприятиме формуванню водно-екологічного правопорядку і забезпеченню екологічної безпеки населення України, а також більш ефективному, науково обґрунтованому використанню вод та їх охороні від забруднення, засмічення та вичерпання (Преамбула ВК України).

Статтею 1 ВК України визначено, що використання води - процес вилучення води для використання у виробництві з метою отримання продукції та для господарсько-питних потреб населення, а також без її вилучення для потреб гідроенергетики, рибництва, водного, повітряного транспорту та інших потреб.

Згідно зі ст. 3 ВК України, усі води (водні об'єкти) на території України становлять її водний фонд. До водного фонду України належать: 1) поверхневі води: природні водойми (озера); водотоки (річки, струмки); штучні водойми (водосховища, ставки) і канали; інші водні об'єкти; 2) підземні води та джерела; 3) внутрішні морські води та територіальне море.

Водні об'єкти поділяються на водні об'єкти загальнодержавного і водні об'єкти місцевого значення.

До водних об'єктів загальнодержавного значення належать: 1) внутрішні морські води, територіальне море, а також акваторії морських портів; 2) підземні води, які є джерелом централізованого водопостачання; 3) поверхневі води (озера, водосховища, річки, канали), що знаходяться і використовуються на території більш як однієї області, а також їх притоки всіх порядків; 4) водні об'єкти в межах територій природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, а також віднесені до категорії лікувальних.

До водних об'єктів місцевого значення належать: 1) поверхневі води, що знаходяться і використовуються в межах однієї області і які не віднесені до водних об'єктів загальнодержавного

значення; 2) підземні води, які не можуть бути джерелом централізованого водопостачання (ст. 5 ВК України).

Води (водні об'єкти) є виключно власністю Українського народу і надаються тільки у користування.

Український народ здійснює право власності на води (водні об'єкти) через Верховну Раду України, Верховну Раду Автономної Республіки Крим і місцеві ради.

Окремі повноваження щодо розпорядження водами (водними об'єктами) можуть надаватися відповідним органам виконавчої влади та Раді міністрів Автономної Республіки Крим (ст. 6 ВК України).

До відання Верховної Ради України в галузі регулювання водних відносин належить:

1) законодавче регулювання водних відносин та визначення основних напрямів державної політики в цій галузі;

2) розпорядження водним фондом України;

3) затвердження загальнодержавних, міждержавних програм використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;

4) вирішення інших питань у галузі законодавчого регулювання водних відносин відповідно до Конституції України (ст. 7 ВК України).

До компетенції Верховної Ради Автономної Республіки Крим у галузі регулювання водних відносин на території Автономної Республіки Крим належить:

1) затвердження республіканських (Автономної Республіки Крим) програм використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;

2) координація діяльності районних і міських (міст республіканського Автономної Республіки Крим значення) рад з використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;

3) затвердження проектів зон санітарної охорони господарсько-питних водозаборів;

4) прийняття у встановленому порядку рішень про віднесення водних об'єктів місцевого значення до об'єктів природно-заповідного фонду чи відповідних категорій особливої охорони;

5) встановлення правил користування маломірними суднами на водних об'єктах;

6) встановлення у разі потреби більш суворих, ніж у цілому на території України, нормативів якості води у водних об'єктах місцевого значення;

7) прийняття за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері розвитку водного господарства, та центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища під час виникнення аварійних ситуацій рішень про скидання стічних вод з накопичувачів у водні об'єкти, якщо це не призведе до перевищення нормативів екологічної безпеки водокористування;

8) вирішення інших питань у галузі регулювання водних відносин, визначених законом. (ст. 8 ВК України).

До компетенції обласних, Київської та Севастопольської міських рад у галузі регулювання водних відносин на їх території належить:

1. забезпечення реалізації державної політики у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;

2. погодження державних цільових, міждержавних програм використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів, участь у їх виконанні;

3. розроблення, затвердження та виконання регіональних програм використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;

4. координація діяльності районних і міських рад з використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;

5. затвердження проектів зон санітарної охорони господарсько-питних водозаборів;

6. прийняття у встановленому порядку рішень про віднесення водних об'єктів місцевого значення до об'єктів природно-заповідного фонду чи відповідних категорій особливої охорони;

7. встановлення правил користування маломірними суднами на водних об'єктах;

8. встановлення у разі потреби більш суворих, ніж у цілому на території України, нормативів якості води у водних об'єктах місцевого значення;

9. обмеження, тимчасова заборона (зупинення) діяльності підприємств, установ і організацій у разі порушення ними вимог водного законодавства;

10. організація роботи, пов'язаної з ліквідацією наслідків аварій та стихійного лиха, погіршенням якості вод або їх шкідливою

дією, із залученням підприємств, установ і організацій в порядку, передбаченому законодавством;

11. прийняття за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері розвитку водного господарства, та центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища під час виникнення аварійних ситуацій рішень про скидання стічних вод з накопичувачів у водні об'єкти, якщо це не призведе до перевищення нормативів екологічної безпеки водокористування;

12. організація інформування населення про стан водних об'єктів, його зміну та здійснення водоохоронних заходів;

13. здійснення контролю за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів;

14. вирішення інших питань у галузі регулювання водних відносин, визначених законом (ст. 8-1 ВК України).

До відання районних рад у галузі регулювання водних відносин на їх території належить:

1) координація роботи сільських, селищних, міських (міст районного підпорядкування) рад під час проведення ними міжтериторіальних водогосподарських і водоохоронних заходів та подання їм відповідної методичної допомоги;

2) організація роботи, пов'язаної з ліквідацією наслідків аварій та стихійного лиха, погіршенням якості вод або їх шкідливою дією, залучення у встановленому порядку до цієї роботи підприємств, установ і організацій;

3) організація роботи по винесенню в натуру та влаштуванню прибережних захисних смуг вздовж річок, морів та навколо водойм;

4) внесення у встановленому порядку пропозицій щодо оголошення водних об'єктів об'єктами природно-заповідного фонду до Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних рад;

5) обмеження, тимчасова заборона (зупинення) діяльності підприємств та інших об'єктів у разі порушення ними вимог водного законодавства в межах своєї компетенції;

6) встановлення правил загального водокористування в порядку, визначеному статтею 47 ВК України;

7) здійснення контролю за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів;

8) організація інформування населення про стан водних об'єктів, про надзвичайні екологічні ситуації, які можуть негативно вплинути на здоров'я людей, та про заходи, що вживаються для поліпшення стану вод;

9) вирішення інших питань у галузі регулювання водних відносин у межах своєї компетенції (ст. 9 ВК України).

До відання сільських, селищних, міських та районних у містах рад у галузі регулювання водних відносин на їх території належить:

1) здійснення заходів щодо раціонального використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;

2) контроль за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів;

3) встановлення правил загального користування водними об'єктами в порядку, визначеному статтею 47 ВК України;

4) обмеження, тимчасова заборона (зупинення) діяльності підприємств та інших об'єктів в разі порушення ними вимог водного законодавства в межах своєї компетенції;

5) організація роботи, пов'язаної з ліквідацією наслідків аварій та стихійного лиха, погіршенням якості вод або їх шкідливою дією, залучення у встановленому порядку до цієї роботи підприємств, установ і організацій;

6) організація інформування населення про стан водних об'єктів, а також про надзвичайні екологічні ситуації, які можуть негативно вплинути на здоров'я людей, та про заходи, що вживаються для поліпшення стану вод;

7) вирішення інших питань у галузі регулювання водних відносин у межах своєї компетенції (ст. 10 ВК України).

Спори з питань використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів розглядаються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів (Державна екологічна інспекція України), центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері розвитку водного господарства (Державне агентство водних ресурсів України), центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та

раціонального використання надр (Державна служба геології та надр України), місцевими радами, судом або третейським судом у порядку, встановленому законодавством.

Позивачі - центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері розвитку водного господарства, звільняються від сплати державного мита у справах про стягнення коштів на відшкодування збитків, завданих порушеннями водного законодавства.

Спори з питань використання та охорони вод, які виникають з іншими державами, а також між іноземцями, особами без громадянства, іноземними юридичними особами та власником вод, розглядаються відповідно до законодавства України (ст. 109 ВК України).

Список використаних джерел та літератури:

1. Водний кодекс України від 06.06.1995 № 2947-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80>

О.А. Штипуляк,
учениця НВК №10
(м. Хмельницького)

ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ В КОНТЕКСТІ АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМАТИКИ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Глобалізація інформаційних процесів, стрімкий розвиток та збільшення об'ємів впливу аудиторій телекомунікаційних мереж - це все реалії нового, інформаційного суспільства, для якого пріоритетною є сфера масових комунікацій. Про зростання ролі інформації в житті суспільства писав німецький філософ Освальд Шпенглер ще на початку ХХ ст.: «У найближчому майбутньому три або чотири світових газети будуть направляти думки провінційних газет і з їх допомогою - «волю народу». Все буде вирішуватися невеликою кількістю людей, що контролюють ці газети» [8, с.167].

Аналіз воєнно-політичної ситуації, яка складалася упродовж останніх років навколо України, а також на її території, дає підстави вважати, що наша держава від самого початку проголошення своєї незалежності стала об'єктом пропагандистських операцій та довготривалого психологічного впливу насамперед з боку Росії, яка з тугою та болем не може позбутися свого імперського минулого. Демонструючи взірці індивідуального героїзму та самопожертви заради Батьківщини, українська армія ефективно протистоїть ворогу. Проте, тримаючи удар у безпосередньо військовій сфері, Україна зазнає нищівної поразки у сфері інформаційної війни, де інформаційна політика РНБО не в змозі протистояти «путінській пропаганді».

Україна виявляється перед загрозою широкомасштабних акцій інформаційної війни, спрямованих на її інформаційні ресурси, систему прийняття рішень органами державної влади, а також на масову свідомість населення.

Феномен інформаційної війни є об'єктом міждисциплінарних досліджень. не зважаючи на те, що певні аспекти дослідження інформаційних війн можна спостерігати ще у працях Т. Гоббса (інформаційна війна як втілення війни «всіх проти всіх»), прийнято вважати, що даний феномен став актуальним об'єктом наукових досліджень лише у XX столітті.

Інформаційна війна – це сукупність організаційних механізмів та операцій з управління й використання інформації, спрямованих на отримання оперативної переваги над ворогом. Інформаційна війна може вестись з використанням двох типів зброї: програмно-технічної та соціально-психологічної [7, с.28].

Завдяки програмно-технічній зброї здійснюється атака на технічні засоби, відбуваються захоплення або виведення з ладу каналів трансляції інформації. В інформаційній сфері технічна зброя є малоефективною. Значно ефективнішою за технічну зброю в інформаційній війні є зброя соціально- психологічна, що впливає на масову свідомість.

Незважаючи на об'єктивно існуючі процеси, до цього часу чітке визначення поняття «інформаційна війна» відсутнє [4]. Контент-аналіз матеріалів провідних електронних пошукових систем Інтернету, здійснений трьома мовами, дозволив припустити, що таке становище обумовлене диспутом довкола питання щодо розрізнення понять «інформаційна війна» [5], «комунікативна війна»,

«інформаційно-психологічна війна» [4], «інформаційна агресія», «інформаційне протистовищення» [5], тощо з визначенням пріоритетності чи то інформаційного, чи то психологічного компонентів, що відбуваються в даному феномені [3].

Проаналізувавши відомі наукові дослідження та теоретичні засади інформаційних війн, можемо сформулювати власне визначення: інформаційна війна — це планомірний інформаційний вплив на противника і нейтральні держави з метою формування сприятливого глобального інформаційного середовища для проведення будь-яких політичних і геополітичних операцій, що забезпечують максимальний контроль над простором.

Термін «інформаційна війна» вперше вжив 1967 року колишній директор ЦРУ Ален Далес у книзі «Темна капітуляція». Наступного разу термін прозвучав у аналітичній доповіді американського дослідника Т. Рона для компанії Boeing «Системи озброєння та інформаційна війна», який вважав, що інформаційна структура стає найбільш важливим елементом економіки з одного боку, та найбільш вразливою мішенню з іншого [7, с.13]. Саме з цього моменту було розпочате дослідження даного феномена.

В своєму «Трактаті про військове мистецтво» давньокитайський воєнний діяч Сунь-Цзи відмічав: «У всякій війні, як правило, найкраща політика зводиться до захоплення держави цілісною... Здобути сотню перемог у боях - це не край мистецтва. Підкорити суперника без бою - ось вінець мистецтва» [6]. Викладені в даному тексті рекомендації Сунь-Цзи не втратили актуальності й зараз.

В умовах інформаційних війн об'єктами руйнування стають ціннісні орієнтири суспільства, національний менталітет, суспільний ідеал. Одним з основних інструментів деструктивного інформаційного впливу стають мас-медіа.

Інформаційна війна розгортається одразу на кількох напрямках. Передусім: серед населення в зоні конфлікту; серед населення країни, проти якої здійснюється агресія, однак територія якої не охоплена конфліктом; серед громадян країни агресора і серед міжнародного співтовариства.

Основні методи інформаційної війни — блокування або спотворення інформаційних потоків та процесів прийняття рішень супротивника [6]. У веденні стратегічних інформаційних війн застосовується специфічна зброя, яка не завдає фізичної шкоди, але може призвести до справжньої війни. Інформаційна війна — це

«комплекс заходів і операцій, що провадяться в конфліктних ситуаціях, в яких інформація є водночас зброєю, ресурсом і метою» [2; 7].

Мета інформаційної війни – послабити моральні і матеріальні сили супротивника або конкурента та зміцнити власні. Вона передбачає вжиття заходів пропагандистського впливу на свідомість людини в ідеологічній та емоційній сферах.

Особливого значення інформаційні війни набули у XX ст., коли газети, радіо, а потім і телебачення стали справді засобами масової інформації, а поширювана через них інформація – справді масовою.

Основними об'єктами деструктивного інформаційного впливу є ідеологічно-психологічне середовище суспільства, пов'язане з використанням інформації для здійснення впливу на психіку і поведінку людей; ресурси, які розкривають духовні, культурні, історичні, національні цінності держави в різних сферах життя суспільства; інформаційна інфраструктура, тобто абсолютно всі проміжні ланки між інформацією та людиною; система формування суспільної свідомості; система формування громадської думки; система розроблення та прийняття політичних рішень; свідомість та поведінка людини.

Інформаційно-психологічні операції, здійснювані на території нашої держави, проводяться за заздалегідь розробленою моделлю всеохопного впливу – моделлю п'яти кілець, складовими якої є: воєнно-політичне керівництво та національні лідери, системи життєзабезпечення, державна інфраструктура, соціум, збройні сили. При цьому застосовуються політичні, економічні, військові та інформаційні інструменти й засоби впливу [3, с. 35].

Інформаційна війна Росії проти України є найбільш вираженою, масштабною та небезпечною, оскільки тут експлуатуються спільні соціокультурні складові, підтримані тим фактом, що російську мову розуміють понад 90 % населення України [5].

Отже, на сьогодні можна впевнено стверджувати, що негативного впливу інформаційної війни зазнає практично усе населення України, яке поділяється на тих, хто стає безпосереднім суб'єктом комбінованого впливу та має власний негативний досвід (бійці АТО, військовополонені, заручники та їх родичі, тимчасово переміщені особи, населення, що проживає на територіях бойових дій, медичні працівники, що надають допомогу пораненим,

волонтери), та усіх інших — суб'єктів класичного впливу інформаційної війни через опосередковані інформаційні потоки [8].

Російські ЗМІ, які віщають на Європу, повідомляють іноземній аудиторії препаровану певним чином інформацію, щоб вплинути на її емоції, мислення індивідів, груп та організацій і, зрештою, на поведінку урядів. Росія «матеріально підтримує» тих, хто виступає проти санкцій щодо неї.

Щорічно Російська Федерація виділяє \$1,4 млрд. для забезпечення роботи своєї системи пропаганди всередині країни і в усьому світі. Вона охоплює 600 млн. чоловік в 130 країнах на 30 мовах.

Хоча в Україні діє фактична заборона російських телеканалів, це не дає практичних результатів. Станом на середину листопада 2016 р. Росія практично повністю контролює інформаційний простір АРК та деяких областей України й веде безкомпромісну інформаційну війну в інших. Мешканці Харківщини й Одещини мають змогу дивитися російські телеканали через супутник.

Нами проведено 15-годинний моніторинг десяти провідних українських телеканалів. Результати моніторингу свідчать, що частка російського контенту на українському телебаченні перевищує 40%, що фактично дорівнює обсягам українського контенту та майже у 2,5 рази перевищує обсяги контенту інших країн. Найбільше російського контенту транслює телеканал із назвою «Україна» — 87% від загального часу мовлення. Тоді, коли у країні пропагують державну мову та все українське, телебачення та радіо продовжують бути переважно російськомовними.

Отже, розуміючи виклик інформаційної війни, Україні, перш за все, необхідно створити власну дієву державну систему інформаційної протидії, діяльність якої має носити наступальний характер як на внутрішньому, так і на зовнішньому фронтах інформаційної боротьби.

Інформаційна війна, яку веде Росія проти України, допомогла Росії здійснити успішну анексію Криму, забезпечити підтримку цих дій своїм населенням і спровокувати війну на Донбасі.

Інформаційна війна є такою ж важливою частиною боротьби за цілісність і незалежність України як військові дії. Вкладення частини ресурсів, витрачених на війну, в боротьбу з російською пропагандою, на нашу думку, може виявитися більш ефективним для збереження життів наших військовослужбовців, ніж прямі вкладення в озброєння.

Вразливість українського медіапростору до інформаційної війни з боку Росії породжена рядом причин:

1. В Україні не контролюється виникнення нових електронних ресурсів, що призводить до появи нових Інтернет-медіа антиукраїнського пропагандистського характеру.

2. Вільне і досить активне проникнення в супутникові ЗМІ, соціальні мережі та електронну пошту пропагандистських матеріалів.

3. Україна не повною мірою може протистояти вірусам та шкідливому програмному забезпеченню, що розповсюджує російську пропаганду.

4. У Росії з'являється чимало різноманітних розробок, спрямованих на пропаганду та маніпулювання свідомістю. В Україні розвиток цієї сфери на початковому рівні, немає засобів протидії агресивним сигналам Росії.

5. Неналежа підготовка фахівців до ведення інформаційної війни в ЗМІ.

6. Немає відповідної джерельної бази, яка б надавала доступ до інформації про стратегію і тактику ведення інформаційної війни.

Для ефективної протидії інформаційній війні потрібно регулярно вживати заходи протидії. Велика роль у вирішенні цього завдання відводиться засобам масової інформації. Саме факти, які висвітлюють медіа, акценти на певні явища чи аспекти протистояння формують думку аудиторії про конфлікт, стимулюючи до потрібної реакції. Засоби масової інформації надають можливості перетворити маленький конфлікт на велике протистояння або, навпаки, – швидко нівелювати серйозну проблему. Саме від ставлення медіа до події, їхньої упередженості та заангажованості значною мірою залежить перебіг самого конфлікту [13, с.112].

Велику роль у протидії інформаційній війні відіграє громадськість, особи з активною життєвою позицією, які через мережу Інтернет доносять інформацію, відмінну від тієї, яка нав'язується суспільству ззовні. Тому в березні 2015 р. українськими журналістами створено сайт www.stopfake.org, головною метою якого є розвінчування міфів. Інтерес до сайту зростає. Цікаво, що третина нашого трафіку приходить з Росії. Це говорить про те, що там є група людей, яка хоче мати таку інформацію і не може отримати її з російських ЗМІ. Наразі на сайті матеріали публікуються двома мовами: російською та англійською, але у планах є іспанська та німецька мови. На сайті є великий сегмент англомовної аудиторії.

Стратегія протидії інформаційним операціям в асиметричній війні Росії проти України має враховувати різні рівні протистояння, відповідно до яких може бути сформовано тактичні завдання:

1. Окуповані території – Україна: інформаційно-роз'яснювальна робота з населенням окупованих територій (донесення пропозицій українського уряду щодо децентралізації влади, оголошення Донбасу вільною економічною зоною, шляхів відновлення інфраструктури регіону); дискредитація діяльності незаконних терористичних угруповань та їх ватажків; формування морально-психологічної стійкості українського суспільства до диверсійних та терористичних актів.

2. Україна – РФ: дискредитація дій російського уряду (порушення національного та міжнародного законодавства, необґрунтовані втрати серед російських військовослужбовців); дискредитація російських каналів масової інформації, які поширюють фейки про події в Україні, маніпулюють історичними фактами; наголошення на легітимності дій українського уряду; мобілізація українського суспільства навколо ідеї захисту національної державності, боротьби із корупцією, розвитку економічного потенціалу України.

3. На рівні РФ – західний світ: об'єктивне широкомасштабне інформування світової спільноти про події, що відбуваються в Україні, у тому числі шляхом створення іншомовних каналів поширення інформації, через дипломатичні можливості, експертне середовище; формування нетерпимості до порушення норм міжнародного права, терористичних засобів політичної боротьби.

Відомий український фахівець з питань інформаційної війни професор Г. Почепцов давно зробив висновок про необхідність створення в Україні спеціальних структур у цій галузі. «Інформаційний вплив в інтенсивному режимі сьогодні є суттєвою частиною професійної роботи низки відомств, серед яких МНС, МЗС, МВС, СБУ МінІнформ. Але ніхто не займається методологією опрацювання інформаційної роботи, в результаті чого Україна програє, наприклад, свої «інформаційні війни» з Росією [3].

За достатньо короткий час феномен інформаційних війн в Україні непомітно перетворився з проблеми теоретичного дослідження в абсолютно прикладне питання. Необхідно приділяти більше уваги феномену інформаційних війн в Україні та проти України.

Ситуація, що склалася в сучасному світі і в Україні змушує до вживання відповідних заходів протидії іноземній інформаційній експансії. Зокрема, необхідно підвищити ефективність політики інформаційної безпеки в галузі оборони, для чого вдосконалити відповідні структури; перешкоджати маніпулятивним технологіям, застосованим для впливу на суспільну свідомість; активно розробляти власні інформаційні технології; вдосконалювати методи безпеки інформаційних і телекомунікаційних систем, а також систем та засобів інформатизації озброєння і військової техніки, систем управління військами і зброєю; готувати фахівців у сфері ведення інформаційної війни.

Незважаючи на те, що Росія перемагає Україну в інформаційній війні, її дії, на наш погляд, неодмінно призведуть у найближчі 5-7 років до розпаду Російської Федерації, послаблення Європи та утворення біполярного світу, де зони впливу будуть поділені між США та Китаєм, тоді як роль інших держав, навіть європейських, буде мінімізована. Дана теза прекрасно викладена у короткому вислові одного з найвідоміших «політичних шахістів» З.Бжезинського: «Росія може бути або союзником Заходу, або васалом Китаю» [1, 19].

Тому, не дивлячись на локальні успіхи Росії в російсько-українській війні як у військовому, так в інформаційному вимірах, остаточні результати цих подій виявляться критичними для Росії.

Якщо розібратися в суспільних процесах, то можна зрозуміти, що третя світова вже давно почалася. І вона набагато страшніша, бо знищення відбувається завдяки інформації. Саме інформаційним потокам маси довіряють більше. А маючи руках таку зброю і хоч невеличке вміння впливати на аудиторію, можна завоювати світ.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бабенко Ю. Інформаційна війна – зброя масового знищення! [Електронний ресурс] / Ю. Бабенко. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2006/04/20>
2. Волковский Н.Л. История информационных войн : в 2 ч. / Н.Л.Волковский. – Ч. 1. – СПб.: Полигон, 2008.– 502 с.
3. Гуз А.М. Історія захисту інформації в Україні та провідних країнах світу: Навчальний посібник. – 260 с.
4. Гуріна Н. О., Інформаційне протиборство - один з головних напрямків політики сучасних міжнародних відносин / Гуріна Н. О. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrlife.org/main/cxid>

5. Кочетков В. В. Социология межкультурных различий / В. В. Кочетков. – М. : Социум, 2000. –258 с.
6. Магда Є.В. Гібридна війна: вижити і перемогти.-Х.: Віват, 2015. - 304 с.
7. Петрик В. Сутність інформаційної безпеки держави, суспільства та особи [Електронний ресурс] . — Режим доступу : www.justinian.com.ua/article.php
8. Шпенглер О.Закат Европы: Перс нем. В 2-х тт. Т.2. – М.: Мысль, 1998. – 606 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Білий Леонід Григорович – кандидат педагогічних наук, доцент, директор Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ « МАУП», (м. Хмельницький).

Авсієвич Алла Валеріївна – доктор філософії в галузі права, старший викладач кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», (м. Хмельницький).

Андрушко Алла Володимирівна - кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри трудового, земельного та господарського права Хмельницького університету управління та права, (м. Хмельницький).

Андрушко Юлія Анатоліївна – студентка 4 курсу юридичного факультету Хмельницького університету управління та права (м. Хмельницький).

Афанасьєва Юлія Русланівна – учениця 11-А класу Хмельницького навчально-виховного комплексу № 7 (м. Хмельницький).

Біленко Лілія Миколаївна - викладач кафедри правознавства Полтавського центру дистанційного навчання, Всеукраїнського університету ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Полтава).

Бобрик Наталія Славівна – студентка 4 курсу Хмельницького економіко-правового коледжу ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Хмельницький).

Бобрівник Тетяна Андріївна – студентка групи ДО-13 Хмельницького торговельно-економічного коледжу КНТЕУ (м. Хмельницький).

Галус Олена Олександрівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права (м. Хмельницький).

Гатіатуліна Ольга Вікторівна – старший викладач кафедри правознавства Полтавського центру дистанційного навчання, Всеукраїнський університет МАУП (м. Полтава).

Гладкий В'ячеслав В'ячеславович – магістр права, Вища менеджерська школа у Легниці (Республіка Польща).

Григоренко Любов Олегівна – студентка юридичного факультету Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка (м. Київ).

Гуменюк Антоніна Федорівна – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри економіки та управління Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Хмельницький).

Дацюк Олександр Анатолійович – кандидат богослов'я. Протоієрей, секретар Хмельницької єпархії УПЦ, завідувач кафедри українського православ'я і теології Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП».

Дереш Анастасія Сергіївна – студентка 4 курсу Хмельницького економіко-правового коледжу ПрАТ «ВНЗ « МАУП» (м. Хмельницький).

Дзинюк Микола Юрійович – учень 9 класу НВК №10 (м. Хмельницький).

Жиловський Тимур Ярославович - головний державний виконавець Першого ВДВС м. Хмельницький ГТУО у Хмельницькій області, магістрант 1 року навчання (м. Хмельницький).

Івасюк Вікторія Сергіївна – магістрант 1 року навчання (м. Хмельницький).

Коваленко О. О. – доктор юридичних наук, професор кафедри цивільно-правових дисциплін, господарського та трудового права Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди (м. Харків).

Кокодій Юрій Володимирович – кандидат педагогічних наук, доцент, викладач Хмельницького торговельно-економічного коледжу КНТЕУ (м.Хмельницький).

Костенко Дмитро Вікторович – доктор філософії з державного управління, асистент кафедри філології Київського національного університету імені Т. Шевченка (м. Київ).

Костенко Ірина Миколаївна – викладач кафедри філології Київського національного університету імені Т. Шевченка (м. Київ).

Котляр Богдан Володимирович - студент Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Хмельницький).

Лобик Олеся Орестівна – доктор філософії в галузі права, доцент кафедри правознавства Прикарпатського інституту ім. М. Грушевського ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Львів).

Моршнєв Євген Іванович – доктор наук в галузі права, професор, завідувач кафедри правознавства Прикарпатського інституту ім. М. Грушевського ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Львів).

Нестеренко Наталія Миколаївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри господарського, трудового права, цивільно-правових дисциплін ПрАТ «ВНЗ МАУП» (м. Київ).

Оліх Галина Іванівна – голова циклової комісії фінансових та облікових дисциплін Хмельницького економіко-правового коледжу ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Хмельницький).

Охман Ольга Василівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Хмельницький).

Парандій Валентина Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Хмельницький).

Рапацька Олена Анатоліївна – магістрант 1 року навчання Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Хмельницький).

Рижук Ірина Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права (м. Хмельницький).

Слободзяний Олександр Анатолійович – студент 4 курсу Хмельницького економіко-правового коледжу ПрАТ «ВНЗ « МАУП» (м. Хмельницький).

Соловйова Олександра Олексіївна – студентка 4 курсу Хмельницького університету управління та права (м. Хмельницький).

Ткаченко Анна Володимирівна - старший викладач кафедри правознавства Полтавського центру дистанційного навчання Всеукраїнського університету ПрАТ «ВНЗ « МАУП» (м. Полтава).

Трембіцький Анатолій Михайлович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Хмельницький).

Фомінова Андріана Олександрівна – магістр права, докторант спільної заочної докторантури МАУП/МКА, Прикарпатський інститут ім. М. Грушевського МАУП (м. Львів).

Циганюк Юлія Володимирівна – кандидат юридичних наук, адвокат, завідувач кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Хмельницький).

Юхимович Оксана Антонівна – учитель економіки вищої категорії навчально-виховного комплексу №10 м. Хмельницького, учитель-методист, Відмінник освіти України.

Штипуляк Олександра Анатоліївна – учениця 11 класу НВК №10 (м. Хмельницький).

ЗМІСТ

Білий Л.Г.

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ:
КЛЮЧОВІ ПРІОРИТЕТИ 3

Авсієвич А. В.

АНАЛІЗ НОВОВВЕДЕНЬ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА ТА ЇХ ВПЛИВ НА МОЖЛИВІСТЬ
ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО
АРБІТРАЖУ 4

Андрушко А.В.

НОВЕЛИ ПРОЕКТУ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ 10

Андрушко Ю.А.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ МАЛОЛІТНІХ
ПРАЦІВНИКІВ 13

Біленко Л.М.

АКЦІОНЕРНІ ТОВАРИСТВА: СТАНОВЛЕННЯ, ПРОБЛЕМИ
ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ
ЇХ ПРАВОВОГО СТАТУСУ 16

Бобрик Н.С.

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ В
БАЧЕННІ СТУДЕНТІВ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ЕКОНОМІКО-
ПРАВОВОГО КОЛЕДЖУ 22

Бобрівник Т.А., Кокодій Ю.В.

МІСЦЕ І РОЛЬ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ДЛЯ
УСПІШНОЇ РОЗРОБКИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ РЕФОРМИ
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ 26

Галус О.О.

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗГЛЯД ЗВЕРНЕНЬ ЖИТЕЛІВ СЕЛА,
СЕЛИЩА СТАРОСТОЮ 28

Гатіатуліна О.В. НАПРЯМКИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕЖИМУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ	33
Гладкий В.В. ТРУДОВА ДИСЦИПЛІНА – ОСНОВНА КАТЕГОРІЯ ТЕОРІЇ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ЇЇ НОРМАТИВНА ВИЗНАЧЕНІСТЬ	38
Григоренко Л.О. ЗАКОНОДАВЧІ АКТИ ВЛАДНИХ ІНСТИТУЦІЙ ЩОДО ОСОБИСТИХ ПРИСАДИБНИХ ГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ	48
Гуменюк А.Ф. АКЦИЗНЕ ОПОДАТКУВАННЯ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ КРІЗЬ ПРИЗМУ НОВЕЛ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА	56
Дацюк О.А. ПЕРШОХРИСТІЯНИ: ОСОБИСТІСТЬ, ГРОМАДА, ДЕРЖАВА	61
Дереш А.С. ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ І ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ	68
Дзинюк М.Ю. SHARING ECONOMY ЯК ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТІВ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ	71
Жиловський Т.Я. ПРОБЛЕМАТИКА ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ	767
Івасюк В.С. КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ - КОРОЗІЯ, ЩО РОЗ’ІДАЄ ДЕРЖАВНУ ВЛАДУ І СУСПІЛЬСТВО	83

Коваленко О.О. ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ВТІЛЕННЯ КАТЕГОРІЙ ВОЛІ ТА СВОБОДИ ВОЛІ У НОРМАХ СУЧАСНОГО ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ	87
Кокодій Ю.В. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРИСВОЄННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ КАТЕГОРІЙ І ПЕДАГОГІЧНИХ ЗВАНЬ ПЕДАГОГІЧНИМ ПРАЦІВНИКАМ, ЯКІ МАЮТЬ НАУКОВИЙ СТУПІНЬ	93
Костенко Д.В., Костенко І.М. HUMAN RIGHTS AND INTERCULTURAL EDUCATION	96
Котляр Б. В. БЛИЗЬКІ РОДИЧІ ТА ЧЛЕНИ СІМ'Ї: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ І ТРАКТУВАННЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ	99
Лобик О.О., Моршнєв Є.І. ЗАХОДИ ДИСЦИПЛІНАРНОГО ВПЛИВУ ТА СТЯГНЕННЯ ЩОДО ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	103
Моршнєв Є.І., Фомінова А.О. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ТА ГАЛУЗЕВОЇ НАЛЕЖНОСТІ ІНСТИТУТУ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	113
Нестеренко Н.М. ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ	122
Оліх Г.І. РЕФОРМА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В АСПЕКТІ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТУ НА МІСЦЯХ	127

Охман О. В. ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ОСОБИСТІСТЬ ЗЛОЧИНЦЯ»	132
Парандій В.О. СПРАВА «ГОНГАДЗЕ ПРОТИ УКРАЇНИ» – БЕЗКАРНІСТЬ ВБИВАЄ	136
Рапацька О.А. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ АДВОКАТА ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	140
Рижук І.В. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ОМБУДСМЕНІВ В УКРАЇНІ	144
Слободзяний О.А. МОБІНГ: ПОНЯТТЯ, РІЗНОВИДИ, ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ	149
Соловйова О.О. ПРАВОВЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ПРИМИРНОЇ КОМІСІЇ У ВИРІШЕННІ КОЛЕКТИВНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ	155
Ткаченко А.В. НЕДОЛІКИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПУСТОК ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ	157
Трембіцький А.М. ПРАВО ГРОМАДЯН НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ	164
Циганюк Ю.В., Мевша Д.В. КОРОТКА ХАРАКТЕРИСТИКА ШЛЮБУ, ЙОГО УКЛАДАННЯ ТА РОЗІРВАННЯ, ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ ПОДРУЖЖЯ.	178

Циганюк Ю.В., Омелянчук О.В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ВОДОЙМ В УКРАЇНІ	184
Штипуляк О.А. ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ В КОНТЕКСТІ АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМАТИКИ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ	190
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	199
ЗМІСТ	203

Наукове видання

Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 6

Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні: зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. – Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2018. – Вип. 6. – 208 с.

*За достовірність фактів, назв, посилань на літературні джерела
відповідальність несуть автори.*

Редколегія не завжди поділяє їхні погляди.

Технічний редактор

Алла Авсієвич

Художнє оформлення

Валентина Парандій

Приватне акціонерне товариство “Вищий навчальний заклад
“Міжрегіональна Академія управління персоналом”
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб’єктів
видавничої справи ДК №3262 від 26.08.2008 р.

**Хмельницький інститут
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»**

29015, м. Хмельницький, проспект Миру 101А

Тел.: +380382- 63-03-05, 78-94-36 (вн.121)

Ел. адреса: himaup@ukr.net, maup_kafedra@i.ua

www.maup.km.ua

Здано в набір 19 вересня 2018 р. Підписано до друку 19 вересня 2018 р.

Формат 60х84 1/16. Гарн. Times. Ум. друк. арк. 2,4.

Друк офсетний. Папір офсетний. Тираж 50 прим.

**Знаю!
Дію!
Захищаю!**

